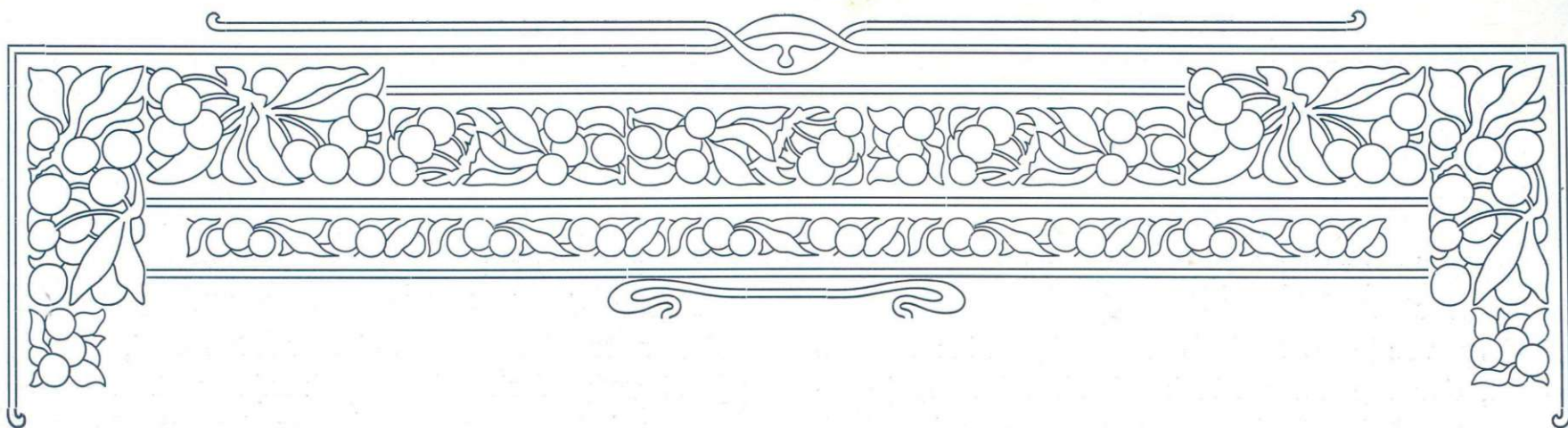

Pod svobodnim solncem.

Povest davnih dedov. — Spisal Fr. S. Finžgar.

Druga knjiga.

(Dalje.)

XIV.

Irena in Cirila sta sedeli na prefektovem vrtu pod platano. Razbeljeno nebo je bilo požolteno z žarki zahajajočega solnca. V vrhovih platane so listi nihali v enakomernem taktu. Od Egejskega morja je dihnil večerni veter po hladnih valovih in pobožal razžgano zemljo, kakor bi mehka roka potegnila po rosnem čelu trudnega težaka.

Cirila je sedela na nizkem stolčku ob Ireninih nogah. V naročju so se krivili med prsti pergamenti apokalipse. Velike oči je upirala sužnja v Ireno, ki je slonela ob deblu platane in z napol odprtimi očmi hrepenela nekam — za žoltimi žarki tonečega solnca. Njena desnica je počivala na belem kamenu in pila iz njega hlad, ki je, skrit v gosti senci, kljuboval dnevnim vročini.

„Prejasna, ali nadaljujem?“

Sužnja je razvila svalek med prsti in čakala povelja.

Irena ji je z levico dala znamenje, naj spravi pergamente. Ni si upala pregovoriti glasno, kakor bi se bala, da izgovorjena beseda razžene mistične sanje, v katere se je zapletla njena duša.

Odkar je ubežala Bizancu in dvoru, odkar ji je usoda ugrabila najdražji bitji — Iztoka in Epafrodita — se je zatapljala čedalje večkrat v koprneče sanje. Življenje v Toperu ji ni nudilo ničesar. Kadar je šla v javnost, vselej se je morala zakopati v skrivnostni nimb dvornih šeg. Težka, bogato vezena stola, posuta z žlahtnim kamenjem, se ji je zdela breme, veriga, plašč hinavstva. V družbi sicer odličnih žensk — pa vendar provincijalk — je morala govoriti šepetaje, pritajeno, da je čuvala skrivnost in božanstveni značaj, katerega je ljudstvo prisojalo dvoru. Zato je pa bežala pred javnostjo, iskala tihih vrtov,

samotnih logov, kjer je v belem platnu prosto uživala svobodo in glasno odpevala odkritosrčni prirodi. Kadarkoli se je vrnila iz javnosti, je snemala z gnevom in studom težke obleke, kakor bi se otrešala verig. In vselej je ponavljala govor škofa Synesija: „Kaj ste boljši, Rimljani, odkar se odevate v škrlat in posipate z zlatom? — Komedijanti v kamenitih plaščih — kuščarji ste, ki ne upate glasno govoriti, ki ne upate iz lukenj svojega lišpa na luč, da vas ljudstvo ne spozna, da ste kljub temu ljudje —“

Ob taki priliki ji je srce z neizmernim koprnenjem zahrepenelo po — barbaru Iztoku. Gledala ga je v prteni halji, videla, kako so zapluli neziljeni kodri, ko se je popel na konja v hipodromu. Tedaj ga je zaljubila — preprostega, svobodnega — brez verig, brez krinke . . . In sedaj je šel — odvrigel oklep — in tam za Donavo jezdi na čelu vojakov kakor nekdanj v hipodromu . . . Ali misli nanjo? — Ali pride ponjo? . . . Dnevi beže — tedni se vlečejo — in ni sela od juga in ni ga od severa . . .

In napotile so se njene misli po neznanih potih in iskale ljubljene po gozdih, klicale ga v gorah, prosile popotnike ob cestah, naj ga poiščejo, ponujale trgovcem zlatih staterov, da jo vzemo seboj v deželo Slovencev . . .

In Cirila je poznala gospodarico. Vselej se je tiho umaknila, da je cestovala Irena sama s tihim koprnenjem in s sladko žalostjo za Iztokom. Tako je odšla tudi ta večer z vrta in se napravila po Toperu.

Na stisnjenem foru pred malo baziliko so se gnetle toperske deklice. Vzkliki začudenja so se glasili iz množice, ko so prihajale svilene nosilnice, v katerih so sedele žene častnikov, bogatih trgovcev

in davčnih zakupcev. Ni jih bilo mnogo v Toperu — zato so bile toliko bolj češčene in spoštovane.

Tudi Cirila — dasi svobodna sužnja — je uživala velik ugled zaradi dvorjanice Irene. Umaknile so se ji deklice, ko se je stisnila za belo nosilnico, da pride do prodajalnice in vidi čuda, katerim se divijo ženske.

Trgovec je postavil ob kameniti plošči, za katero je stal, dva lepa bronasta kandelabra. Veselo je migotal na njih bleščeči plamen grškega goriva. Ciriline oči so se široko razprle, ko je zažarel pred njo rasprostrti lišp. Magična luč je povečala sijaj zapon, zlatih uhanov, draguljev, vdelenih v narokvice, jantara, koravd in sneženo-belih kosternih glavnikov. Stotero željnih oči se je paslo z naslado po krasnem lišpu in tiha zavist se je dvigala v dušah, kadar je bogata trgovka segala po dragocenostih in jih izročala sužnji v mahagonijevo skrinjico.

„Na samem svetem dvoru nimajo lepšega nakita!“

Cirili je nehote ušla polglasno ta sodba, ki so jo prestregle deklice v njeni bližini in jo šepetale sosedam.

„Na svetem dvoru nimajo lepšega!“

Cirila se je prestrašila. Zato je hitro popravila sodbo in govorila glasno:

„Na svetem dvoru, pravim. Toda — sveta despojna — ha — to so smeti, če bi videli njeno krasoto!“

Tedaj je sužnja začutila, kako so se zapičile vanjo drobne oči trgovčeve. Ozrla se je vanj. — Po hrbtu jo je spreletel mraz, mravlje so zagomazele po vseh udih in splašena je iskala gazi, da bi utekla. Trgovec pa ji je prijazno namignil, prijel z dolgimi, šilastimi prsti zlato zapestnico — dva zvita delfina, posuta po luskinah z berilji in topazi, v očeh granate — in jo dvignil proti luči, da je zablestelo.

„Samo sveta despojna nosi lepšo zapestnico! Resnico govoriš! Ali si uganila resnico ali si jo spoznala na dvoru?“

Cirila je zbiralala moči in se pritajevala, da ne bi izdala razburjenosti. Zakaj v trgovcu je spoznala — evnuha Spiridiona.

Ko je bežal Epafrodit in je Numida v Toperu poiskal Ireno, da ji je povedal o rešitvi Iztoka in begu Grkovem, ni omenil evnuha Spiridiona. Zato je sužnja slutila v evnuhu dvornega spijona, ki je pod krinko trgovca poslan od despojne, da iztika za Ireno. Ko je pa trgovec prašal, če je bila na dvoru, se je razveselila, misleč, da je evnuh ni spoznal.

„Cirila je živela na dvoru,“ se oglasi žena najbogatejšega trgovca.

„Sužnja je dvorjanice Irene, ki biva med nami!“

Sužnja bi bila rada iztegnila roko in pritisnila bogati gospe dlan na usta. Ali bilo je prepozno. Videla je, kako se je evnuh začudil, kako sklenil roki na prsih in se priklonil — da je s čelom skoro dosegel razloženo zlatnino.

„Jasno dvorjanico iz svetega Bizanca imate! O Toper, raduj se časti neizmerne! Povej, sužnja, prejasni gospodarici, da se ji klanja trgovec Teofil iz Soluna in prosi, če bi smel pred njeno, od sijaja presvete despojne ožarjeno lice. Nevredni hlapec je srečen, če sme poljubiti nogo tisti, ki je hodila z največjo despojno vesoljne zemlje!“

Gospe in deklice so se ob trgovčevih besedah priklanjale, kadarkoli je izrekel Spiridion — Teofil — ime despojna. Cirila je bila zbegana. Priklanjala se je po dvornih šegah, kakor bi stala pred samo carico — pa beseda ni mogla preko ustnic. Zato je izpregovoril vnovič Spiridion.

„Sužnja, govori, kje biva jasna dvorjanica? Ali more pred njeno lice hlapec?“

„Gospodarica sedi na vrtu pod platano in razmišlja.“

„Sužnja, poplača te Krist, ki je dober, ako me vedeš prednjo. Glej to zapestnico ji podarim, če me vedeš do nje. Zakaj Teofil se boji Boga in če podarim njej, podarim v duhu sveti despojni. In kar damo svetemu domu, damo Kristu, in Krist, ki je dober, nas nagradi!“

„Večer je, Teofil! Poglej ljudstva! Ne utegneš nocoj!“

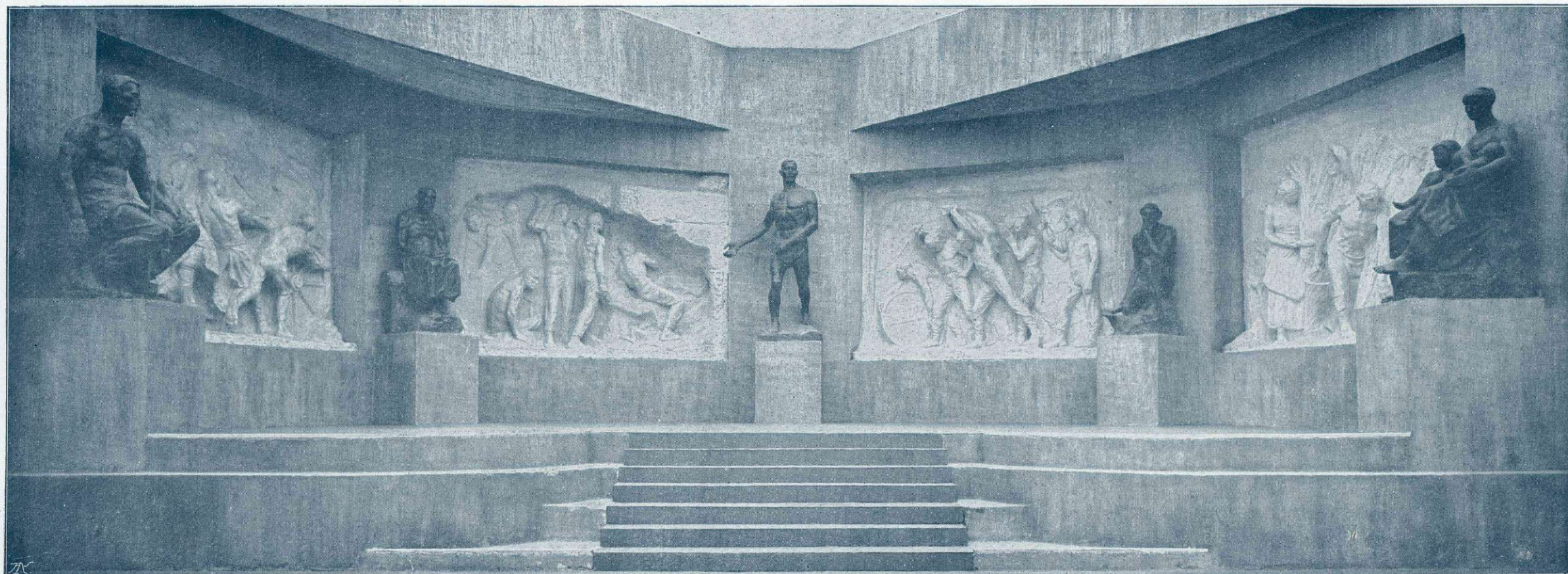
„Da govori tako sužnja! Ni te navdihnili sveta Sofija! Nikoli! Kdo poreče pod solncem: Ne utegnem, če ga kliče prilika, da padeš na obraz pred carico zemlje in morja? In kdaj so pognale črvo peroti, da bi sedel na kupolo carske palače? Vesel je, če prileze na travnato bilko in se ogreje v solncu. — Jaz grem s teboj!“

Trgovec je takoj položil zapestnico v baržunasto škatlico, ročno pospravil zlatnino v zaboj — postavil k njej krepkega sužnja za variha in odšel skozi gnečico izpod bazilike za Cirilo. Množica ga je pozdravljala, on je pa s povešeno glavo mrmral: „Blagor tebi, Toper! Blagor, blagor!“

Ko sta dospela po ozkih ulicah do prefektovega dvora, se je ozrl Spiridion z neizmerno previdnostjo preko ramen na desno in levo. Nihče jima ni sledil. Pospešil je korak za bežečo Cirilo, ki je šepetala molitev k apostolu narodov, naj otme Ireno, kakor je njega Bog otel iz morske globine. Zakaj prepričana je bila še vedno, da je evnuh poslan od dvora.

Spiridion jo je prijel za roko.

„Cirila! Ne boj se me! Saj me poznaš?“

SPOMENIK DELU

C. MEUNIER

„Spiridion!“ je vzdihnila jokaje.

Evnuh je posegel z levico na njene ustnice.

„Molči! Ne izgovori niti v mislih mojega imena! Umoriš me!“

Cirila ga je pogledala neverno in s studom odklonila njegovo roko.

„Ako si izdajavec moje gospodarice, naj bo tvoj delež na vrbi — kakor Judežev!“

„Cirila, ti ne veš, da sem utekel z Epafrasom? Ne veš, da sem v njegovi službi in da nosim na srcu pismo Ireni? O, nebo se odpre nocoj nad njo! — In Iztoka sem rešil jaz — jaz — Cirila. Bog me ne pogubi. Mogočno bo pritisnilo to dobro delo na sodbi škodelo v izveličanje.“

Sužnja se je pomirila; svetilka na hodniku je razsvetlila evnuhovo lice in Cirila se je zdelo, da ni prevare v njegovih očeh. Mignila je, naj počaka, da gre na vrt k Ireni.

Sužnja se je naglo vrnila in povedala, da je ni več pod platano. Šla sta pred kubikul. Cirila je odprla vrata in se tiho bližala Ireni, ki je klečala pred ikono v grozni žalosti. — V roki je še držala zmečkan pergament — Azbadovo pismo, katero ji je izročil tekač v tem, ko je odšla Cirila na forum.

Ko se jo je doteknila Cirila in pokleknila ob njej, se je razblisnila za trenotek pusta megla, ki jo je objela in jo stisnila, kakor bi se omotale krog nje vrvi in jo držale v tesni ječi. Ko se je pa ozrla proti vratom, kjer se ji je klanjal Spiridion, so se nategnile te grozne vrvi usode tesneje krog njenega srca, stene duševne ječe so se zožile, da je kriknila v bolesti in se oklenila sužnje, naj jo ščiti. Prihuljena postava evnuhova je pozvala prednjo bizantski dvor. Zagledala je že osveteželjno roko despojne, slišala natančno zasmeh dvorjanic, drsela je po stopnicah v ječo, kjer je zdihoval njen Iztok in za njo je donel smeh po koridorjih, ko so se zaprla vrata in jo je objel duh po trohnobi in plesnobi. Obvladalo jo je hipoma, da so ji odpovedale moči in se je roka krčevito oprijela Cirilinega vrata. Toda vse to je trajalo — trenotek, evnuh je dvignil tretjič glavo in se še tretjič nižji klanjal pred dvorjanico.

Tedaj se je v Ireni kakor iz obupa rodila silna, odporna moč. Azbadovo pismo je stisnila še tesneje z roko, vrgla ga na tla, dvignila se ponosito, stopila z ного na list in z ostrim glasom zapretila proti evnuhu:

„Poberi se, Judež! Povej despojni, da sem slobodna in da ne maram več svilenih in zlatih verig — in da moja roka tudi železnih ne sprejme — rajši — umrjem! Pojdi — ker te nisem klicala!“

Ireni se je tresla iztegnjena desnica, stala je ponosna in mogočna, kakor vtelešeno povelje, kakor carica, ki veleva nepreklicne ukaze.

Sužnja se je oklenila njenih kolen, Spiridion je občutil po udih od mladosti vgnezdено servilno plahost in je kakor brez volje pokleknil na pragu.

Irena je krepko udarila z ного po pismu in odsunila sužnjo.

„Proč, tudi ti! Pojdi z njim, izdajavka, ki si mu odprla moj kubikul! Ostanem sama in kljubujem usodi! Z menoj je Krist, ki skrbi za lilije na polju — in bo skrbel tudi zame!“

„Utolaži se, jasna dvorjanica! Spiridion prihaja z blagovestjo!“

„Z blagovestjo? Z dvora ne pride zame blagovest — odtam dojde samo pogin — zame!“

Evnuh je dvignil oči, po licih je žarel od veselja in spoštovanja.

„Vredna si, prejasna, da sedeš na prestol! Tako si mogočna! In jaz bi ti služil zvesto kakor izpreobrnjeni Savel Gospodu!“

„Ne kliči Gospoda, če si v službi krivičnikov! Njegova roka je grozna. Zadene te!“

„Mila gospodarica, Spiridion ne služi krivičnikom. On je poslanec — Epafrasov!“

Ireni je omahnila še vedno iztegnjena desnica ob beli haljici, glava se ji je nekoliko nagnila in komaj razumljivo je izrekla:

„Razodeni mi, božja Modrost, ali so to tvoja pota, ali pa hodi po njih satan!“

„Neizvedljiva pota Gospodova so to, jasna dvorjanica. On je dvignil svoj rog, da mazili z oljem sreče tiste, ki so nedolžno trpeli.“

Spiridion je razgalil tuniko, odvezal bel ovoj, ki ga je imel pripasanega čez prsi preko leve rame in izmotal iz njega zapečaten pismo.

„Beri, prejasna, in tvoj jezik bo peval hvalnice do belega jutra!“

Evnuh ji je podal Epafrasovo pismo, katero je Irena sprejela v tresočo roko. Stopila je pod plapolajočo lučko in pogledala pečate.

„Njegovi! Epafrasovi! V njegovi vili v Bizancu sem videla ta pečatnik. Razjasni mi temo, Spiridion! Moja vera še omahuje.“

Irena je sedla trudna na svilen blazinico in strmela v pečate na pismu, katero je držala v rokah — nevedoč ali je v njem strup — ali balzam.

Cirila se je približala h gospodarici, sedla k nogam in ji razodela neznano tajnost, da je Spiridion pomagal oteti Iztoka in da je pobegnil z Epafrasom z dvora.

„Prejasna, čitaj! Videl sem, da je trla žalost tvoje srce. Razvedri se ob besedah dobrega Epafrasa!“

„Ne morem takoj. Moj duh je truden! Po sencih mi kljuje. Cirila, prinesi mi vode! In ti, Spiridion, kaj je moj dolg?“

BURJA

ZVĚŘINA

Evnuhu je srce zaigralo in po sili mu je hotelo zažareti oko, ko se je zamislil bogate nagrade. Toda potajil je svojo strast.

„Nisem tvoj služabnik; služim Epafroditu — in on mi poplača trud. Predrznem se celo, da ti ponudim to zapestnico. Pri Artemidi, da ne nosi lepše despojna!“

Evnuh je odprl škatljico in ji ponudil zvita delfina.

„Trgujem sedaj v Solunu in v Toper sem prišel z zlatnino, da sem mogel do tebe. Tako je velel Epafrodit.“

Irena je pogledala dragoceni nakit in zmajala z glavo.

„Ne morem sprejeti — ker bi ti ne mogla plačati. Resnično, nisem videla lepše pri despojni!“

„Ne prašam za plačo — prejasna — sprejeti moraš! To je ukana, moja ukana — da sem mogel do tebe. Cirilo prašaj! — Stvar je draga — zelo draga — ampak za Epafrodita je to smet, ki jo vrže v morje, da podraži ribice.“

„Torej bo moral plačati on? Težko zame!“

„Njegova volja, prejasna, njegova sveta volja! Prišel je Numida, prinesel pismo iz Aten in govoril besede: — Nesi, Spiridion, to pismo v Toper k Ireni! Čuvaj je kakor se čuvaš smrti in pogubljenja. Ne boj se troškov! Funti staterov so prah — pena — samo pismo izroči! — In narokvica je — ukana, je pena na poti do cilja. Za teden dni se zopet oglasim pri tebi — in sprejemem morda odgovor?“

„O predobri Epafrodit! — Pridi! Toda varuj se izdajavcev!“

„Teofil — ni bil brez koristi na dvoru. — Tudi mojega imena ne izgovori, prejasna, niti v sanjah. Poslej sem namreč samo Teofil — bogoljubentrgovec iz Soluna!“

Tedaj se je Irena domislila mošnjice zlatnikov, katere ji je poslal Azbad s pismom.

Segla je po njej na belo mizico in jih izročila evnuhu.

„Plačati ne morem — pa vzemi to, kar imam!“

Spiridion je sprejel kleče mošnjico, poljubil Ireni roko in odšel za Cirilo iz hiše.

Ko je bil že na ulici, je skrbno potehtal mošnjiček. Njegov spačeni obraz je oblila čudovita sladkost.

„Pri Merkurju, ta teža diši po zlatnikih! O — o — Teofile — modro trguješ!“

Ko se je sužnja vrnila v kubikul do Irene, je slonela ta na mizici in gledala na pečate Epafroditovega pisma.

„Gospodarica!“

Cirila se je stisnila k njenim nogam in z zvestimi očmi motrila Ireno.

„Zakaj je žalostna moja prejasna? Obiskal te je Krist s svojo ljubeznijo — in ni radosti na tvojem licu?“

„Cirila — ti ne veš, kaj se je zgodilo, ko si bila odsotna. Poglej in preberi!“

Pokazala je s prstom na tla, kjer je bilo poteptano Azbadovo pismo. Sužnja je segla po njem in naglo čitala.

„Ne zaupaj, prejasna! Azbad je slepar!“

„In stric Rustik?“

„Stric Rustik —“ je ponovila sužnja.

„On gori za Bizanc. Če me odpošlje na dvor? — O, Cirila, kako strašna bo osveta despojne!“

„Ne boj se, prejasna! Krist — Vsevladar — te je otel iz Bizanca, otme te iz Topera, ako Azbad ne laže. Toda on laže. Nastavil ti je zanjko. Stric te ljubi in te ne izroči dvoru.“

„Da bi mogla verjeti tvoji sodbi! Moje srce sluti grozo!“

Cirila je sklenila roki k molitvi. V njenih žarečih očeh je kipelo svetega upanja. S skrivnostnim glasom je začela izrekati božje obete pravičnikom, katere je brala v psalteriju — — — „Kdor prebiva pod varstvom Najvišjega — ga bo obdal s škitom. — Izpeljal ga bo iz zanjke, ki so mu jo nastavili. — Nepoškodovan pojde preko baziliskov — in njegova peta bo poteptala leva in drakona — — —“

Irena se je pa dotaknila prvega pečata na pismu. Počil je vosek, dotaknila se je družega, svilen vrvca je zdrsnila s prgamenta, prsti so se ji tresli, vsa duša ji je obvisela na lepih črkah, katere je pisala spretna roka trgovčeva.

Sužnja je utihnila; gibale so se samo ustnice v molitvi, njeni pogledi so s strahom in upanjem viseli na očeh gospodarice, ki je pričela brati v pergamentu.

Prejasna dvorjanica,

ljubljen hčerica Irena!

Umrli sem, utonil v Toperovih vodah s svojo najboljšo ljubljeno — prekrasno brzojadrnico. Na dnu morja mi stavi ona epitafo, in jaz šepetam nanj napis: Epaphroditus in pace et in Christo. V miru počivaj trgovec — Epafrodit! — Živi pa naj oče Irene in Iztoka! Umrli sem Bizancu, umrli dvoru — da živim samo tebi in tvojemu vrlemu junaku, kateremu dolgujem življenje. Ko ne bi bilo njega, bi bile moje kosti že davno sprhnele pod mrzlim Hemom. Irena, hčerica moja — tako te bom poslej nazival — bogato me je blagoslovil Bog, in jaz mu bom hvaležen za to s tem, da ščitim one, katere preganja peklenski drakon na tronu bizantskem. Sprejel sem boj; izvojujem ga do konca.

O, koliko solza sem videl v provincah, kjer izžema despotova roka živo kri iz teles ubogih podanikov! — Po zidu cerkve svete Zofije se cede krvave srage narodov, iz biserov blestijo solze. Božja Modrost se ne veseli darov, katerih se drži kri ubogih. Prišli bodo veki in gledali bodo grozno prokletstvo nad stavbo, katero zida oholost sebi — ne Bogu. Večja bo sramota te hiše božje, nego je bila sramota jeruzalemskega templja.

V duhu te gledam, ko bereš te vrste, kako ti drhti nežno telo v trepetu in grozi. Ne boj se! Krog mene ni izdajavcev. Glasno lahko proklinjajo v Atenah moji prijatelji Bizanc — in naše kletve ne segajo preko morja do Proponte. Tudi pričujoče pismo izročim v varstvo zvestega Numide, kateri si da prej iztrgati živo srce iz prsi, kakor bi dovolil nepoklicanemu en pogled v pismo. Jutri odpotuje na kupčijski ladji mojega prijatelja v Solun. Tam biva Spiridion — evnuh — trgovec. Ti se čudiš! Čudi se — pa ne plaši se. Tudi njemu lahko zaupaš brezpogojno. Kupil je z mojim denarjem hišo in začel trgovino. — Izdajstva se ni bati. Strah pred mukami in smrtjo mu veže grlo. Zakaj brez njegove pomoči bi bil težje otel Iztoka — in to na dvoru vedo, ker je tisto noč izginil. Njegovo grozno slò za denarjem pa utešijo moje polne skrinje zlatih bizantincev. Velel sem mu iti zato v Solun, da je blizu tebe. Ko bi slutila najmanjšo nevarnost, beži iz Topera in se skrij pri Spiridionu. Sicer upam na strica, ki te gotovo ljubi. Kdo bi te ne ljubil, angel? Kljub temu pa nisem brez strahu. Trgovci trdijo, da je stric strog in okrut prefekt, da gori za despota — da je slavohlepen — in to je nevarno zate. Bodi previdna!

Jaz bivam sedaj blizu akropole. Na areopagu žalujejo modrijani, ker je Justinijan zaprl vse stare modroslovne šole in zažugal ostro kazni onim, ki prekršijo ta zakon. — Plato in Aristotel se dolgočasita, ker ni učencev, da bi se zbirali krog učiteljev. Vse čuti — kmet in učenjak — težko roko despotovo. Nebo že mora plesti bič za takega vladarja. — In glej, hčERICA moja, neke slutnje so se vgnjezdile v mojo dušo! Noč in dan mi govori čudoviti orakel v prsih, da je Krist pozval barbara Iztoka, ki naj udari na one, kateri skrunijo blagovest z dejanjem in življenjem.

Junak, kakor on, dvigne narode o stran Donave in prihrumi nad mesto, da se maščuje za krivice. Veruj, da se bližajo dnevi, ko boš trpela in trepetala zanj. Toda zaupaj! Epafrodit ne leže k pokoju, dokler ne vidi združenih onih dveh, katere mu je izročila usoda v varstvo.

Da izvršim to nalogo, zato se napotim čimprej v Solun. Moje staro srce se je ogrelo ob vajini ljubezni. Brezmejno hrepenim po tebi. Bodi srečna, bodi zdrava! Upaj nanj, ki je vreden tvoje ljubezni. Iztok te ne pozabi nikdar! Da bi le slutil, kje si, prišel bi bil že póte. Toda v noči, ko sem ga iztrgal iz zob leopardinje — despojne — sem mu prisegel, da te čuvam jaz — in da te jaz izročim njemu.

Ali je že prišel čez Donavo? — Nisi čula ničesar o tem? — Nadejam se, da ti že veš. Do mene še ni dospelo poročilo. Toda prepričan sem, da se je otel. Zakaj konji so bili nedosegljivi.

Končavam. Odtod ne dobiš več pisma. Vidi se v Toperu ali Solunu. In tedaj bo najina radost velika.

Pozdravlja te

tvoj oče — Epafrodit.

Ko prečitaš pismo, sežgi je nemudoma. Niti trenotek ne sme biti shranjeno pri tebi.“

Ko je Irena prebrala list, so postale njene globoke oči vlažne. Vse lice ji je bilo razpaljeno, prsi so se dvigale v radostnem razburjenju, prišla je Cirilo za glavo in dvignila k sebi ter jo strastno objela. Sužnja se ji je iztrgala, razplakala se od radosti, pokleknila pred podobo Bogorodice in obljubila petero strogih postov v zahvalo, ker se je vzradovala njena gospodarica.

Irena je pa takoj v sveti pokorščini prižgala ob svetilki dehtečo plamenico in uničila pismo. Pepel pa je skrbno zbrala in ga spravila v zlat amulet, ki si ga je obesila na zlati verižici krog vratu in ga čuvala na belih grudih kakor svetinjo.

Tri dni nista govorili Irena in Cirila drugega kakor o Epafroditu in Iztoku. Šepetaje sta izgovarjali imeni pod terebinto na vrtu — zvečer poklekali pred ikono Bogorodice in prebirali psalter. Le včasih se je dvignil strah pred prihodom Rustikovim. Ali to je bila samo drobna meglica, ki je hipoma preminula pod žarkim solncem sreče.

Na večer tretjega dne so naznanili signali čuvajev povrat prefektov. Irena je hitela stricu naproti v atrij in velela prižgati luči.

Rustikovo lice je bilo mračno in utrujeno. V Bizancu je ponočeval, iztrošil s prijatelji mnogo denarja in še pot ga je zmučala. Irena se je preplašila mrkega pogleda. Rustik je ni sprejel prijazno, ni segel po njeni roki, da bi jo pritegnil k sebi in poljubil na čelo, kakor sicer.

„Za menoj!“ je velel osorno.

Kakor splašen golobček je šla brezslisna za trdimi stričevimi koraki.

SV. HUBERT, PATRON LOVCEV

J. ŽELEZNY

Ko sta bila v stanu, se je obrnil prefekt proti Ireni.

„Hinavka!“

Irena je vztrepetala, na lice sta ji pritekli dve solzi.

„Stric, zakaj si tako krut?“

„Hinavka!“ je ponovil še ostreje. „Doma klečeplaziš, bogomolka, v Bizancu si vlačugarila z barbari, s pogani! Sramota!“

V Ireni se je prebudil ponos, ki ima korenine v neoskrunjeni poštenosti. Vzravkala se je, uprla oči v strica, solze so hipoma usehnile. Izpregovorila je ponosno:

„Kdor je govoril to, je brezstiden lažnjivec! Moja vest je čista!“

„Ne govori, da ne izzoveš moje jeze! Skrunila si čast dvora, zavrgla ljubezen konjeniškega poveljnika Azbada — in lazila za poganom.“

„Azbada ne bom ljubila nikdar, ker se mi — studi!“

„In vendar boš njegova žena! To je volja svete despojne — to je želja Azbadova — to je moj ukaz!“

„Nikdar! Umrjem rajši!“

„V jutro se takoj vrneš na sveti dvor, odkoder si utekla. — Hinavka! Sedaj ne utečeš več, ker te bo čuval prefekt Rustik!“

Ireno je spreletela zona, kolena so se ji pošibila, in zgrudila se je pred stricem...

Počasi, v grozni boli so se ji izvili iz prs vzdih:

„Stric... ne umori me — Usmili se me — o Kriste...“

Nato pa so onemele njene ustnice, krčeviti stresljaji so gibali njeno telo...

Prihitela je Cirila. Dva sužnja sta dvignila napol onesveščeno Ireno in jo odnesla v njen kubikul.

XV.

Vojska Slovenov se je po bitki z Anti vračala zmagoslavno proti Svarunovemu gradišču, da opravi pod lipo bogovom obljubljene obete.

Ozračje so pretresali divji kriki, iz hripavih grl so se vsipale bojne pesmi, drhal se je od veselja pretepala med seboj do krvi. Sivi curki plesočih in rajajočih mladcev so drli skozi loge in široke stepe. Goste gruče možakov so korakale s ponosnimi skoki skozi drn, nad glavami so zamahovali z okrvavljenimi sekirami in klicali slavospeve Perunu. Pastirji so gonili v sredi nagrabljeno, mukajočo goved Antov in meketajoče trope ovac. Za čredami so omahovali žejni Anti, katere so Sloveni zarobili v boju. Zvezani, osramočeni in osuvani so stopali bratje — med brati, sužnji — med svobodnimi.

Iztok je jezdil z Radom in s konjenico za seboj v dolgem presledku za vojsko. Njegovo uho ni razločevalo besedi posameznih vzklikov. Čul je samo, kako se je valil pred njimi radosti in zmage razbesneli veletok naroda, da je bobnela zemlja, da so vršali gozdovi in ječal vzduh.

Zavedal se je dobro, da je zmagal samo on. Potolkel je Hune, razgnal Alane, zaveznike Antov, potolkel izdajavca Volka — bil od vojske češčen in ljubljen — in vendar ni bilo veselja v njegovem srcu. S studom je gledal krvava kopja in počrnele sekire, katere je umazala bratska kri. Njemu se je tresla roka, ko je otrl meč ob rosno travo, da je zbrisal z njega sledove, kateri so kričali, da je moral zamahniti po Volku — izdajavcu — a vendar bratu. Saj se ni rodila zločesta misel v Volkovi glavi. Vsejal jo je sovražnik — Tunjuš.

Zato je jezdil Iztok molče. — Njegov konj je povešal glavo, kakor bi čutil, da se tudi gospodarju vsipajo dolgi lasje na čelo z razkrite glave, ki se je zamišljena dotikala z brado mrzlega oklepa. Njegove misli so hrepenele vse in se vse zbirale kakor solnčni žarki krog edinega gorišča — kako zedini razprte brate, kako jih strne v mogočno vojsko in z njo pribori ugrabljeno zemljo onstran Donave, udari še dalje preko Hema, zagrozi samemu Bizancu in potem svoboden sin svobodnega naroda poišče Ireno — ter se z njo raduje življenja. Prisegel je pri nebu, pri vseh bogovih, pri belih kosteh svojih padlih bratov in pri Kristu, katerega moli Irena, da ne leže prej k pokoju, dokler ne objame zopet Sloven v ljubezni Anta.

Ko se je bližala vojska gradišču, je naraščal hrup, ker so se vojniki pridružile devoyke in žene. Kdorkoli je utegnil, je pustil koč, vjel ovco ali kozliča, natočil medu v buče in hitel za vojniki, da praznuje v gradišču bučeče zmagoslavje.

Rado ob Iztokovi strani je tudi molčal. Toda njegova glava se ni sklanjala na prsi. Na njegovem čelu ni bilo sence, v očeh niso plavale bridke misli. Šlema ni skinil z glave. Zadovoljno je gledal blesteči oklep, ki je objemal njegove široke prsi, kjer so se odbijali solnčni žarki v belem srebru. Kakor solnčna luč na oklepu tako je gorelo pod njim v srcu. Smehljaj mu je igral krog ustnic, ko je v domišljiji že zrl zbor venčanih devoyk, ki hite pevajoč nasproti zmagoslavni vojski. Na čelu cvetočega zbora je gledal Ljubinico, ki zardeva, kakor bi plula zarja v njenem licu, ko podaja v venec zvite mladike bratu Iztoku in njemu, katerega je izvolila hčerica slavnega Svaruna. Preštel je kratke dneve, ko jo povede na dom, ko ji radosten razkaže ovce in celo stajo očeta Bojana, ki bo vsa enkrat njegova last. Nehote je nategnil ob teh sladkih mislih po-

vodec, da je zahrzal žrebec pod njim in udaril veselo s kopiti ob suho dračje, ki je pod nogami radostno zapokljalo in se lomilo.

Četrty dan odkar so zapustili bojišče, so se bližali Svarunovemu gradišču. Tolpa mladcev se je vsula skozi soteske, hitela čez griče, da naznani prihod vojske. Veselje je kipelo, ohripeli glasovi so udarjali v davorije, rogotrobci so z bučnim trobenjem glušili pesmi, živina je žalostno mrčala, kakor bi slutila, da se bliža mestu, kjer pade na žrtvenike in umrje pod nožem v hrano vojnikom.

Ob solnčnem zatonu se je razširila pred vojsko dolina. Obdelano polje jo je pozdravilo.

Iztok se je zdramil iz globokih misli. Potegnil je šlem na glavo, si popravil kodre, dal znamenje z mečem, in vsa konjenica je vdrla za njim. Krvavo žolti žarki topečega solnca so pordečili prnje in šleme, konji so zarežgetali. Po kratkem diru se je dvignila groblja pred njimi — vtrjeno Svarunišče. Pridržali so konje. Vse je strmelo na grobljo in čakalo, kdaj se otvorijo vrata in se vsuje skozi zbor venčanih devotk, pred njimi Radovan in sredi njih starosta v svečeniški beli halji.

Že so zavili prvi konjeniki navkreber, vojska se je vsipala po dolini, ko se otvorijo vrata. Skozi nje se pojavi Radovan s plunko, za njim krdele devotk. Rado je vprl sokolje oči v mladenke in iskal njene ga lica, njene bele haljice. Toda oba zaeno sta glasno vprašala — Izток in Rado —:

„Kaj je to? Morana!“

Deklice so nosile namesto cvetja žalno razpuščene lase po ramenih, Radovanova plunka je vzdihovala tako otožno, da se je krčilo Iztoke srce.

„Kaj se je zgodilo? Če je umrl oče? — Ni ga v vrstah. Kje je Ljubinica? Tudi nje ni!“

Gnana konja sta prhala navkreber, da čimprej zvesta junaka o nesreči, ki je zadela gradišče. V tem so se pa že mladci, ki so tekli pred vojsko, razkropili med narod. Rogovi so hipoma utihnili, davorije so zamrle, plač žensk se je razlegal naokrog — vojniki so obstali na mestu in gledali na grobljo gradišča, kjer se je bližal starec Radovan Iztoke.

Struna na plunki je onemela z zategnjenim, otožnim glasom, Radovan se je sklonil potr in uničen pred Iztokom. Njegove oči so bile objokane.

„Kaj se je zgodilo, Radovane! Govori! Muči me strah — — —“

„Zakaj ga nisi, Iztoče, moj sinko, zakaj ga nisi? — O, zakaj sem ti branil — oj česi nad mojo staro glavo!“

„Ne blebetaj! V meni vre! O kom govoriš?“

„O pesjanu, o kravjerepniku, o hudiču — o — o — o — zakaj ga nisi?“

„Tunjuš je napal gradišče — očeta — — —“
„Kje je Ljubinica?“ je kriknil Rado in zaškrtal z zobmi:

„Ljubinica“, je ponovil Izток in stisnil ročnik.

„O — o — ukradel jo je —“

Radovan je zajokal kakor otrok in se sesedel ob poti. Junaka sta se spogledala in prebledela. Jezdec so pritisnili za njima, bridka vest o ropu Ljubinice je šinila od ust do ust. Polagoma se je oglašil stari Sloven:

„Za njim! Nad Hune!“

Kakor bi raztrgal te besede vsem iz duše, je zaorilo v bojnih vrstah in se točilo kakor val viharja krog gradišča:

„Za njim! Nad Hune! Pogibel jim! Smrt Hunom!“

Iztok in Rado sta odjezdila k Svarunu. Za njima so prihiteli velmožje in starešine, Viljenec in Bojan in tovariši. Nagnetlo se je dvorišče naroda. Vse je pomilovalo Svaruna, ki je sedel na tnalu pred hišo in si otiral solze, ki so lile po dolgi bradi.

Iztok je pokleknil k očetu in ga prijel za roko. „Ne jokaj, oče! Strašno se osvetimo za Ljubinico.“

„Otmemo jo, starosta, če je še živa! Tale meč pa preseka Tunjuša — besa!“

Rado je potegnil za ročnik in dvignil meč iz nožnice. Po dvorišču je zagrmelo:

„Za njim! Nad Hune! Nad Tunjuša!“

Kriki so zdramili starca, oprl se je ob Iztoke, razprostrl roki in ob grobni tihoti izpregovoril z votlim glasom:

„Naj so z vami bogovi, kakor so bili sedaj! Izvršimo obete v zahvalo!“

Kakor bi plaval duh preko dvorišča, je šel starec, oprt ob sina in zeta skozi vrste vojakov iz gradišča na hribec pod lipo.

Zaplapolal je ogenj na žrtveniku. V vernem spoštovanju se je prihulila in pripognila vesoljna vojska. Ob svitu plamenov so blestele haljice devotk, črne sence razpletenih las so ovijale molčeče svečenice s tiho grozo. Kakor bi zbor maščevalnih duhov priplul na zemljo, da se ob žaru krvavih zubljev posvetuje o maščevanju nad Hunom.

Pod nebo se je dvigal duh žgavne daritve, Svarun je razprostrl roki, njegove ustnice so trepetale v molitvah.

Ko so bile dokončane daritve, ko je izpil Svarun iz školjke nekaj požirkov daritvenega medu in izpregovoril starešinom:

„Raduj se, narod! Bogovi so mi vrnili sina, tudi hčer, solnce starih dni, mi vrnejo! Raduj se, narod — raduj!“

Svarun se je vrnil v gradišče, po dolini so se posvetile drobne lučke, zmiraj večje, dokler se niso

razpalile v mogočne kresove. Vojska je zahrumela in zašumela, dvignila se je pesem, oglasil se je rog — žalost je utonila v slavu.

V Svarunovem dvoru ni zavladalo bučeče veselje po zmagi. Starosta se je stisnil v kot na ovnovo kožo, glava mu je zlezla globoko na prsi. Podpreti jo je moral z usehlimi rokami. Rado in Iztok, Velegost in Bojan so sedeli na plohih krog ognjišča. Pečena jagnjetina jim ni šla v slast, roženica z medom ni krožila od rok do rok. Zunaj je vihral narod, ki hipoma zajoka, ki obupuje, lomi z rokami in proklinja, pa — ena beseda, en dogodek, čaša opojne pijače — skozi solzne oči, se posveti radost, jok se preglasi v smeh, vzdih v veselo pesem. Dolgo je molčala družba ob ognju zatopljena v bridke misli.

„Sin slavno ste zmagali! Morana je žela. Perun je bil z vami.“

„Ni bila žetev prebogata za Morano. Prizanašali smo bratski krvi, oče!“

Svarun je povzdignil košate obrvi in s pogledom pohvalil Iztoka.

„Gorje narodu, če pognoji travnike z lastno krvjo. Ne bo pasel svojih čred po zelenicah. Sovrag pride in popase s tujo čredo. Sin, če od očeta vse pozabiš, če se ne domisliš niti gomile, kamor zasuješ moj prah, če se napotiš na jug, če odrine narod za solncem proti zatonu, ne pozabi teh edinih besedi. Velik bo Sloven, bival bo v mirnih hišah, rejene bodo njegove črede, svobodno solnce mu bo svetilo leto in dan, če bo složen z brati. Inače pride tujec, postavi mu peto na tilnik — in svobodni narod postane rob.“

Vsi so molčali. Tiho plapolanje ognja je dramilo molk. Iskre so poskakovale iz polen, prasketnile nad ognjiščem in se potopile v dolge jezike zubljev, ki so kipeli pod sajasto sleme. Svečanost, kakor bi govoril prorok, je prevzela vsa srca, ki so vtripala hitreje in sklepala velike sklepe.

Tedaj je vstopil počasi, počasi boječe, kakor grešnik, Radovan. Komaj z očmi so se ozrli proti vratom. Nihče ni okrenil glave. Radovan je čutil tesnobo in slovesnost. Kakor ob daritvi se je sključil v kot in pritisnil roki na razgaljene prsi.

Svarun ga je pogledal in jeze ni bilo v njegovih očeh. „Radovan, pripoveduj o roparju! Duši me v prsih, za golt me še davi žalost. Ne morem sam!“

Iztok se je ozrl na starca-godca. Očitek je bil v pogledu.

„Zakaj je nisi čuval, branil?“

Radovan se je primaknil k ognjišču. Pri ognju se je zdel njegov obraz čudovito zguban in shujšan. Ko je izpregovoril, je bil glas tako plašen, tako pobit, da se mu je Iztok začudil in se obrnil proti njemu.

„O, vem, da me sodite, mene starca. Sodijo me vaši obrazi, obsojajo me pogledi, ker je bila ukradena golobica, ker je izginila lučka z dvora, ker je onemelo njeno petje — in sedaj hiša, kakor požeta njiva. Vi me sodite — bogovi me ne sodijo. Prašam: Kdo še ni krmil izmed vas golobcev in jim potresal zrnja sredi dvora? In kaj si storil tačas, ko si zamaknjen pasel oči po golčeči množici, pa je padlo izpod neba kakor pušica — prhutnilo med golobce — pograbilo in izginilo. Še zakričati nisi utegnil — še pomisliti nisi mogel na lok — zakaj visoko pod nebom je že plul kragulj z najlepšo golobico v krivih krempljih. In tako se je zgodilo z njo. Svarun je priča. Planil je Tunjuš iz zasede na njivo med devojke, rdeča perot je frfotnila — kriki so nama umrli v grlih — on je pa izginil — kragulj, ropar — jezdeč na konju in na tisoč besih. O Morana!“

Rado je bleдел ob povesti, ustnice je stiskal, da je bežala slednja kaplja krvi iz njih, prsti so se krivili in se stiskali v pest, na rokah so se podrhtavajoč gibale močne, vzbokle mišice.

„Kaj bi storili vi, ki me obsojate, kaj?“

„Za njim!“ je rignil s sklanim glasom Rado.

„Za njim, za njim! Ti bi bil šel za Hunom — vrtoglavi mladec — verjamem. Toda šel bi bil v pogibel. Kje je konj, ki bi dosegel Tunjuša? Kje imaš tovarišev, kot jih je imel on seboj? Ali bi copotnil z nogo ob tla — da bi prilezli iz zemlje, kakor ose iz luknje, če potrkaj nanjo? Oj mladiči, ljubezni lačni, krvipolni — kratka je vaša modrost in ne seže daleč preko rumene kite lepe devojke. Tudi Radovan bi bil jezdil za njim, ko bi žarela le taka iskrica upanja, kot jo da slab kremen, če udariš nanj z jeklom. Ali ni je bilo. Zato sem ostal in jokal s tiho in grenko žalostjo — in mislil v svoji stari modrosti na koristne ukane. Pri bogovih, da sem nedolžen! A za nedolžnost — taki pogledi od vas, tako plačilo!“

„Ne žaluj, Radovane! Govori o ukanah! Prej pa izprazni roženico, ki ti jo nudi tvoj sin.“

Iztok je dotočil do roba in podal godcu.

„Ne bi! Pri bogovih, da bi rajši žeje pivkal, kakor tica, nego omočil ustnice sredi krivih sodnikov ob pijači. Na tvojo besedo pa verujem, da so me varali vaši pogledi!“

Izpil je naglo, v lice mu je zaplulo nekaj krvi. Nato se je dvignil s ploha, vzravnal staro telo in izrekel svečano — s pojočim glasom:

„Ni tvoja stvar — moja ukana. Zato je ne zve nihče, dokler se ne zgodi. Povem vam pa, da sem prisegel vsak dan trikrat, in vsako noč po trikrat sveto prisego Svetovitu vsevidečemu, Perunu — vse-mogočnemu — in Vesni in Devani: Radovan otme

Ljubinico — ali pa pade v naročje Morani ob cesti na sovražni zemlji. Tako sem prisegel — tako se zgodi!“

V starcu je zakipelo čudovito življenje, oči so se mu bliskale, iz dvignjenih prsi je kipela moč, iz stisnjenih pesti je kričala odločnost in iz hropečih dihov je žarela hrabrost in navdušenje. Vsi so se zavzeli, po vseh licih se je raztočilo od godca nekaj veselega, z upanjem napolnjenega, celo Svarun je dvignil težko glavo, s čela mu je zginil temen oblak — desnico je prožil Radovanu — kakor v blagoslov.

Godec je obstal za trenotek sredi njih, ponovil s sekajočim povdarkom: „Tako se zgodi — tako sem prisegel —“ in se hipoma obrnil ter odšel skozi vrata na temno dvorišče.

V jutro so obsijali prvi solnčni žarki še spečo vojsko. Krog in krog gradišča so črneli ožgani vrtinci zemlje, kjer so goreli na večer ognji. Ob njih je spala vojska vse navskriž, kakor od viharja posekan gozd. Čudna omotica od radosti in pijače, od krika in plesa je prevzela ude, da so omahnili, odrveneli in zapali v sen, katerega ni vzdramila zarja.

Na okopih se je pa tedaj že zbrala gruča velmož in starešin v posvet. Ugovora ni bilo med njimi. Ena misel je zavladala. Preden so sklepali, je bil sklep dozoren:

„Nad Hune!“

Večina je želela, da se odpočije vojska en dan in potem udari cela čez Donavo nad Tunjuša.

Temu je ugovarjal Iztok. Vojak skozinskoz, ki je poznal red palatincev, se je zgražal, kadar je pogledal v dolino.

„To je drhal,“ je pomislil, „ne pa vojniki.“

Zato je ugovarjal in prepričeval tako dolgo, da se je vdal zbor in pritegnil njegovemu nasvetu. Poverili so mu oblast, da si izbere le najboljše vojnike, drugi se pa vrnejo v svoje domove.

Ko je bil sklep dognan in zaključeno posvetovanje, se pojavi med njimi naenkrat na suhem hunskem konju, kakor so jih nekaj ugrabili v bitki, star Hun.

Vse je spreletel gnev in jad. Sprejeli so ga mrki pogledi, namršene obrvi, zgrbančena čela.

„Kakor sem prisegel, tako se zgodi . . .“

Jezdec je izpregovoril. Po vseh licih se je prikazala osuplost iz vseh ust je hkrati zadonel vzklik začudenja.

Jezdec je pa okrenil konja, zamahnil je čop rdečih las ob glavi, stresle so se kocine kozlovskih hlač in — Hun je zadržil po brdu iz gradišča.

Zborovavci so mu dvignili roke v pozdrav, glasni klici so ga pozdravili in klicali srečo bogov na njegovo pot. Jezdec — Radovan — se pa ni ozrl. Zamahnil je s plunko po zraku, sklonil se proti konjskemu vratu in pognal v skok po dolini.

„Oj ukane! Oj ukane,“ je šlo od ust do ust med zborovavci, ki so zrl za godcem. „Kdo ga prepozna? Bogovi z njim! Čuvaj ga Svetovit!“

Sredi dopoldneva se je razgibalo mravljišče krog tabora. Kakor luči so švigali med umazano rjavo in sivo tolpo šlemi Iztoka in Slovenov iz Bizanca. Krog poldneva se je že ločilo in razkrojilo valovje naroda. Po zraku pa je kipelo bojaželnih vzklikov: „Nad Hune! Nad Hune!“ (Dalje.)

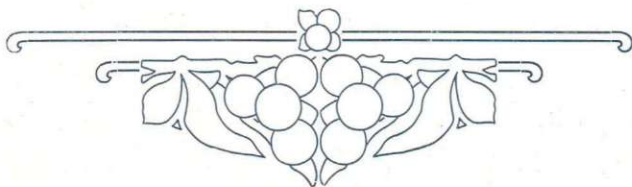
Vest.

Zložil Zvonimir.

Na rosno okno pade češnjev cvet,
da steklo hladno zazveni,
zelena lučka v kotu dogori
pred Bogoródico, in — jaz odromam v svet.

„Marija vsem veselje“, ti pesem lepih let,
zakaj mi nočeš do srcá?
O jaz otrok, ki k mamici ne zna!
O jaz na rosno okno pali češnjev cvet!

In romam v svet! . . . in romam v svet!
Zelena lučka v kotu ne gori —
pa vest mi grenka v dušo govori:
„Povrni, sin, se in prižgi jo spet!“

Jurij pl. Slatkonja.

Spisal dr. Josip Mantuani.

Slovenci ne poznamo svoje zgodovine; to je bridka resnica, ki si jo moramo tolikokrat ponavljati, da se zdrami vse usposobljeno razumništvo in se poda na delo. Ne na delo navidezno in površno, temveč istinito, temeljito. Videlo in dokazalo se bo tem potom, da je naš mali narod v prejšnjih časih po nadarjenih svojih velmožeh posegal globoko v razvitek evropske kulture in da je pomagal ustvariti današnje razmere, ki pa veljajo izključno le za delo „nemškega duha in nemške požrtvovalnosti.“ Prejšnji časi, osobito „mračni srednji vek in razsvetljena doba“ renesance s svojim humanizmom, niso poznali osnovnozakonite teorije ravnopravnosti za avstrijske narode, pač pa so jo izvrševali dejanstveno. In ker ni bilo predsodkov, so pogosto dospevali naši rojaki do prvih, vplivnih služb.

Dunajski škof Jurij pl. Slatkonja je temu dokaz.

Mož se je rodil v Ljubljani 21. marca 1456. To se da natančno dognati po pristnih podatkih na njegovem nagrobniku v cerkvi sv. Štefana na Dunaju. Več pa ta spomenik ne podaja. O njegovem pokolenju, o njegovih stariših in o njegovi mladostni dōbi ne vemo ničesar. Morebiti nas pouči kak srečen slučaj o teh razmerah; a ker je pretilo našim zgodovinskim svedokom vedno nebroj sovražnikov, ker so požari uničevali naše arhive in so lastniki in čuvaji starih pisem v prešlih dobah podžigali ž njimi, ne poznajoči njihove kulturne važnosti, zato ni več upati, da se nam odpre še kak vir o tem imenitnem rojaku. A njegovo ime je slovensko; on sam se je tega zavedal. Po tedanji, ne baš vzgledni temeljitosti, si je namreč tolmačil slovtvor svojega družinskega imena kot sklōpljenko iz „zlat“ in „konj“; tudi njegovi znanci in prijatelji iz vrst omikanih humanistov so je prevēli z grškim „Chrysippus“ — v latinskem pravopisu. Cesar Maksimilijan I., ki je poznal vsaj temeljne poteze slovenščine, mu je dal za grb zlatega konja na belem polju. Vse to svedoči, da so bili tedanji omikanci prepričani, da je njihova etimologija prava in da stoji na temelju slovenščine. Poslednje je tudi naše prepričanje; vendar si tolmačimo besedo „Slatkonja“ kot osebno ime od pridevnika „sladek“ in priponke „onja“; ta znači obilico lastnosti, ki jo izraža pridevnik, a večinoma z lahko porogljivim

pripomenkom. Ime bi bilo torej pisati „Sladkonja“ in bi pomenilo sila sladkosnednega človeka.¹⁾ Kot osebno ime seveda nima tega pomena več; obdržali bomo torej stari pravopis.

S tem, da ne moremo slediti razvoju v mladostni dobi, izgubimo pač mnogo zanimivih podatkov za presojevanje njegovega značaja. A njegovo delo, logika njegovih teženj, osobito pa čini in izreki iz zasebnih krogov, storjenih v neopaženih trenutkih moške dobe, ki je zanj najimenitnejša, vse to nam podaja zadostne snovi, iz katere si moremo ustvariti dovolj značilno podobo njegove osebnosti.

Zaprašeni akti vseučiliškega arhiva na Dunaju prvi poročajo o našem rojaku. Pripovedujejo nam pa precej suhoparno, da je prišel 19 let star, 1475 poletu na Dunaj in se je dal vpisati kot „Georgius Slakana de Lewbaca“ med avstrijske deželane. Zakaj?

Po vseučiliških postavah iz leta 1366. so bili slušatelji razdeljeni na štiri skupine ali „narode“; ti so se ravnali po škofijah. Prvi so bili Avstrijci iz solnograške, brižinske, pásavske, briksenške, tridentske, rezenske, krške, sekovske, lavantinske, kurske, kiemzéške, konstantske, augsburške, eichstädske, strasburške in baselske škofije. Drugi so se imenovali Sasi in so prihajali iz moguntske, kolinske, trevirske, brémenske in magdeburške; sem so pa šteli tudi vse dijake iz škofij, ki so bile na severu in zapadu od Magdeburga. Tretji narod, slovanski, je obsegal Češko, Moravsko in Poljsko; četrti so bili Ogrí. A njim so bili pridruženi tudi latinski dijaki od onstran hribov (unacum transmontanis Latinis); to se pravi, dijaki latinskega obreda iz ozemlja onstran karpatskih gorâ. Leta 1384. je prenarobil Albreht III. to razdelitev tako, da je pustil skupino Avstrijcev neizpremenjeno, a Slovane in Ogre je spojil v eno celoto; zato je pa ustvaril porenski „narod“ za vso zapadno Evropo (s Španijo vred) in Sasom je prištevali tudi dijake iz Anglije in Skandinavije. Taka je bila razdelitev, ko se je Slatkonja vpisal. Umevno je, da se je moral prijaviti k Avstrijcem.

S tem pa ni povedano, v katero fakulteto da je vstopil; tega niso zapisavali, ker je bilo v tedanjih razmerah mnogo važneje, da se je vedelo, kateri politični skupini ali „narodnosti“ dotičnik pripada. To so bili nazori tedanje srednjeveške, „mračnjaške“

¹⁾ Prim. Vondrákovo primerjalno slovnico slovansko, I., 423.

univerze nasproti naši razsvetljeni, novodobni, ki se vedno bolj nagiba k načelu, da imajo na dunajski univerzi le Nemci polno pravo do velikošolske izobrazbe.¹⁾

V onem času je bil učni red tak, da so se vpisavali novodošli dijaki, ki niso imeli še nobenega akademičnega dostojanstva, v artistično fakulteto, ki jo imenujemo sedaj modroslovno. Brezdvomno se je tudi Slatkonja ravnal po tej navadi. Dejstvo, da je bil 17. januarja l. 1477. predstavljen imenovani fakulteti kot bakalar,²⁾ to se pravi, kot član z najnižjim dostojanstvom, ki bi odgovarjalo po bistvu in obliki nekako našemu pojmu „abiturijent“, svedoči, da je res poslušal predavanja z artisti in da je prestal določene izpite. Vendar pa ne vemo, če si ni že kje drugodi, preden je prišel na Dunaj, pridobil nekaj temeljnega akademiškega znanja. Pridobljeni bakalarat je odprl šele dotičniku dveri v svetišče višjih fakultet: v bogoslovsko, zdravniško in pravoslovno. A Slatkonja skozi ta vrata ni hodil na Dunaju; od sedaj naprej ga ne omenjajo vseučiliški akti nič več. Morebiti je nadaljeval svoje študije na kaki drugi univerzi, a tega dosedaj še ni bilo dognati. Mogoče je tudi, da je postal duhovnik brez formalno dovršenih študij; kajti takrat je bilo možno dospeti do visokih služb, tudi če kdo ni imel naslova doktorja ali magistra.

Z letom 1477. pa ne utihnejo viri samo gledé Slatkonjevih velikošolskih študij, temveč tudi gledé njegovega bivanja na Dunaju sploh. Do leta 1495. nimamo niti enega poročila več o njem. Med tem časom je postal duhovnik, najbrže je kot tak služboval na Kranjskem, morebiti celo v Ljubljani. Z letom 1495. ga nahajamo že na cesarskem dvoru kot kapelana in kantorja, zaeno pa izvemo tudi, da je bil že takrat kanonik ljubljanske stolnice.

Službe dvornih kapelanov so bile ustanovljene za časa Babenberžanov; prvi po imenu znani du-

¹⁾ Ne morem si kaj, da ne bi na tem mestu opozoril na velezanimive, in sedaj, ko se bije boj za slovensko univerzo, tudi umestne in aktualne opazke, ki jih je leta 1850. pisal dr. Hasel v „Zeitschrift für die gesammte katholische Theologie“, II. (1851), str. 307. in nsl. Ondi obžaluje, da se je z novo organizacijo l. 1849. odpravila odredba predmarčne dobe, ki je porenski in saški „narod“ nadomestila s slovanskim in ilirsko-italijanskim. (Tedad je imela dunajska univerza torej avstrijsko-nemški, slovanski, ilirsko-italijanski in ogrski „narod“). V proroškem duhu pravi, da bi ta organizacija, kot vez med člani raznih fakultet le dobro uplivala — „und für das völkergliederige Oesterreich auch in der nächsten Zukunft schon sehr praktisch werden könnte, abgesehen davon, daß es an und für sich einer tüchtiger Ausbildung fähig ist.“ Navzlic dalekosežnemu obzorju in visokemu vidiku je bil ta mož — katoliški duhovnik!

²⁾ Beseda se izvaja iz francoskega „bas cavalier“, to je vitezov oproda, torej plemič najnižje vrste.

hovnik te vrste je Aspinus, ki je služil okoli leta 1117. pod Leopoldom III. Ko se je v teku več kot dveh stoletij bogoslužje tudi umetniško razvilo in pomnožilo, je bilo treba poskrbeti za dobro petie večim množicam. Za časa vojvode Albrehta II. se imenujejo prvokrat kantorigi (t. j. pevci) v listini iz l. 1347., v kateri podeljuje papež Klemen VI. obiskovavcem dvorne kapele 40 dni odpustka. L. 1455. so pomnožili pevsko osobje za štiri moše, ki pa niso bili vedno le duhovniki, temveč tudi lajiki, osobito starejši vseučiliški dijaki. Polagoma so prešle pevske službe povečem na lajike. Že l. 1462. se imenujeta v cesarjevem dvorcu, v katerem so Dunajčanje oblegali Friderika III. (IV.), med duhovniki le dva kantorja. Tako je bilo tudi za časa, ko je Slatkonja služboval; njegov starejši tovariš je bil Janez Kerner. Te razmere se niso več premenile do ustanovitve dvornega glasbenega zbora, ki pomeni začetek popolnega lajiziranja cerkvene glasbe na cesarskem dvoru.

Kar se tiče ljubljanskega kanonikata Slatkonjevega, dosedaj nismo še poučeni, kdaj da ga je dobil; gotovo pa pred l. 1495.

Iz tega leta nam je ohranjenih več listin. Prva je dana v Wormsu 26. julija in je po vsebini „ekspektanca“, to se pravi zavezna obljuba cesarjeva, da bode dal Slatkonji prvo cerkveno službo, ki jo ima pravico oddajati; vsota dohodkov tega beneficija sme biti do 200 cekinov visoka. V tej ekspektani se imenuje naš rojak kapelan in kantor pri dvoru in kanonik ljubljanski.

Tri dni pozneje piše cesar Maks I. iz Wormsa, kjer je bival na državnem zboru, proštu in kapitelnju ljubljanske stolnice, da naj dajo svojemu članu Slatkonji ves njemu pripadajoči delež od kapiteljskih dohodkov tudi tedaj, kedar potuje s cesarjem kot dvorni kaplan. V tem pismu se sklicuje cesar na prejšnje pismo v tej zadevi, ki je pa ostalo brezuspešno. Da poveča pritisk na kapitelj, piše 31. julija tudi še škofu Krištofu Ravberju, proseč ga za posredovanje. Če se kapitelj ne bo vdal, tako preti cesar, da ga bode kaznoval kot uporneža.

Razvidno je iz teh pisem, da je moral Slatkonja postati kanonik ljubljanski pred l. 1495.; kajti cesar toži škofu, da stolni kapitelj „od onega časa sem, odkar potuje Slatkonja kot kaplan v dvorni službi“ ž njim, temu ne daje več polnega deleža. To je sredi leta. Prvo pismo, ki ni imelo uspeha, je moralo torej biti pisano vsaj spomladi istega leta; a preden je cesar začel posredovati, je moralo preteči več mesecev. — Pravna stran te zadeve je precej zamotana. Kapitelj je izvajal: Član Slatkonja ne „drži rezidence“, torej mu ne gre ves delež. Cesar pa je menil, da ima on in ž njim vsi spremljajoči ga

pridvorniki povsod rezidenčno in domovno pravico. S temi nazori so imeli celó dunajski škofje mnogo opravila, preden so stvar gledé te točke z ozirom na dvorne kaplane uredili. Takrat pa še ni bila stvar razjasnjena. Najbrže se je ljubljanski kapitelj uklonil cesarjevim zahtevam in od tedaj je Slatkonja mirno vžival svoj kanonikat, katerega zaveznosti je dal opravljati po svojem zastopniku, ki ga je sam plačeval. Takih namestnikov ali vikarjev je imel Slatkonja čim dalje tem več, kot bomo pozneje izvedeli.

V ekspektanci od l. 1495. se sklicuje cesar na „velevažne, raznotere in zveste usluge“, ki mu jih je storil Slatkonja. S čim se je cesarju prikupil, pač ne vemo; vendar domnevamo, da so bila posebna zaupna in težavna naročila, ki mu jih je poveril. Mil značaj, posebna previdnost pri ustmenih obravnavah, mirna in pohlevna zdržnost ob razpravah načelnih vprašanj, prepričevalna pomirljivost so bile diplomatiške lastnosti, ki odsevajo iz njegovih nam še ohranjenih pisem. Te so ga tudi priporočale za taka poslanstva, po njih je postal cesarju neizogibno potreben.

Zato ga pa Maksimilijan I. ni pustil več iz svojega obližja. A bilo se mu je bati, da ostavi njegov kaplan slabo plačano pridvorno službo; kajti v cesarjevi blagajni je bilo stalno pomanjkanje denarnih sredstev. Izkušal je torej Slatkonjo odškodovati s tem, da mu je naklanjal izpraznjene župnije in druge cerkvene beneficije svojega patronata na Kranjskem. V tem oziru je cesar postopal po nazorih tedanjega časa, ki se z našimi današnjimi ne strinjajo, takrat pa so bili obče v navadi.

L. 1495. se je odpovedal Janez Bubaj, župnik v Dobu, svoji župniji na korist Mihaela Ižanca (Michaelis de Jig). Brž ko je cesar to izvedel, je dal Slatkonji ekspektanco na to župnijo, a Bubaju je pisal, da ne sprejme te odpovedi, dasi je bil vsled pritiska mnogih prosivcev v to privolil. Ker je pa župnik že sklenil, da se odpove, ga prosi, da naj to stori na korist osebe, ki že dolgo zvesto služi in je cesarju prijetna. Vendar Bubaj tej želji ni ustregel.

Na trdo gmotno podlago je dospel Slatkonja l. 1498., ko je Maksimilijan I. ustanovil dvorni pevski zbor, ali kot se še dandanes oficielno imenuje, „dvorno glasbeno kapelo“. Prava ustanovna listina je dana 7. julija 1498 v Friburgu Brizgovskem; istotam je izdano že 13 dni pozneje tudi navodilo, kako je izvršiti to ustanovo. Iz tega poslednega akta izvemo, da so kot umetniška podlaga tega zbora bili vsprejeti: Jurij Slatkonja kot vodja, Bernard Meder in Ožbolt kot basista, Adam iz Lujka (Lüttich), Bernard iz Monsa, Matija iz Kremsa, Šimen iz Brucka ob Litavi, Janez iz Gmundena in Štefan iz Ybbsa kot sopranisti. O altistih in tenoristih ni govora; vendar

pa poudarja cesar kot poseben namen svoje ustanove „brabantsko diskantiranje“, to se pravi, izvajanje glasbotvorov zloženih v nizozemski kontrapunktiki.

V tej zadregi so morali pomagati petja večči dvorni kaplani ali pa nalašč za to najeti pevci, ne da bi bili stalno prideljeni pridvornemu osebstvu.

Slatkonja je dobil kot načelnik pevskega zbora na leto po 24 goldinarjev porenske veljave (ranjšev), prosto stanovanje, hrano, kurjavo in obleko. Oba basista sta imela po 16, a mladeniči ali dečki (sopranisti) po 12 goldinarjev ob prostem stanovanju, hrani, kurjavi in obleki. —

Ko je naš rojak postal „mojster pevcev“ (Singmeister), ga je ločil cesar iz duhovniškega zbora pridvorne kapele. Iz tega se dá posneti, kako slabo da je bila plačana služba dvornega kapelana; kajti načelništvo pevskega zbora je bilo zanj veliko boljše gmotnih dohodkov. — Kmalu je cesar spet pre naredil naslov; vsekako se imenuje Slatkonja že l. 1500. „kapelnik“ (Capellmeister), a nikdar več kaplan. Od meseca avgusta, l. 1513. nahajamo ga le še kot „višjega kapelnika“ (obrister Capellmeister), ker si je pridržal kot škof dunajski le še vrhovno vodstvo.

Glavna njegova zadača je bila od l. 1498. sem obistinitv in urejevanje nove ustanove. To je bilo sila težavno. Cesar je želel vzglednega pevskega zbora, kot jih je čul na Nizozemskem — a nedostajalo je potrebnih vsot. Kar je najel osobja, ni bilo vse porabno, nadomestovati ga je torej moral mnogo krat, bodisi s popolnoma neznanimi ljudmi ali pa s posamezniki pevskega zbora, ki se je bil razšel po smrti nadvojvode Žige Tirolskega (1496). Zbor tudi ni imel stalnega domovja; kajti cesar je bil večjidel na potu. Včasih je ostal dalj časa v istem mestu, osobito ob sestankih ali državnih zborih — in tedaj je poklical tudi svoje pevce k sebi: včasih celokupni zbor, včasih le en del, kot je ravno kazalo. Ostali pevci so morali živeti na cesarjeve stroške po gostilnah in čakati njegovega povelja v brezdelnosti. In to družbo je bilo Slatkonju zediniti, nadzorovati in jo umetniško izobraziti.

Neprestano je urejeval in prenavljal; stare pevce je izločeval, neporabne odslavljal, novince na poskušnjo vsprejemal, dečke, ki so glas menjali, preskrboval, bodisi da jim je izprosil za odslov večje vsote ali pa proste študije. Pri tem je imel pa voditi tudi praktične vaje in izkušnje, določevati je moral, kateri glasbotvori se morajo peti kaj da je treba naprej vglasbiti in kakó — s kratka, naloga je bila velikanska in sitna, odgovornost ogromna, ker je bilo vse osredotočeno v njegovi roki.

Cesar mu je popolnoma zaupal. Še celo potem, ko je bil Slatkonja že škof, je poverjeval admini-

strativne stvari le njemu, večkrat celó v tajnih poveljih. Še cesarjev namestnik si je moral preskrbeti Slatkonjevo pobotnico, kadar je plačal kako vsoto za glasbeno kapelo.

Dasi je bil škof, je vendar opravljal svojo službo kot višji kapelnik vedno v resnici in vestno. Zato ga cesar tudi ni hotel odpustiti. Že l. 1515. se je trudil znani veliki in cesarju neizogibno potrebni diplomat, kardinal Matej Lang, škof krški, pozneje nadškof solnograški, da bi spravil s svojo vplivno besedo nekega Viljema Waldnerja na službeno mesto dvornega kapelnika, češ, da škof dunajski ne more več opravljati tega posla; a zaman.

Celo po smrti cesarjevi je bilo Slatkonjevo menenje odločilno za usodo glasbene kapele. Njegov predlog, kako je rešiti zamotano vprašanje gledé glasbenega zbora, nam svedoči, da je bil dobrohoten, v tej zadevi natančno poučen, nepristranski mož silno širnega obzorja, a tudi previden in moder v svoji ekonomiji z ozirom na razpoložna sredstva. V svojem pismu z dné 16. novembra 1519., pisanem Maksu Transsylvanu, tajniku Karola V., prosi varstva za člane dvorne glasbene kapele in svetuje, da naj si jih cesar obveže in jih obdrži. Mnogo knezov da mu je že pisalo in ga prosilo, naj jim pošlje članov svojega zbora; a ker cesar ni še nobenega odpustil in ker tudi niso z denarjem odkupljeni ali odpravljeni, tega ni mogel storiti. Kapelno glasbeništvo so vzdrževali do sedaj le nižje-avstrijski stanovni na ta način, da so privoljevali od tedna do tedna v to potrebnih vsot. Njegovi trudoljubivosti se je posrečilo, da je ostala ta ustanova rajnega cesarja dosedaj še celotna. Navzlic temu pa so vendar odšli nekateri pevci v svojo domovino, drugi pa na tuje, da bi se lažje preživeli; a pripravljeni so vsak hip spet združiti se, ako bi cesar hotel. Po stari navadi bi bilo razmeroma lahko vse oskrbeti, duhovnikom naj se dajo izpraznjeni cerkveni beneficiji, lajikom pa, osobito oženjenim, javne in državne službe. Posebno pozornost je imeti za dečke in mladeniče; tem naj se po stari navadi omogoči šolanje, da bodo cesarju hvaležni in si sami služili svoj kruh.

Zraven teh administrativnih teženj pa nikdar ni pozabil na umetniško stran. Da se je glasbeni zbor tako hitro povzpел do umetniške višine, da je zaslul po vsej Evropi in celo staroslavne nizozemske kapele prekašal, to je zasluga Slatkonjeva. Imenitni skladatelj Henrik Izaak je prišel na cesarski dvor po njegovem posredovanju že l. 1497. z izrečnim pogojem, da sklada za cesarsko duhovno kapelo. V enem slučaju je zveza Slatkonjeva z Izaakom za nas posebne važnosti, zato ker nam je ohranila en stihtvor našega rojaka, uglasben od dvornega skladatelja

za šesteroglasni zbor. Latinsko besedilo na čast prečisti Devici slôve v zadnji kitici:

„Hoc tibi devota carmen Georgius arte
ordinat, Augusti Cantor Rectorque Capellae
Sclatkonius praesul Petinensis, sedulus omni
se in tua commendat studio, pia gaudia, mater;
praecipuum tamen est illi, quo assumpta fuisti,
quo tu pulchra ut luna micas, electa es ut sol

to se pravi: „To pesem v pobožni umetnosti ustvarja tebi, preblaga mati, Jurij Slatkonja, škof Pičenski, kantor in reditelj cesarskega zbora, vtapljajoč se marljivo v veselje tvojih praznikov; posebno pa mu je pri srcu oni dan, ko si bila vzeta v nebo, kjer se svetiš v lepoti lunini in si izbrana kot solnce.“ Bržkone je pesnik zaeno tudi napev ustvaril, katerega je Izaak šesteroglasno in kontrapunktično postavil; kajti v izvirnem rokopisu stoji pri tej skladbi beležka: „Isaac Constantiae posuit“, t. j. Izaak (to pesem) v Konstanciji večglasno obdelal: ta pomen ima v glasbeni frazeologiji tedanjega časa latinski izraz „ponere“.

Ko je bil l. 1515. Izaak prestavljen v Florencijo, ga je nadomestil cesar, spet po nasvetu Slatkonjevem, s Švicarjem Ludovikom Senflnom. Tudi ta je skladal po navodilu našega rojaka, ki je vplival na umetniški razvitek tega Izaakovega učenca.

Pod vodstvom Slatkonjevim razvil je dalje Pavel Hofhaimer svojo skladateljsko nadarjenost, pred vsem pa svojo nečuvenco tehniško spretnost v orgljanju. — Tako bi mogli naštevati brezkončne vrste mož in mladeničev, ki so ustanovili pod načelništvom rojenega Slovence častni glas umetniškega cesarskega zavoda.

To je cesar sam očitno pripoznal s tem, da ga je postavil na častno mesto v svojem „triumfalnem izprevodu“ in mu dal pripisati nastopne stihe:

„Nach rechter Art und Concordantz,
auch Simphoney und Ordinantz,
Junctur und mancher Melodey
hab Ich gemerth die Cantorey;
doch nicht allain aus mein bedacht,
der Kaiser mich dartzue hat bracht.“

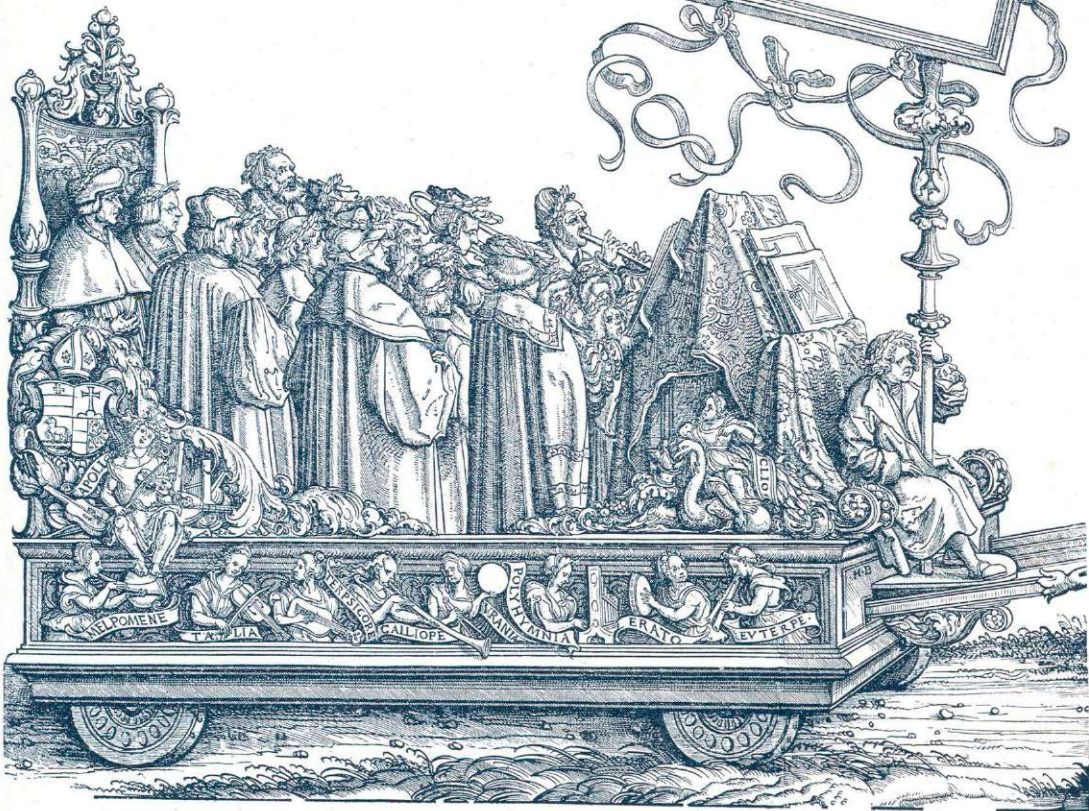
To slôve v prostem prevodu: Na pravi način sem razvil pevski zbor s tem, da sem gojil soglasje, mnogoglasje, okraske ter zvezane glaske in da sem pridodal zanj marsikater napev; ¹⁾ a ne samo po svojem stremljenju; cesar me je pripravil do tega.“

¹⁾ Izrazi v nemškem izvirniku so tehnični: Concordanz = consonantio (soglasje); Simphoney = concentus (mnogoglasje, ubranost več glasov); Ordinantz = ordinatio (okraske in oklepševalne pritikle, obstoječe iz postranskih not); Junctur = iunctio, coniunctio ali tudi ligatura (zveza dveh ali več glask nad enim samim glasom); Melodey = melodia (v tem času: napev); ta je bil navadno pisan za višji moški glas, in se je

V teh stihih našteva cesar vsa tehnična sredstva, s katerimi je njegov kapelnik povzdignil petje na dvoru; potrjuje, da je glasbotvore pomnožil z mnogimi napevi, ter priznava, da ga je sam pač izpodbudil in da ga je napotil do tega, — osobito z ustanovitvijo dvorne glasbene kapele, — a da je vendarle Slatkonja tudi že sam stremil po tem ter samostojno reševal svojo zadačo.

V tem delovanju je v pretežni meri tudi njegova kulturnozgodovinska pomenljivost, ne le za cesarski dvor in za Dunaj, tudi ne samo za Avstrijo, temveč za vse dežele zapadne kulture, izvzemši morebiti Italijo. —

Gledé na svojo osebo je bil Slatkonja realist po nazorih svojega časa, kedar se

IZ TRIUMFALNEGA SPREVODA CESARJA MAKSIMILIJANA I.:
ŠKOF SLATKONJA (ZADAJ) IN NJEGOV ZBOR

je šlo za ohranitev in izboljšanje njegovih gmotnih razmer. A pripomniti je takoj, da je imel pri tem vedno tudi višje namene: podpiral in gojil je umetnost in vedo tudi kot zasebnik.

Njegov pokrovitelj in mecén, cesar Maksimilijan, ga je podpiral in mu omogočil kumulacijo ali združenje cerkvenih služb v takem številu, ki še v onem času ni bilo navadno.

L. 1499. mu je podelil župnijo Dobrnič, ne da bi mu bil odvzel ljubljanski kanonikat ali dvorno

imenoval „ténor“, t. j. pravo jedro ali vsebina skladbe. Od tod navada, da imenujemo ta glas še dandanes tenór. — V teh stihih je dokaz, da je Slatkonja res vglasboval cerkvena besedila.

kapelništvo. V ravnoistem letu ga je prezentiral oglejskemu patriarhu, kardinalu Grimaniju, za prošta novomeškega in za župnika s to proštijo spojene fare šentrupertske na Dolenjskem. Potrditev je bila izdana v Ogleju šele 23. julija l. 1500. Postal je torej po spričevanju nekdanj oglejskih, sedaj pa v Vidmu hranjenih škofijskih aktov (Izv. muz. dr., III., 62.), mnogo preje novomeški prošt, nego pripoveduje Valvasor (XI., 482.) Tedaj je dobil tudi svoj grb od cesarja, na desno obrnjenega zlatega konja na belem ščitu ali polju. Ta grb je ohranil kot osebno in govoreče znamenje tudi pozneje, dokler je živel. Nahajamo ga na korarskih stolih ali klopih pri sv. Štefanu na Dunaju, na njegovem nagrobnem spomeniku, na sliki, predočujoči smrt Matere božje, o kateri izpregovorimo pozneje še podrobnejše, in na njegovih uradnih in zasebnih pečatih.

Leto pozneje (1501) je umrl pičenski škof Jurij Maninger. Ta mala škofija je veljala prejšnje čase za kranjsko ozemlje, dasi leži v sredi Istrskega poluostrova, malo proti jugovzhodu od Pazina. Še Valvasor piše o Pičenu (XI. 30 nasl.), omenja revne hiše, slabo škofovo rezidenco in pičle njegove dohodke; vendar pa izrečno poudarja, da se prišteva Istri.

Najbrže je cesar takoj po Maningerjevi smrti določil Slatkonjo za to škofijo. Vendar se mi vidi, da ga pred letom 1505. ni prezentiral. Kajti l. 1503. je postal naš rojak tudi prošt ljubljanski in bržkone tudi župnik žužemberški; kajti 14. aprila 1504 mu je dal cesar novo ekspektanco na župnijo Trebnje; tu ga imenuje župnika žužemberškega, ne pa še (izvoljenega) škofa pičenskega. Tudi v vatikanskem arhivu ni o tem imenovanju nobene beležke¹⁾ in v listinah l. 1513. se izrečno poudarja, da je novoimenovani dunajski škof izvoljeni pičenski nadpastir Slatkonja, da pa o tej izvolitvi svoj čas niso izgotovili nikakršnega pisma (litteris Apostolicis super

¹⁾ Dolžnost mi je, da se tu s prisrčno hvaležnostjo spominjam ogromnega dela, ki sta ga drage volje prevzela v prilog mojim preiskavam o Slatkonju g. dvorni svetnik dr. L. Pastor, predstojnik zavoda „Istituto Austriaco di studii storici“ v Rimu, in po njegovem navodilu ondotni g. knjižničar, dr. Josip Pogatscher, pregledavši listine angelskograjskega, lateranskega in konzistorialnega arhiva, računske knjige apostolske kamore in Gerampijeve zapisnike vatikanskega arhiva.

provisione et praefectione huiusmodi non confectis...) Če se spomnimo, da je papež Nikolaj V. v posebni buli z dné 18. avgusta leta 1447. podelil cesarju Frideriku III. (IV.) poseben privileg, da sme imenovati škofo za Trst, Briksen, Krško, Chur, in Pičen, postane nam to dejstvo lažje razumljivo. Umevno je, da smo se glede tega časa silno motili in da tudi najimenitnejši zgodovinarji, kot Ughelli, Cappelletti in Eubel prinašajo napačne podatke.

Gotovo je pa, da je bil Slatkonja 23. marca 1506 že izvoljen škof pičenski. Vstopil je namreč takrat v duhovno bratovščino avguštinskih korarjev v Klosterneuburgu; vsprejemna listina se je ohranila in nam jamči, da ga imamo vsaj od prve tretjine imenovanega leta sem smatrati izvoljenim škofom: tam ima pridevek „electus Petinensis“.

Kot tak je pa le po svojih namestnikih upravljal škofijo v Istri in do l. 1513. tudi ni bil posvečen.

Še l. 1506. mu je podelil cesar župnijo svetega Petra v Ložu; od tega časa sem je bil z ribniškim naddijakonom Lenartom Würfelnom večkrat v prepiru zaradi cerkvenopravnih posameznosti, ki pa niso imele tolikega pomena, da bi bile zanimale širše kroge in višje oblasti.

Med letom 1506. in 1513. je dobil še beneficij pri oltarju sv. Jurja v ljubljanski stolnici in pa župnijo sv. Martina v Moravčah. Združil je torej, vsaj začasno, v svoji roki enajst beneficijev. Žal, da se ne da dognati, kdaj da jih je spet opustil. Vsekako je domnevati, da je oddajal osobito takrat posamezne župnije, kadar je dosegel kak boljši beneficij. To tem bolj, ker so bile vse službe kanonično obvezne in je torej moral imeti Slatkonja povsodi svoje namestnike. Od vseh teh služb torej tudi ni imel ogromnih prihodkov, ker je moral plačevati svoje namestnike in upravitelje. Nekaj teh beneficijev mu je pustil papež Leo X. izrecno tudi tedaj, ko je postal škof dunajski.

Tu je imel naš rojak, kmalu ko je bil pričel svoje delovanje, zelo važno vlogo in je bil vpliven mož. V stvareh tičočih se glasbe je veljal za prvega strokovnjaka in merodanjega veščaka, to pa ne le pri glasbenikih, temveč tudi pri kritičnih humanistih, med katerimi je bilo jako domišljavih ljudi, ki jih ni bilo z lepa zadovoljiti. A ravno ti poslednji so se v gostih kôpah drenjali okoli njega, dasi je bil on katoliški škof in prepričan duhovnik, kar humanistom ni posebno prijalo. On sam nikakor ni bil okostenel konservativec, temveč naprednjak v vsakem oziru — le da se izpoznane resnice in katoliške dogme, istotako tudi oblik katoliškega bogoslužja nikdar in nikjer ni dotaknil. Spajal je tedaj moderno smer v vedi in umetnosti, ostal pa je pri tem zvest in prepričan katoliški škof in duhovnik.

Krog njegovih znancev in prijateljev je naraščal od dné do dné. Kolikor so nam znana imena, smemo pač reči, da je to bila zares izbrana družba najimenitnejših mož tedanjega časa. Kajti Slatkonja ni bil le izvrsten glasbenik, temveč tudi učenjak in pesnik. Na Dunaju je bila do l. 1509. družba učenih mož „Literaria sodalitas Danubiana“; večina humanistov iz Slatkonjevega kroga je bila pri tej družbi, tako, da se sme reči, da je bil tudi dvorni kapelnik vsaj posredno v zvezi z njo. V zapisnikih družbenih pač ne najdemo njegovega imena; a vemo pa tudi, da ti zapisniki niso popolni. To je pa stranska stvar. Gotovo je, da so imeli vsi ti možje ideale — morebiti preporne vsebine —; stremili so pa vendarle za vzvišenim ciljem, ki je ostal tudi še po smrti Konrada Pickelna († 1508), to je: po razpadu podonavske učene družbe. V stremljenju po tem cilju so se našli Slatkonja in prijatelji njegovi. Da so se učenjaki oklepali posebno našega rojaka, to dejstvo nam dovoljuje sklep, da ga ni smatrati le kot glasbenega umetnika in učenjaka, ampak tudi kot nositelja javnega znaka za dôbo, ki si je postavila daleč svoj cilj in z vsemi silami delala na to, da ga tudi doseže.

Možje, s katerimi je bil Slatkonja v zvezi, so bili n. pr. Peter B o n o m o, škof tržaški, pozneje cesarski namestnik; ta je bil izza mladih let z njim v zvezi, kot sam spričuje v nekem pismu; še kot dvorni kaplan in bržkone tudi pred ga je Slatkonja podpiral. Z Jakobom de B a n n i s s i s, pesnikom, zgodovinarjem in tajnim svétnikom cesarjevim ga je vezala tesna vez prijateljstva. Janez Cuspinian, sloveči dunajski zdravnik, zgodovinopisec, diplomat in vrhovni nadzornik vseučiliški ga silno spoštljivo omenja. Janez K r a c h e n b e r g e r (ali s polatinjenim imenom Pierius Gracchus), cesarjev protonator in zadnji predsednik podonavske učene družbe, Jakob S p i e g e l (s pogrčenim imenom Isoptros), profesor vseučiliški in tajnik cesarjev, Konrad P i c k e l (s pogrčenim imenom Celtes), najslovitejši humanist na Dunaju, Janez S t a b i u s, zgodovinopisec cesarjev in Marka T r e i t z = S a u r w e i n, pesnik in genealog Maksimilijanov so bili z našim rojakom v neprekinjeni zvezi. Ona vrsta imenitnih mož, osobito učenjakov in profesorjev dunajskega vseučilišča, ki se le mimogrede omenja v starih rokopisih in tiskanih knjigah, je pa nepregledna. Najslovitejši so med temi Janez S t o m i u s, Fantin M e m m u s, Rihard S b r u l l i u s, Filip G u n d e l i u s, Vladislav S u n t h e i m, Benedikt C h e l i d o n i u s, Jurij T a n n s t e t t e r (polatinjen Collimitius), Henrik F i n c k, Erazem L a p i c i d a i. dr. več. Nekateri so mu celó poklanjali svoje literarne proizvode, ali pa so ga prosili pospeševanja. Imenitni Švicar, Joahim

Vadian je prišel dvakrat po pomoč. Leta 1514. je izdal pesem o sv. Galu; v predgovoru je prosil škofa, da naj stihe presodi in jih cesrju priporoči. Leto pozneje je imel pred cesarjem govor po naročilu dunajske univerze; ta govor je dal tiskati in ga je poklonil škofu s posebno dedikacijo. Pesem je tiskana v knjižici: „Isocrates de regno gubernando“ (1514), govor je prišel na svetlo v posebni knjižici (1515).

V prvonavedenem tiskopisu je priobčeno tudi pismo že zgoraj omenjenega Jakoba Spiegelna, v katerem pohvalno omenja veliko množino dobrih priročnih knjig v posesti škofa Slatkonje, ki jih jemlje celó s seboj na pot. Te zbirke omenja tudi pristni zapuščinski inventar po našem rojaku.

Zdravnik in profesor medicine, Martin Steinpays, je dal natisniti nekak kašipot skozi vedo tedanjega zdravilstva: „Liber de modo studendi seu legendi in medicina“. V predgovoru, v katerem poklanja to delo škofu, pripoveduje, da je videl njegov prihod na Dunaj po izvolitvi za škofa in da se je zelo zveselil, ker je spoznal v njem i nedanjega součenca i rojaka svojega ranjkega očeta. Ta kašipot je moral biti spisan l. 1514., a dosedaj poznam le poznejšo izdajo iz l. 1520. —

Profesor Andrej Perlachius, doma iz Svičine pri Mariboru,¹⁾ torej slovenski Štajerc, je poklonil Slatkonju svoj „Almanach nouum super anno Christi salvatoris nostri“ 1518 — t. j. astronomičen koledar z ozirom na dunajski meridijan. V predgovoru trdi, da Slatkonja slovi kot dober matematik in kot pokrovitelj te vede ter da se tudi sam resno bavi z astronomijo v prostih urah.

Morebiti ne bomo napačno sodili, če rečemo, da se je rad oziral na svoje ožje rojake. Vsekako ni smatrati za slep slučaj, če se Steinpays sklicuje na rojaštvo svojega očeta, da mu Perlah poklanja svoje takrat imenitno delo in pa da najdemo pri njem kot kancelarja Avguščina Tyfferna²⁾, Slovenca iz Laškega na Štajerskem, moža, ki ima za nas več velezanimivih strani. On je prvi in najzanesljivejši zbiralca rimskih napisov (dvorna knjižnica ima njegove, lastnoročno pisane knjige o tej tvarini); osobito kar se tiče napisov v Istri in Dalmaciji, nam je ohranil take, ki so se zdavna že pogubili. Bil je tudi sošolec Krištofa Ravberja, pozneje škofa ljubljanskega; deset let je bil ž njim v Padovi na vseučilišču, potem pa njegov spremljevalec na potovanju, tajnik in stavbenik. Ljubljanska škofija je po njegovih načrtih

zidana in Gornji grad je prezidan po njegovih podatkih. — Zakaj si je vzel Slatkonja tega mnogostroko izobraženega moža za tajnika, bode lahko umevno, če povemo, da je tudi on sezidal škofijo na Dunaju. O tem pozneje.

Seveda da so se tudi drugi trudili priti v službo k slovečemu možu na Dunaj. Neki Tranquillus Parthenius (Mirko Djevojčič) iz Dubrovnika piše l. 1517. Vadianu na Dunaj, proseč ga, da naj mu dobi pri Slatkonju kako službo, češ, da on in pa Collimitius (Tannstetter) mnogo premoreta pri njem. Ta prošnja je ostala bržkone brezuspešna.

Te zveze in ta ugled si je ustvaril naš rojak pred letom 1513. Tedaj pa se začenja zanj doba vrhunca z izvolitvijo za škofa dunajskega.

Ta škofija je bila ustanovljena l. 1469., pa ni imela sreče s svojimi višjimi pastirji. Prvi škof, Lev pl. Spaur, je bil imenovan l. 1471., a vsled odpora pásavskega škofa, iz čigar ozemlja se je izločila dunajska škofija, niti ni mogel zasesti svoje stolice ter je umrl, bolan na umu, l. 1479. Za časa tega vladikovanja ga tudi ni bilo na Dunaju. Šele na jesen leta 1480. je bilo mogoče razglasiti ustanovno bulo. Sedem škofov je sledilo drug drugemu — a vsi so bili le upravitelji. Večidel so prihajali iz ogrskih vladikov: iz Ostrogona, Jagra, Vesprima in Raba. Po smrti zadnjega upravitelja, Frana Bakacsa, ki je vodil škofijo odsoten z Dunaja od l. 1504. do 1509., je bila stolica le štiri leta izpraznjena.

Leta 1513. je prezentiral cesar Maksimilijan s pismom od 1. marca svojega kapelnika tedanjemu papežu Levu X. za škofa. A šele 12. avgusta je bil v Rimu prekoniziran. Nič manj kot 12 tozadevnih listin je bilo pisanih v Rimu. Papež ga imenuje škofom, sporoča to imenovanje vernikom v Pičanu in na Dunaju, potem duhovenstvu in kapiteljnu, ga priporoča cesarju, patrijarhu oglejskemu in nadškofu solnograškemu.

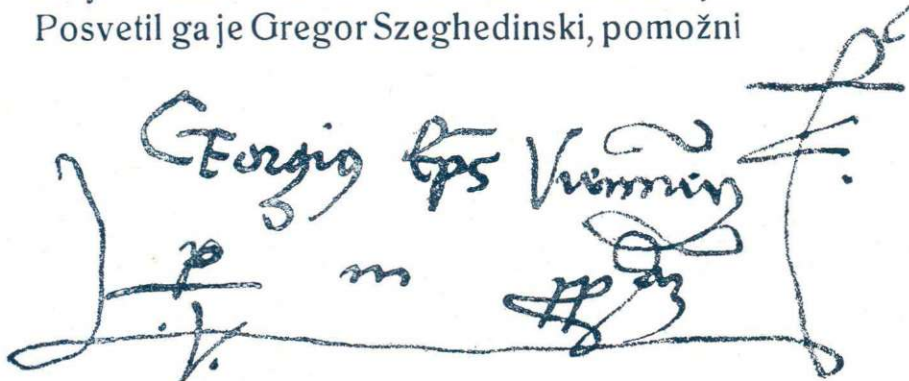
Slatkonja je bil tedaj s cesarjem v Inomostu; odtod se je dvignil 4. septembra in odpotoval na Dunaj. Nenavaden slučaj se je pripetil pri tem imenovanju tudi gledé pristojbin, kajti apostolska kamora je oprostila novoimenovanega škofa vsakotere pristojbine. Razen tega pa mu je privolil papež v posebni listini izrecno mnogobrojno kumulacijo ali združenje cerkvenih beneficijev. Škofijo pičensko je združil z dunajsko za toliko časa, dokler bo Slatkonja živel; pustil mu je tudi ljubljansko in novomeško proštijo, župnijo v Moravčah in kaplanijo pri oltarju sv. Jurija v ljubljanski stolnici, vendar pod izrecnim pogojem, da dušno pastirstvo ne smé trpeti tam, kjer je s cerkveno službo zvezano. Slatkonja je torej moral imeti povsod namestnike. Vse te službe vkup pa niso nesle nad sto cekinov, in od teh je moral

¹⁾ Prim. tudi F. Kaučičev spis o imenitnih Slovencih v „Izvestjih muzejskega društva za Kranjsko“, letn. IX.

²⁾ O tem možu prim. tudi Mommsen, Corpus inscript. lat., III/1 (1873), str. 478 nsl. — Potem F. Kaučičev podlistek v „Politik“, 5. aprila 1905.

vzdržavati tudi svoje vikarje. V isti listini papež tudi utemeljuje ta ukrep s tem, da je dunajska škofija silno slabo dotirana. Škofu ob teh pičlih prihodkih ni bilo mogoče živeti svojemu stanu primerno; zato mu je bilo treba kakega priboljška. Najbrže je bila slaba dotacija tudi vzrok temu, da se pred Slatkonjem noben škof ni upal bivati na Dunaju, in da so ravno zaraditega imeli pred njim same upravitelje. Na ta način pa je papež kolikortoliko odpravil nedostatke in dunajska vladikovana je dobila v osebi rojenega Slovence svojega prvega pravega nadpastirja.

Cesar je posvečenje tega svojega varovanca odredil za 13. dan meseca novembra leta 1513. in razposlal mnogo povabil k tej svečanosti. V povečanje prazničnosti je spojil konsekracijo s prenosom zemskih ostankov svojega očeta Friderika III. iz začasnega groba v novo rakev. Ta umotvor hrani v svojih reliefih tudi prigodek iz kranjske zgodovine: ustanovljenje ljubljanske škofije. Ker je bil 13. november nedelja, je prišlo sila mnogo ljudstva, lajkov in duhovnikov, meščanov in plemičev; nekaj že zaradi prisotnosti cesarjeve, nekaj zaradi nenavadnega opravila; kajti Slatkonjeva konsekracija je bila prva, ki se je vršila v cerkvi sv. Štefana na Dunaju. Posvetil ga je Gregor Szeghedinski, pomožni

SLATKONJEV PODPIS

škof rabskega vladike ob asistenci pomožnega škofa pásavskega in pa opata melškega. Takoj po konsekraciji je sledila intronizacija.

Svečanostni glasovi so kmalu razdoneli. Za njimi je hitro sledilo škripanje neizogibnih zahtev. Vse, kar je bilo treba urediti, določiti, izvršiti, dognati — vse je čakalo prvega pravega škofa, vse je bilo našemu rojaku v zado. Ker se je dunajska škofija razvila iz prejšnje proštije, je dobivala tudi svoje dohodke od njenih ustanov in posestev. In to ni bilo mnogo; kajti vsa škofija je obsegala le 17 župnij. A tudi to ni bilo vse v redu. Stolni kapitelj se ni brigal za škofove dohodke, temveč je pazil le na svoj delež. Škofje-upravitelji pa so dajali njive in posestva v najem, bodisi zasebnikom ali pa tudi cesarju; tako niso imeli skrbi in sitnosti, pač pa so dobili enakomerno izgovorjeno najemnino v gotovini. V proštijem poslopu je stanoval prošt, dasi je bilo že l. 1469.

določeno za škofijo, dočim so morali upravitelji vladikovine stanovati zunaj mesta na pristavi, kadar so prišli v svojo stolico. Kapitelj se v 33 letni dobi ni še navadil novega razmerja, smatral se je eksempnim in se držal starih pravic. Za pravne razmere med škofom in med univerzo se poprej nihče ni pobrigal — vse, res vse in najkočljivejše stvari so čakale rešitve po Slatkonju.

Lotil se je z vnemo trdega dela. Kot se vidi, je začel z urejevanjem posestnih stvari. Že 12. aprila 1514 je dobil cesarjev namestnik Lovro Saurer povelje, da naj takoj da izprazniti škofijski grad v Št. Vidu pri Dunaju in ga vrne škofiji. Gozdar Volbenk Kalenperger je gospodaril tam, ker mu je bil cesar svoj čas to posestvo zastavil. Bržkone pa to ni bil edini slučaj, ki je silil škofa zahtevati povrnitev.

Cesar se je oziral na svojega vrhovnega kapelnika kolikor in kjer je mogel. Že 17. avgusta 1514 mu je zapisal za vsako leto po 60 vreč soli, brezplačnih in mitnine prostih, kot priznanje za njegove zasluge („vmb seines verdienens willen“). Dva dni pozneje mu je spet odpustil carino in mitnino za štiri tovore sukna, od Bolcana na Tirolskem po Inu in po Donavi do Dunaja. — Iz listine, pisane pet dni pozneje (24. avgusta 1514) pa izvemo, da je Slatkonja prilično tudi zalagal pevski zbor; cesar namreč naroča nadzorniku solnice v Gmundenu, da naj vrne dunajskemu škofu 150 gl. porenske veljave, katere je bil posodil za vzdrževanje pevskega zbora. Z denarjem je imel cesarski kapelnik večkrat velike težave, kajti v Maksimilijanovi blagajni je bila čisto suša. Leta 1515. je dobil povelje napotiti se s pevskim zborom v Inomost — a denarja poslati so pozabili. Ker sam ni imel toliko razpoložnine, si je moral izposoditi od nekega Konrada Halbschierja 300 gld., katere mu je cesar ukazal izplačati iz deželnodavčne blagajne (10. maja 1515).

Zadeve te vrste so pa bile manjšega pomena. Važnejša vprašanja je bilo rešiti glede škofovske rezidence. Slatkonja je hotel stanovati v mestu pri svoji stolnici, to pa ne le iz praktičnih nagibov, temveč tudi zato, da uravna za vedno pravno stran te zadeve. Kmalu po svoji intronizaciji je dal staro proštijo, namenjeno za dvorec dunajskim škofom, izprazniti, do tal podreti in je na istem mestu sezidal popolnoma novo škofijo, katera je bila ljubljanski po načrtu zelo podobna, le da je bila mnogo večja.

To dejstvo nas ne more presenetiti, ker vemo, da je bil Tyffernus, stavbenik ljubljanskega škofijskega dvorca, njegov kancelar, ki je brezdvomno vplival na nov načrt. Da je Slatkonja sezidal dunajsko škofijo, izvemo iz listine, s katero je l. 1521. ustanovil obletnico po sebi. Ondi pravi: „Als wir das new bischoflich Palaci, hie In vunserrn house an

dem freithof Sanndt Steffans Thumbkirchen ligenndt von grundt auf, wie das yetzo steet, mit vunferm mercklichen darlegen vnd Cossten von newem vunder vnd In demselben Bischoflichen pal-laci Funff Qhramerlāden erpawen, zuerichten und machen lassen...“ Te prodajalnice so se dajale v najem, in najemščina se je porabila za obletnico. Sezidana je bila ta stavba v letih 1514. do 1517; vsekako so meseca novembra naposled imenovanega leta delali žlebove ob strehi. Cesar je podaril v to kot prispevek („zu ainer pawsteuer“), 6 stotov bakra, katerega je dobavil neki Koloman Zaylensteiner na njegov zasebni račun, kajti plačilna nakaznica je naslovljena na Fuggerjevo banko, ne na državno ali deželno upravnništvo. Razen tega je pa posodila deželna blagajna škofu še 100 gl. v gotovini — nedvomno na željo cesarjevo; kajti 7. septembra 1518 veli Maksimilijan svojemu namestniku, da naj Lovru Saurerju vračuni onih 100 gl., katere je svoj čas škofu posodil, to se pravi torej, da gre ta svota za izdajo in da se ne povrne.

Temeljno zidovje one škofije, ki jo je postavil naš rojak, stoji še dandanes, a notranjščina je prezidana. Leta 1579. je stanovanje malo razširil škof Neubeck; bistveno pa se je prezidal ves dvorec l. 1616. Takrat so obzidali pred prosto stoječi obrambeni stolp z gmotno pomočjo cesarja Ferdinanda II., ki je podaril za to 100 000 tolarjev in so tudi razširili poslopje, prizidavši mu zadej nov del. Notranje prostornosti sta pretvorila škofa Wolfrath (1638) in pa grof Breuner (1641). Današnjo obliko, osobito na pročelju proti sedanjemu glavnemu vhodu, sedanje okraske, itd. je dobila palača pod nadškofom grofom Žigo Kollonitschem l. 1738.; od tedaj se ni več prezidavala. Stransko pročelje, vzporedno s severno platjo svetoštetfanske katedrale pa je ohranilo mnogo svojega pristnega značaja; stranska vrata so ista, kot jih je Slatkonja napravil, kapelica na istem mestu, kot je stala za časa prvotne škofije, in vsa stavbinska črta na tej strani je danes ravno tista, kot jo nahajamo v načrtih od l. 1547. sèm.

(Dalje.)

V trpljenja šoli.

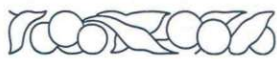
Zložil Ant. Medved.

O nastanku in namenu
zemeljskih stvari živečih
govorilo in pisalo
mnogo je duhov mislečih.

Danes kot pred tisoč leti
svet si beli trdo glavo,
kaj in komu je verjeti,
kdo med njimi sodi pravo.

Glasna orijo vprašanja:
Kje se dviga šola tista,
kjer resnica se oznanja
nepokvarjena in čista?

Sad najglobljega spoznanja,
ki razum uklanja volji,
danes kot pred tisoč leti
kje zori? — V trpljenja šoli.

Neumen kes.

Zložil Anton Medved.

V življenju uro marsiktero
globoko sem se pokesal,
da sem visokim svojim upom
tako brezmejno veroval.

Neumnik! Hvalim naj usodo,
da bil sem srečen enkrat vsaj!
Kaj je brez upanja življenje,
in upanje brez vere — kaj?!

Hajdimo v Rezijo!

Spisal I. Trinko.

(Dalje.)

Selišče leži na planem. Nekaj polja in zelenih travnikov ga obdaja. Rastlinstvo je primeroma še dovolj živahno in krepko, dasi se tuintam, celó med poljem, kažejo gola, skalnata rebra in pusti grušč. Dolina je že znatno razširjena in oko se ozira svobodneje. Ko gremo po cesti dalje, vidimo že nedaleč pred seboj središče cele Rezije, Ravanco, kamor je namenjena moja pot. Cesta se vije med medlim poljem s krompirjem, fižolom in koruzo. Reko smo že pred Bilom zapustili v podnožju onstranskega hribovja. Ona hiti po svoji strugi, dočim se naša cesta čedalje bolj vzpenja do Ravance (Ravanice), ki leži nekaj više na vzbočenem obronku.

Kmalu smo na mestu, kjer je tudi konec vozne ceste. Kdor hoče potovati dalje, mora hoditi peš. Vas je prav majhna, a lična in prijazna, kakor pristojna središču cele Rezije, kjer se nahaja župna cerkev z župniščem, občinska hiša, pošta z brzojavom, šola i. t. d. Hiše so čedne, večinoma dvenadstropne, in kažejo relativno ugodnost in blagostanje. Na malem vaškem trgu ne manjka ponosne slovanske lipe. Veliki laški napisi na raznih hišah svedočijo tudi, da ne manjka gostiln.

Toda nisem se še dobro ozrl, kar me že zagledajo prijatelji, namreč župnik, kaplan in neki profesor. Župnik je čistega in blagega značaja, v družbi ljubezniv tovariš, skromen in odkritosrčen. Njegova služba ni baš lahka. Cela Rezija tvori eno samo, precej razpršeno župnijo s preko 4000 dušami. Župnik mora biti trdnega zdravja in pridnih nog, kajti ne redko mora ves dan porabiti, da obiše v oddaljenih podružnicah svoje župljane. To pa je tem težavnejše, ker so pota gorata, slaba, ponekod prerita s hudourniki, a pozimi globoko zapadena s snegom. V težavni službi mu pomaga edini kaplan. Ta pa se pogostoma menja, ker malokdo izmed mlajših vztraja več let zaporedoma pri težkem sodelovanju. Zdaj je na tem mestu mlad Furlan, jako priden fant, poln blage volje in neutrudljiv, dobra in pohlevna duša, ki se ne straši truda. Župniku in župljanom se je odlično priljubil. Dasi je inorodec, vendar se je s pridnostjo dovoljno privadil rezijansčini.

Četrty z nami v veseli družbi je bil omenjeni sorodnik župnikov, profesor italijanščine v inozemju,

katerega mi je zdaj, ko pišem, do srca žal radi nezgod, ki so ga nemilo zadele: izredno ljubezniv človek, veseljak, duhovit in dovtipen do čuda — pravi beneški Slovenec.

Ko smo se do dobra porazgovorili, smo šli vun; ker je cerkev poleg župnišča, sem si želel najprej pogledati notri. Potem smo se pa podali vsi skupaj v bližnjo okolico. Na vasi se je igrala kopica rezijančkov. Da so ti živahni bosopetci bili slušatelji lokalnega — vseučilišča, sem takoj izprevidel, kajti med govorom so v veselo kramljanje vpletali cele italijanske stavke, kakor so se jih navzeli od učiteljice. Ko smo šli mimo njih, so zvedavo gledali na me in odločno laški pozdravljali. Odgovoril sem, kakor sem vedno navajen v enakih slučajih med šempeterskimi Slovenci, le slovensko. Šli smo naprej za cerkvijo po „jindruni“ (ital. „candrone“), t. j. nekaki ozki ulici. Ljudje so izpred hiš vljudno pozdravljali, a kar sredi ceste se postavi pred me in se mi začne globoko in zaporedoma priklanjati, kakor pobožen Rus pred ikonami, ter me loviti za roko, da jo poljubi, karakterističen Rezijan, še precej krepak, dasi prileten, katerega so mi predstavili za cerkvenika — važno in spoštovano osebnost v Reziji. Da skrbno in umno opravlja v cerkvi svoj posel, sem se osebno preprical drugi dan.

Na koncu male vasi, ločeno od drugih, so mi pokazali dom edinega rezijanskega semeniškega dijaka, mojega učenca iz osme šole. Slučajno ga oni dan ni bilo doma. Priden in umen dečko, jako navdušen za slovenščino in za slovanščino sploh, na katerega sem v tem oziru stavil precej nade. A žalibog! Letos je moral zapustiti šolo radi slabega zdravja, in težko da nadaljuje študije.

Med bujnim zelenjem po lični poti, ob kateri se vrstijo male kapelice za križev pot, smo zavili navkreber na vzbočeno rebrce, odkoder se vidi prav lepo in široko po dolini. Na vrhu počivajo v živo ljubljani domači zemlji rezijanski pokojniki ter čakajo na strani boljših dni, kot so jih imeli, ne zmeneč se za mrzli piš, ki posebno na zimo jako občutno žvižga in razsaja z ledenih kaninskih vršin preko njihovih grobišč po dolini. Nad vasjo in mimo za pokopališčem in naprej proti vzhodu je še nekaj gručastih, melinastih pašnikov za koze, z nizkim grmovjem in s kakim osamelim in oguljenim dre-

vesom; više pa pusto skalovje z medlo životarečim smrečjem. Na skrajnem koncu doline se dviga močorni sivkasti Kanin, kot grozeč čuvaj in gospodar cele deželice, in četovodja mrkih tovarišev, ki ga od vseh strani obkoljujejo.

Bolj prijazen je pogled v dolino in na onostranske gore, čijih temni obrisi se ostro črtajo na čistomodrem obzorju. Na kraju se oddeljuje od Kanina k jugu in zapira dolino in pogled obenem mejno gorovje, čez katero se lahko pride v Soško dolino na Primorskem. Dolina je v zadnjem kotu videti jako slikovita, z zelenimi pašniki, s temnimi gozdi, z globokimi zarezi in z belim prodom ob številnih, v glavno reko stekajočih se potokih. Tam gori so zadnje rezijanske postojanke in pastirske staje. Vse skupaj je prekrasen del ozadja pokrajinske slike, s pestrim obzorjem, lepo se vjemajočim in kakor na rahlo se topečim s sivkastimi višinami v negotovo, z azurnim dimom prevlečeno soglasje barvenih tonov, dočim bližnja okolica, ki nam krepko očrtana stoji pred očmi, napravlja divno in romantično središče. Pod rebrcem takoj pred nami, nekoliko na desno, je skupina tesno in redno porazloženih vaških hiš s cerkvijo in z ličnim, po avstrijsko zakroženim zvonikom; nižje v dolini prekrasna reka z vrbjem, z mlinom, z mostom, takoj onstran reke položno polje, pomešano z vitkim in bujnim drevjem in s posameznimi, tuintam med zelenjem se belečimi hišami. Nekoliko dalje na bolj vzvišenih planotah se blestita dve večji vasi, zopet s tesno skupaj prizidanimi zgradbami, Osojska vas (tudi Osojani) in Njiva; a za njima se dviga gozdnato gorovje s pašniki, s skalami, z zarezi, z jarki, z globoko vdrtimi hudourniki, z melinami in s kozjimi stezami. Svet pod omenjenimi vasema, osobito pri Osojanih, je še najlepši in najrodovitnejši v Reziji. Polje se zdi primeroma prav lepo in rastlinstvo se kaže živahno in temnozeleno, da je veselje. Sploh, če si slikar, imaš tu pred seboj vse potrebne elemente, da si napraviš uprav idealno pokrajinsko sliko, ne da bi ti bilo treba popravljati in izpolnjevati.

Ko človek tako gleda to krasoto v čarobnem, podvečernem času, ko se nebo in zemlja smejeta in trepečata v skrivnostnem veselju, a slovesen mir preveva toplo, z mehkim in vonjavim soparjem nasičeno ozračje, dočim se krasna rečica, brezskrbno žuboreč, vali in poskakuje po gotovem potu, zlata v odsvitu poljubljajočih jo žarkov večernega solnca, bi človek vzkliknil: Bonum est nos hic esse! Dobro nam je tu biti! . . .

Da! Dobro je tu biti in uživati, dokler je človek v ugodnih razmerah, brez skrbi, in brez sitnosti, dokler ga beda ne obsodi k trpljenju, ali pa ga elementarne sile ne odženo odtod z divjim vriščem

kot izrabljeno igračo ali povsem nepotrebno napoto. Nagloma mi šine v glavo vprašanje: Kako veselje more imeti s svojo deželico bedni Rezijan, ki mu domača dolina podaja veliko več krasote, nego do-brote, obilo lepega razgleda, a premalo vsakdanjega hleba, da ga mora, ubogi siromak širom po svetu služiti v potu svojega obličja! A meni samemu, entuzijastu lepe prirode, kako bi se neki zdelo, če bi se moral spenjati vsak dan po teh razritih stezah, osobito pozimi, kadar je vse zavito v gorostasni sneženi metež, ko se ledeni vetrovi srdito mečejo iz gorskih prelazov in se med seboj divje spopadajo in tulijo, žvižgajo po dolini, da ti mraz pretresa kosti in te reže do duše, a dih ti zastaja! Za ekstravagantni sport bi tudi to bilo morda lepo, a resno življenje ni sport!

Toda pustimo prazno modrovanje in vrnimo se k sebi! Solnce je sipalo svoje lahke poslednje žarke še na zobčaste višine, ki so se mu s tožnim smehljajem odzivale v večerni pozdrav. Veliki zvon v župni cerkvi je slovesno zapel večerno pesen in vabil vernike, da pozdravljajo Marijo, a manjši je turobno dostavil priporočilo za pokojnike. Tiha žalost je vzplavala od nekod in začela polegati z nastopajočim mrakom po dolini! . . .

Mi smo se vrnili v župnišče, in sedli k pogovoru. Brhka župnikova nečakinja nam je napravila tečno in okusno večerjo, ki smo jo pridno in veselo pripravili. Pri mizi je za dobri humor uspešno skrbel gospod profesor. Po večerji sem marsikaj vprašal in izvedel o Reziji in Rezijanih, a o tem poročam bolj natanko pozneje. Pogovor nas je zadržal pozno v noč in naposled je bilo treba tudi počitka.

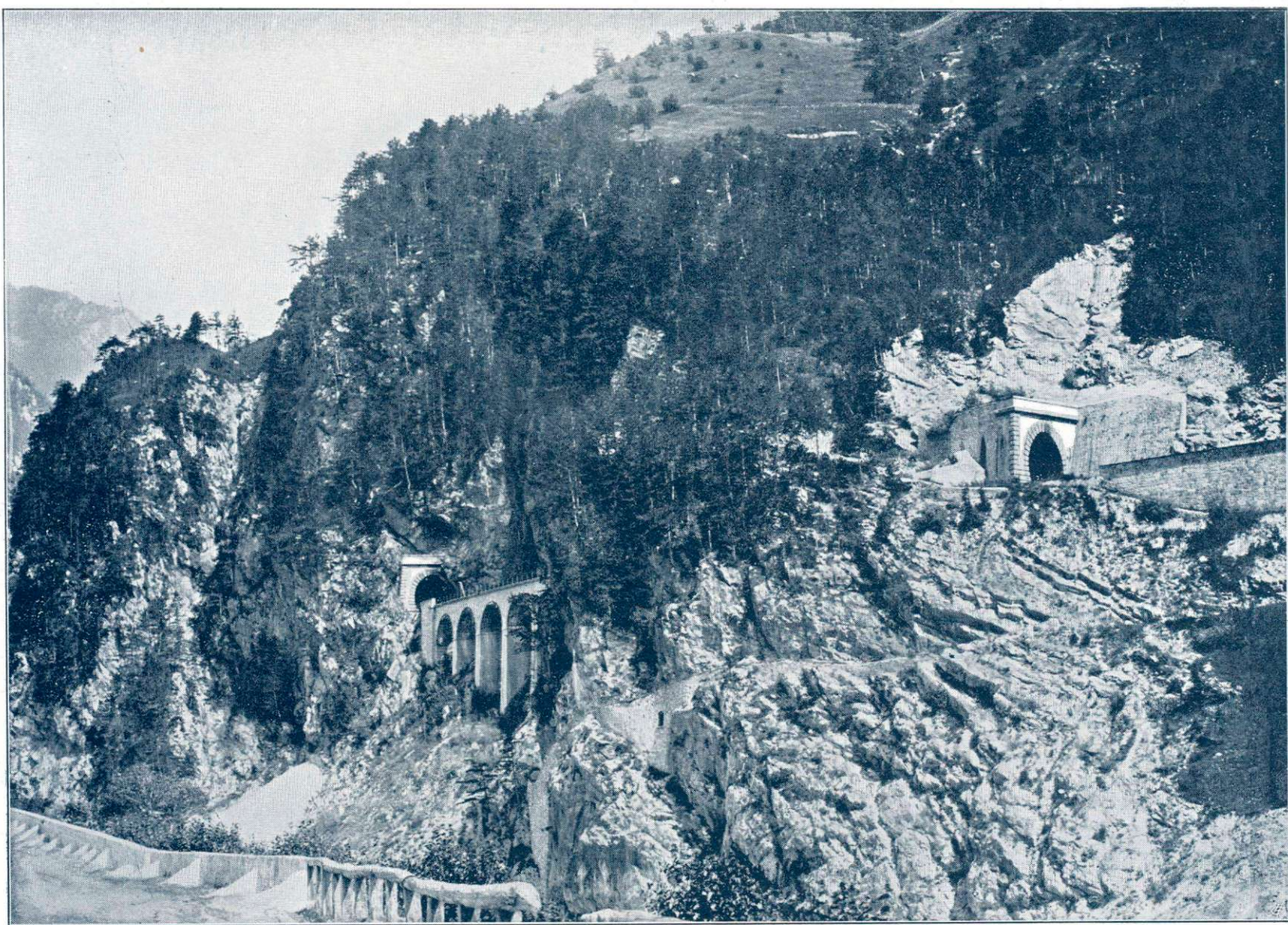
Naslednji dan po sv. maši sem si natančneje ogledal cerkev, ki ni bogvedi kaj, a vendar ni tudi brez zanimivosti. Vidi se, da župnik in župljani prav lepo skrbijo za njo. Poprave in olepšave se delajo pogostoma; cerkev dobiva obilo darov izmed prostega naroda, a cerkvenik čuva vse skupaj kot skrben kralj svoje kraljestvo.

Ko sem se povrnil v župnišče, sem ondi dobil s prijetnim iznenadenjem tri vrle, ravnokar došle ljubljanske turiste, ki so že osem dni pošteno romali po planinah in so šli skozi Rezijo do pontebanske železnice, ki naj bi jih peljala domov. Preden so odpotovali, smo šli na pivo v bližnjo gostilno, kjer smo se na kratko, a pristrčno porazgovorili. Pri tem nam je pomagal tudi domači gospodar ter nam razlagal, da je bilo pri njem že več slovenskih gostov, posebno ondi občeznani in priljubljeni profesor Baudouin de Courtenay, čigar tiskane podatke o Reziji nam je tudi razkazal. Kratko smo se tu pomudili, a vsi smo bili navdušeni za slovansko stvar.

Naj bo! sem si mislil, naj bo kot nadomestilo za laško navdušenost, ki je večkrat vzklopela prav tukaj o priliki zborovanja in raznih izletov deželnega planinskega društva.

Ljubljanski gostje so kmalu nadaljevali svoje turistično potovanje, a profesor, kaplan in jaz smo se napravili na izlet onkraj „vöde“, do največje, že zgoraj omenjene rezijanske vasi Osojani. Kmalu smo že tudi mi brezskrbno in veselo drli, zajedno z drobnim melinastim gruščem, po strmi bližnici do reke, ki vabljivo šumlja po krasni strugi na dnu doline. Pobočje od vasi doli je večinoma pusto, jaru-

in trdno; most je kamenit, na dva oboka, a ozek in celo nedovršen na drugi strani, kjer se mora kar po rustičnih stopnicah doli na božja tla. Jaz sem se čudil, da ni prave ceste do Osojanov. Seveda, izpeljati jo od Ravnice bi bilo težavno; toda, kakor se mi je na prvi pogled zdelo, bi se mogla cesta lahko zgraditi v podnožju rebra ob vodi, ter se združiti z ravniško v Bilu. Toda pri tem ima odločilno besedo centralistična politika. „Glavno mesto“, ali prestolnica cele Rezije je itak pičla vas; če bi izgubila s to cesto onostranski promet, bi bila njena važnost na škodi. Vse ceste vodijo v Rim; za Re-

IZ BENEŠKE SLOVENIJE: V „ŽELEZNEM KANALU“

gasto in razrito od voda, ki se stekajo v reko. Tuintam nas veselo pozdravljajo živobarvane skupine pozno cvetočih rastlin. Male ptice, ne meneč se veliko za nas, čvickajo, ščekečejo in poskakujejo skrbno od kamna do kamna, kakor bi kaj prav važnega iskale.

Pri reki je seveda obligatni mlin po starem kroju, s počasnimi kolesi, a malo nad njim pridno žubori obilen srebrnočist studenec in oživlja golo rebro. Tukaj smo tudi dobili glavno pot, ki prihaja bolj poševno od družega konca vasi in pelje onkraj reke čez most. Pot ni vozna, a napravljena je čedno

zijo se pa spodobi, da vsaj vse rezijanske steze peljejo v domačo prestolnico, kjer se nahajajo vse oblasti: politične, administrativne, cerkvene, šolske, zdravniške, poštna, brzojavna, in bogvedi še kake, z dotičnimi uradi in dostojanstveniki! Da na mestu tudi primerne konfora ne manjka, je skoraj nepotrebno opomniti. Saj vsaka hiša, če ni uradna, je skoraj gotovo ali gostilna ali prodajalnica. Zakaj torej ne bi morali tudi Osojanci romati skozi Ravnico? Saj po tolikem krevsanju po trdi, kameniti poti se tu lahko oddahnejo in se okrepčajo, preden nadaljujejo svoje potovanje v širni svet! . . .

Toda ne mudimo se zopet z modrovanjem! Stopimo rajši naprej po mostu čez krasno zelenkasto reko, ki se ne zmeni veliko za cestno vprašanje in za centralistično politiko, pač pa gre veselo in brezskrbno koder jej drago. Na drugi strani nas pelje pot nekaj časa po planem, sredi lepega polja z bujno koruzo; potem stopamo nekoliko navkreber po prostorni in obraščeni jarugi, ali bolje po zeleni dolinici, izkopani najbrže od stekajočih se vodâ, ko je bila še bodoča Rezija vsa, kolikor je je, pod ogromno ledeno plastjo. Iz dolinice pridemo, kakor v drugo nadstropje, na novo planjavo in smo kmalu v vasi, na početku katere stoji kakor na straži vaška podružnica z vitkim zvonikom. Vas je precej velika za rezijanske razmere. Hiše so zidane in z opeko krite, jako tesno stisnjene po ne baš premišljenem redu. Ozke in krive ulice se množijo in križajo na vse strani, tako, da lahko zaide, kdor jim ni navajen, v tem kamenitem labirintu. Nekatero stavbo pričajo o povoljnem gospodarskem položaju dotičnih lastnikov. Dobiš tudi take, ki imajo nekaj obzidanega dvorišča z večjim vhodom po furlanskem načinu. Tuintam naletiš na kak skromen dekorativen pojav, na kak košček železne ograje, in na druge enake rudimentalne poizkuse tehničnega napredka. Na nekaterih hišah zaslediš znake častne starosti; a s tem nočem reči, da bi stala še na nogah kaka prvotna koča; to bi bilo vendar preveč za starost Osojanov, kajti vas seza precej daleč v prošle čase. Neka listina jo omenja formalno že l. 1242., a vas gotovo sega še dalje nazaj v starejšo dobo. Toda zdaj tega ne preiskujmo! Jaz ji voščim najlepše in najboljše, samo da nam dá, da se malce oddahnemo.

S korakanjem po trdi poti smo se bili, če ne utrudili, pa precej ogreli. Dan je bil prekrasen in solnce je pripekalo bolj, nego se je spodobilo. Potrebovali smo dobrodejne sence. Kaplanu sem bil že prej razodel svojo željo, da obiščemo županovo gostilno, ne radi gostilne same, ker meni ni veliko do njih, ampak radi gospodarja, od katerega, kot župana, sem hotel marsikaj zvedeti o Reziji.

Kmalu smo bili pri njem. Ima precej solidno hišo s prodajalnico in z gostilno. Sprejeli so nas z izredno gostoljubnostjo; gospodar, krepek in razumen mož, se je izkazal jako prijaznega; gospodinja, ugledna in častivredna Rezijanka, nas je peljala v odličnejšo sobo, kjer smo dobili tudi domačo gospodično, ki je pridno vrtela šivalni stroj. Na nadležno žejo smo si dali prinesiti izvrstnega piva, ki se nam je vsled vročine kaj dobro prileglo. Mati županja je prinesla krasnega kruha, belega kot sneg, kakršnega ne dobiš v mestu, in pa jako ukusnega sira — eno in drugo pristno, domače blago. Začeli smo se pogovarjati in ker je bil ravno pri roki, začeli

smo prav pri siru. Gospodar nam je razkladal o sirarstvu, o živini, o pašnikih, itd. Prišli smo na širši razgovor o splošnih in nravnih razmerah Rezijanov; govorili pa smo vse vprek, laško, furlansko, slovensko. Župan, kakor sploh skoraj vsi Rezijani, zna več jezikov. Posebne narodne zavesti nisem zapazil pri njem; pač pa sem videl na mizi ravnokar došlo številko nekega laškega dnevnika, ki bi najrajši pohrustal vse Slovence. Žalostna nam majka!

Poslovivši se s prijaznimi ljudmi, smo zopet prekoračili vas, in sicer po drugi vrsti „jindrun“. Na

IZ BENEŠKE SLOVENIJE: OSOJANI

nasprotnem koncu so nas opazili pri gostilni in — hočeš nočeš — smo morali na prijazno povabilo stopiti vsaj na dvorišče, da se nismo zamerili. Tu je bilo v prijetnem hladu zbranih več mladih in krepkih Rezijanov, boljše opravljenih; nekateri so se zabavali s krogljanjem.

Vprašal sem kaplana, ali imajo morda kakov praznik, ali kaj? A nič posebnega ni bilo, nego vsakdanje življenje onih, ki večji del leta romajo po širnem svetu ter si iščejo z raznovrstnim trgovanjem primerne dobička, a ob določenem času se vračajo domov uživati zasluženi mir, in v brezdelju pohajajo od gostilne do gostilne ter se kratko-

časijo kakor morejo. Gostiln pa res imajo na izbiro, kajti samo v Osojski vasi jih je osem.

Družba se je izkazala tudi tukaj mnogojezična; vse je šlo po vrsti: rezijanski, furlanski, venetski, laški, nemški . . .

Ker je bilo že čez enajst in nam je bilo za povratek, se nismo mogli dolgo muditi v živahni družbi. Odkorakali smo naprej po poljski stezi med njivami, ki so bile obložene s koruzo, s fižolom, z bobom in z drugimi sadeži in smo prišli kmalu na glavno pot. Na levi, onkraj globokega hudournika, na vzvišenem pologu nam je stala vas Njiva, katero bi bil tudi rad posetil, da ni bilo prepozno. Pogled v dolino in nasprotno stran je bil zopet diven, dasi bolj tesno zaprt. Posebno lepo se je kazala Ravnica s skalnatim, na vrhu poraslim ozadjem, ki se zdi, kot da visi nad njo. Zopet krasna pokrajinska slika! Jaz sem po stari navadi, ali razvadi, gledal in gledal na vse strani ter se pri tem pridno spotikal po ne baš gladki poti. Druga sta se razgovarjala. Zdajpa zdaj sem jima pretrgal pogovor s kakim vprašanjem, in tako smo kmalu skoraj nevede prišli zopet do reke, a od reke do Ravnice ni veliko.

V Ravnici med obedom zopet vsakojaki razgovori, zdaj resni, zdaj šaljivi, zopet prostodušnost, živahnost, napitnice in veselje. Gostje so silili v mene, da bi ostal z njimi še na drug dan, ter mi snovali načrte za izlete po dolini. Kaplan, ki pozna dobro mojo slabost, je s posebnim navdušenjem in spretnostjo slikal romantično krasoto Učje doline, ki pripada k Reziji in kamor bi lahko izleteli. Dolina je vzporedna z gornjim koncem glavne doline, južno od nje. Notri pelje pot iz Njive visoko v hrib do prelaza Karnica, kjer se nahaja precejšnja skupina pastirskih staj Njivica z izvrstnimi pašniki. Po poti je dosti prilike, da občuduješ globoko zarezano dolinico, divjo in krasno do čuda, po kateri teče glavni

pritok Bele, slikoviti Barman, ki se ga narodne pravljice pogostoma spominjajo. Iz Karnice se začinjaš spuščati v Učjo (volčjo) dolino. Ta je ponekod strahovito tesna; kjer se svet malce odpira, se zopet vidijo pastirske staje; drugače je povsem neobljudena, samo na zadnjem koncu ob avstrijski meji samotari, kakor za kazen odločena od vsega sveta, Učja (volčja) vas. Velikanski gabrovi gozdi pokrivajo ponekod dolino, ki je precej peščena in gručasta. Veverice, polhi, lisice in druge enake živali in pa vsakojake divje ptice imajo tod svoje prostrano in nemoteno kraljestvo. V prejšnjih časih ni manjkalo medvedov in volkov, kakor kaže že samo ime dolina (učja — volčja — dolina). Človeška sekira ne ruši ondotnega prastarega miru; le nakopičeni sneg pozimi ali poletne grmeče nevihte lomijo in podirajo trhla drevesa, da pripravljajo prostor mlajšemu naraščanju. Po skalnatih potokih se zbira s hribov srebrno čista voda v rečico, ki poje od vekov svojo tožno pesen, skrita med grmovjem ali vklenjena v globoko strugo na temnem dnu doline, kakor kaka zakleta kraljična. Zdajpa zdaj se tuintam utrga z donečim treskom razpokana skala, kakor da bi hotela splašiti duha pustinje, ki preveva ozračje, in vrši skozi nepregledno vejevje košatega gozdovja. A divje ptice tiho frfečejo in hreščeč vzklikajo v slovesno tišino, kakor da bi se komu rogale . . .

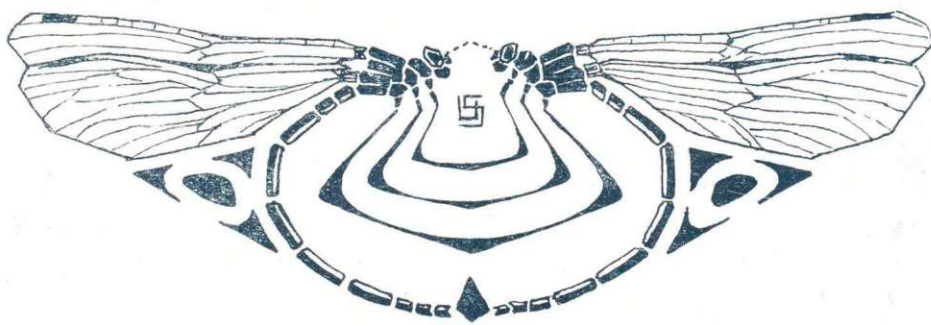
Res mikavna dolina! Izkušnjava, da jo obiščem, je bila velika, a jaz se ji nisem smel pokoriti.

Drugič, drugič! . . .

A pot na Kanin, na grozni, tajnostipolni Kanin, v kraljestvo pogubljenih duhov, baje priklenjenih k štrlečim pečinam, tulečih v črno noč in rožljajočih s peklenskimi verigami?

Da, da, tudi to! pa ne morem. Drugič, drugič!

(Dalje.)

Mir s teboj!

Zložil Anton Medved.

Noč razpenja krila trudna,
gora se zavija v sen.
Ali čutiš, duša budna,
da te neka sila čudna
vabi v svet pokojni ven?

Sanjal bi o zlatih dvorih,
kjer resnica vlada zgolj,
kjer v neskončnih se prostorih
duh ob solnčnih greje vzorih,
vsak trenotek srečen bolj.

Z vrha, ki ga temno brinje
venča in opaja zrak,
rad nebo bi gledal sinje,
luno in zvezdâ svetinje,
miglajoče v tihi mrak.

Vsak trenotek bolj nesrečen
koprnim od zemskih tal.
Bolnega telesa slečen
rad bi, samotar nevečen,
vse pozabil in zaspal.

Tajni zbor duhov ponočnih
raj bi sklenil nad menojo,
v krogih plaval nerazločnih,
peval v glasih milozvočnih
zadnjo pesem: „Mir s teboj!“

Slovo in pozdrav.

Zložil Ant. Medved.

Pogorel je sijajni kres,
prisopel vroči je srpan,
odcvetel je košati les,
obesil se je k noči dan.

Umrli je ogenj mladih let,
rosi mi čelo težek stan,
usahnil mi je upov cvet...
Večer življenja, dober dan!

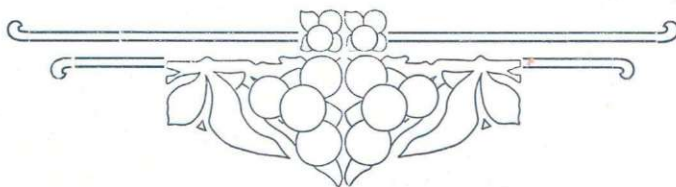
V krčmi.

Zložil Zvonimir.

Radost plôve čez pustinje,
čez viharje, čez življenje —
zdrava radost — oj nevestka moja!

Ni bolesti, ni trpljenja;
rože krijejo mi pota,
vsa v smehljaju — oj nevestka moja!

Daj, zapojva tisto pesem —
sladko pesem o življenju —
„Oj majolka — oj nevestka moja!“

V žaru juga.

Novela. — Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

II.

Hladno, tiho in temno je v parku. Skozi goste lavorjeve veje ne uhaja solnčni svit, pritajeno, kakor v svetišče, prihaja šum sveta. Po širnem morju brodi nemirna duša, da ubeži spominom — v tihoti parka se pogreza vanje. Po ozki stezi je hitela Lijana. Prozorna vlečka je šumela, zalasnice so padale z glave. Dolgi lasje so se spustili po ramenih. Zamišljena je hodila Anica za njo, tolkla z rokavico po vejah. Težke misli so grbančile otrokovo čelo: kaj neki ima mamá že nekaj dni? Zdaj se zapre v boudoir in svira po cele ure eno in isto otožno pesem, zdaj zajaše konja, jezdi v skoku v gore, zdaj slika vedno isto staro kmetiško hišo, zdaj drči v avtomobilu po cesti. Zahteva, da ji prinese Dana Karola, ga ljubkuje strastno, in spet podi Dano z otrokom od sebe.

V čolnu beži daleč, daleč po morju . . . In šele ko se spušča mrak na Bodulske otoke, ko zagore luč pri luči reške svetilnice, ko se zedinita nebo in zemlja v sivi pas, ko giblje večerni veter trudne valove, ko zažare baklje ribičev, vešče, ki mamijo stotine sardelic v mrežo — se vrača nerada na Aničine prošnje. Sicer tako dobra mama je razdražljiva. Ogiblje se papana, ne odgovarja zdravniku, kara hišino, se jezi na slugo. Že več dni ne nadzoruje Aničinega pouka. Guvernanta se ziblje v mreži, čita, zêha. Anica stika za materjo. Včeraj jo je našla pri malem zvezku knjig in listov. Davi je šla v mamino spalnico, da ji vošči dobro jutro. Mamina blazina je bila mokra, oko rdeče. Zob je bolel revico. „Pa kaj papa? Kaj pestuje vedno Karla in kupuje Dani slaščice?“

Danes je sprejemala mama vizite. Na svoji lični jahti je pripeljal reški guverner, grof Zichy, svojo soprogo, ravnatelja „Adrije“ in par pomorskih častnikov. Prišlo je tudi nekaj krasnih dam. Toda najlepša je bila, kakor vedno, Aničina drobna mama. Zabavala je goste, govorila o nekem koncertu v Parizu, o zadnji predstavi v dunajskem dvornem gledišču. Pravila je o svojem potovanju po čudapolni deželi faraonov in omenila neke sfinge. Kaj je sfinga, ni vedela Anica. Gotovo pa je nekaj lepega, ker je rekel guverner, da se mu zdi tudi mama sfinga. „In še prav posebna,“ je pristavil papa in Lijana se je nasmehnila.

Bila je tako lepa kedar se je nasmehljala. Očarani so se ji klanjali gospodje in dame, hvalili njeno lepoto, njeno duhovitost. Mama je ljubila poklone, papa jih je bil vesel. Takrat se je slišal na poti pred vilo otročji krik. Anica je spoznala glasek tiste male Ule. Morda tudi mama! Večkratov že so srečale Ulinega papa. Pozdravi in gre. Mama prebledi, gleda za njim . . . Čudno. Tudi danes je stopila mama k oknu. Kaj gleda za Ulo? Mari nima Anice in Karla! Bleda je bila mama ko se je vrnila od okna, tožila je o migreni. Gostje so se razšli do dineja. Mama je rekla, da gre v posteljo. Pa je hitela skozi stranska vrata iz vile v park. Iz navade, ljubezni, ji je sledila Anica.

Že je bila Lijana pred grmom, ki je zakrival klop. Naglo so se razločile veje. Zašumelo, zadetelo je. S čarobnim sojem sreče na licih je hitela mimo Lijane mlada deklica. Noga je udarila ob kamen, roka je prijela krilo . . . Na drugo stran je izginil moški slamnik, se oddaljil urni korak. — Sestanek, se je nasmehnila Lijana. Na klopici je ležal rožin pecelj, razsuti lističi po tleh. Lijani se je zdelo, da še veje po grmovju šepet sladkih besed. Sedla je in si pokrila vroče čelo z rokama. Slamnik ji je zdrsnil raz glavo, ogrnjena od dolgih las je sedela nepremično. Vetriček je zavel, se poigral s pajčolanom, ga zapletel med veje. Rjava roka je razmaknila veje, mignila Anici. Odplazila se je za bosonogim dečkom.

Šumelo je . . . Veje so se sklanjale nad Lijanino zlatolaso glavo. To ni šumenje dreves v parku, tako šumi le gozd . . . Tako se ne pogovarja lavor s cipreso, to je govor hrastov in bukev. O lipi govore, o lipi na griču nad prijazno vasjo . . .

Šumi . . . To je lipa, to je njen sladki vonj. Širi veje, siplje cvetje. Solnčen, diven je dan. Veličastna stoji cerkev, beli nadgrobni spomeniki zro v dol . . . Tiho je. Meniš, da se je ustavil čas . . . Pa kazavec cerkvene ure se pomika, hiti čas — mladost . . . Ne zavedata se tega deklici pod lipo, ne zamišljeni mladenič . . . Mladi sta deklici in ti, Pavel, tako dolg, tako neroden; reven in tako idealno neumno zaljubljen. Zgodaj si zastavil pero. S sestro sva ti pisali pisma priznanja, oboževanja. Čestitali sva narodu na takem sinu, imenovali te svetlo zvezdo domovine. Bili sva mladi . . .

RIM: POGLED S PALATINA

Ti si bil namenjen v bogoslovje. Bogu te je hotela žrtvovati mati, zato te je podpiral premožni Trnovec. Pa zašumelo je po vaseh: „Šimonov Pavle ne bo gospod, zagledal se je v davkarjevi.“ Kar v obe! Ne, Pavel ti si ljubil samo Lijano...

V tvoje resne besede je šumela lipa. Da pojdeš na Dunaj, prideš po mene, ako dovolim, obljubim... Imela sem šestnajst let. Imenitno se mi je zdelo, dobivati zaljubljena pisma, imeti ženina, ki nosi lepe brke. Še Ivka ga ni imela... In dala sem besedo pod lipo na griču, da te počakam, Pavel... Resno so gledale gologlave gore na nas, resno-srečen je bil tvoj obraz, možato si mi stisnil roko. Ivka je jokala, jaz sem se smejala. Zakaj nisi izvolil Ivke, nerodni Pavel?

Prišla je huda ura name in náte. Tvoja mati je pošiljala pošte meni, moj oče se je kregal nate. Nikoli ne bo dal svoje hčere beraču. Dolžniki, ki so čakali prej na faro, so se oglasili. Šimonovi dve njivi sta šli. Tvoji starši so hodili na dnino. Tega je bilo mene sram. — Kaj hočeš, jaz nisem za revščino. Že otrok, sem hotela biti velika gospa. Moje punice so bile same kraljice. Gosli mi obetajo slavno prihodnost. Vsak veščak mi jo obljubuje. Svirala sem pred povabljenimi v samostanu in očarala vse.

„V svet, gospica, v svet,“ so mi rekli, „škoda vašega daru, da ostane skrit. Ponašal bi se narod z umetnico.“

Od krasnih toalet šume dvorane: Šepet gre od ust do ust, ko nastopi umetnica. Priznanje odmeva do visokega stropa, ko konča. „Tak dar! Tako mlada! Tako lepa!“ — Seveda je lepa, Pavel. Saj se sveti v biserih. Dobri, nerodni fant, slovenski pesnik in pisatelj! S svojimi ideali stradaš na Dunaju — tolaži, spodbuja te moja zvestoba, haha! Jaz hrepenim po slavi, Pavel. Umetniški ogenj me podžiga, vznemirja, čudno pojo moje gosli, Ivka joče, oče molči. On noče, ne pusti. Svojo kraljično zapre v šumo, meneč, da pride kraljevič po njo.

Slišiš vršenje smrek, Pavel? V gozdu sem. Oče je šel v pokoj. Odšli smo v njegov dom. Gradič mu pravijo kmetje, pa je le velika hiša s prostornimi sobami, s starinskim pohištvo in začrnelimi slikami.

Krasno je poleti v gozdu. V šumnem zboru poje drevje, pojo ptice slavo Stvarnikovo. Človek se klanja, moli. — Tožno je v jeseni, vse drevje tako žalostno. Težke deževne kaplje pikajo skozi velo listje, zginevajo v mahovitih tleh. — Pusto je pozimi. Drevje stoka, vihar tuli, volk laja. Redko le se oglasi lovski rog. Redko le se ustavijo veseli lovci pri nas. Imenujejo me gozdno kraljico, divjo rožo. Nečimerna sem, veselim se poklonov. Ne zameri, Pavel! Hip je to, hip pozabe. Potem drevje, sneg in led. — Dočakam li pomladi? Ko bo klilo

novi življenje iz tisoč klic, ali vzklije tudi meni radost, ali me zagrne večni sneg in led? ... V gozdu sem, Pavel. S svojo vročo hrepenečo dušo hodim iz sobe v sobo, iz kuhinje na hodnik. Hiram, in z menoj vene moja zlata mamica. Kako da si želim od nje? Ljuba tolažba so mi tvoja pisma. Svojo Lilijano me imenuješ, svoj prenežni cvet. Tolažiš me z bodočnostjo, z delom za narod. Smešna fraza, moj Pavel. Delaj za narod in stradaš — meni se hoče drugačnega življenja. Meniš, da se bom potikala po najetih stanovanjih, mešala po loncih, ti krpala nogavice?

„Vi ste ustvarjeni, da krasite salone,“ mi je rekel. Grof je, Pavel, ti si pa Šimonov iz Zemona. Tvoj oče je bajtar. Mene čakajo širni gradovi, sluge v livreji mi bodo stregli, oblačile me hišne. Prvi umetniki bodo izpopolnili mojo glasbeno izobrazbo.

Star je grof in Nemec. Zahteva, da se odpovem domu, sramuje se žene iz kranjske šume. Prva je bila knežjega rodu. Star je, grd in vdovec. Ne ljubi ga tvoja Lijana, idealni Pavel — vzame ga pa!

„Obsujem vas z biseri,“ mi je rekel. Podali se mi bodo, Pavel. Koliko žensk je že prodalo dušo za nakit! Ti pa vzemi Ivko... Ona te ljubi, je ustvarjena za ponižno, dobro ženo, ki plete možu nogovice, mu kuha kosilo... Zakaj nisi odgovoril? Trepetaje je čakala Ivka, nikoli mi ni odpustila, da sem odkrila njeno srčno tajno.

Raznesel se je glas, da se ti je zbledlo, Pavel. Tvoja mati me je klela, Ivka me je prezirala. Kaj meni zato? Novo šumno življenje me je sprejelo. Le v sanjah so me obiskale sence roditeljev in tvoja... Umrli so. Saj so bili mrtvi za mene, ko sem stopila v drug svet... Zdaj me diči slava umetnice, sluh krepostne žene. Cvet razumništva leži pred menoj na kolenih. Nikogar ne ljubi tvoj prenežni cvet, Pavel. Tvoja Lilijana je ostala zvesta sliki nerodnega dolgega mladeniča z zlatim srcem, čisto dušo in — prazno denarnico. Ti nisi umrl, Pavel! Izginile so temne sence, ki so se mi bližale v tihi noči... Ti živiš, si srečen, Ivka mi odpusti. Pa zakaj si se odtujil domu, katerega si ljubil tako vroče, zakaj odložil pero? Kdo je znal pisati kakor ti? Bodril si mladino, tolažil bedne, vedril starost. Tujka te je omamila... Zaklade svojega uma poklanjaš tujini...

Štirinajst let je preteklo od tistega dne pod lipo. Iz dolgega nerodnega mladeniča je postal stasit eleganten mož. Otrok sem se smejala pod kraškimi skalami tvoji ljubezni, v žaru juga hrepeni žena po njej, in čednost tone v valovih doslej neznanega čuvstva. V deželi sem, kjer vse govori, dehti ljubezen. Brez prestanka poljubljuje morje bregove... V vročem zraku veje neodoljiva želja... Doné pesni,

žare cvetlice . . . Vse je ljubezen . . . Okusiti hočem njeno srečo. Varuj se me, Pavel. Iztržem te ženi. Saj sem lepa, bogata . . . Očaram te . . . Ni privedel le slepi slučaj po tolikih letih tebe in mene na jug. Meni je bilo postalo vse pusto, hrepenenje po domu mi je sušilo telo. „Na jug!“ je velel zdravnik. Sternan je hotel v Nico, jaz v Opatijo. Kdo bi spoznal po tolikih letih šumsko Lilko? Kako mi je trepetalo srce, ko sem se vozila skozi drage kraje, Pavel . . . In tu sem našla tebe . . .

Tako so se podili po Lijanini glavi spomini, misli, želje . . .

S žebli nabit podplat je tolkel po stezi. Tako hodijo otroci šum. Urno se je dvignila Lijana in stopila zasopela, v zadregi Žefki naproti. Ta ni vedela, kako bi se bližala, kako nagovorila grofico. Teta jo je sicer poučila, a zdaj je pozabila zmedena Žefka na vse. Lijana jo je rešila skrbi. Srčno je objela kmetico, s pozdravom domačih hribov.

„Kaj ne, da ste Lončonova? Toda glej, zdaj sem te spoznala, Žefka! Nič te ne bom vikala, saj sva enakih let.“

„Oh, moja Lilka . . . Ne, naj ne zamerijo gospa moja, grofica miljena — ali kako je rekla teta . . .“

„Ne bodi smešna! Za tebe sem še tista Lilka. Povej mi, Žefka, povej o domu . . .“

Potisnila jo je na klop in Žefka je pravila: kako so veneli rajna gospa, kako radi so govorili o Lilki, kako so umrli gospod Munde, kako živi gospodična Ivka. Vse je hotela vedeti Lijana. In zdelo se ji je, da jo obveva nekaj čistega, svetega. Zvesta edini ljubezni, domu, je živela sestra tihemu delu za bližnjega. Angel iz gozda — so jo imenovali . . . Lijano je prišlo vroče hrepenenje po gozdnem hladu, po tistem čistem, mirnem življenju . . . K sestri bi šla, preziraje soprogovo prepoved. Pa sestra je značajna, neizprosna. Mnogo pisem ji je bila pisala, mnogo dragih darov poslala. Neodpečatene je vrnila liste in darove. Nič ne potrebuje od hinavke — tatice njene in Pavlove sreče.

„Pojdi k Ivki, Žefka, in povej ji, da ni umrl Šimonov Pavle, da je profesor v Berlinu in ima lepo ženo in dva otoka. Vse ji povej, Žefka, kar sem ti naročila . . .“

Žefka je prikimala, potem pa zopet kakor zamaknjena gledala v lice lepi gospej. Tako tožno je bilo to lice njene nekdanje drage prijateljice. — Ali ni srečna? — Kaj ji jemlje veselje do življenja? Kaj ni sreče tam v širnem svetu? Ah, v šumi je sreča! Skuhaš si polento, obdeluješ svoj krompir in živiš do smrti — Bogu v čast, duši v zveličanje.

Še enkrat je zatrdila Lijana svoja naročila in odslovila Žefko. Mrak se je spuščal, bližal se je čas obeda. Grof je bil povabil goste, grofica se mora

obleči. Težki Žefkini podplati so tolkli po suhih tleh, in se oddaljili. Lijana je slišala nekje Aničin glas. Zaklicala jo je. Hiteli sta proti vili. Kar je zavriščalo veselo med drevesi:

„Lovi me, papa!“

Naglo se je ustavila Lijana. Roka, ki je držala Aničino, je trepetala. Po stezici je pritekla Ula. Ročici sta krilili po zraku, ličece je žarelo od veselja. Vsake tri korakce se je ozrla, zasmejala in zavriškala: „Lovi me, papa!“

Tekel je za njo. Burec mu je visel na uho, lasje v čelo. Vesel smeh mu je razširil ustni. Tekel je in se delal, da ne more dohiteti male nagajivke.

Nakrat je zagledal Lijano. Zastal in zardel je . . . Umeril je korak in si popravil slamnik. Počasi je šel mimo nje. Ko jo je pozdravil, mu je šinilo nekaj kakor mučen spomin črez lice . . . Lijana je zatrepetala. Kaj, če jo je spoznal! Ula je pritekla nazaj in cepetala nevoljno!

„Teci vendar, papa!“

Pa papa je šel molče naprej. Razvajena hčerka se je spustila v glasen jok. Po stezici je prihitela Julija z fantičem.

„Kaj je moji Uli, mojemu srčku!“ je vprašala in brisala solzni očki otrokovi.

„Papa me noče loviti!“ je stokala razžaljena. Julija je zagledala grofico, vjela pogled, ki je sledil njenemu možu. Ugenila je. Pavel se ni hotel osmešiti pred tujko. Pa kaj mu ta mari — stregel bi svojemu otroku . . . V breg se je vila steza. Roki na hrbtu, slamnik v zatilniku je korakal Pavel. Počasi mu je sledila žena. Ula se je stisnila krog materinega vratu in ihtela.

III.

Adrija šumi, pozdravlja mlado solnce. Še spe vile ob obrežju, v parku žvižga veselo kos. V opatijskem pristanu se ziblje ponosni labod, bela „Liburnija“. Potniki prihajajo. Dame v plašču, gospodje v površnikih — hladna so jutra ob Adriji. Močna tramontana piha, zaganja bučne valove ob kamne mostišča. Potniki se šečejo po krovu, se radujejo belih pen, širnega morja, življenja. Dame se ozirajo na poveljniški most. Tam stojita kapetan in krmar. Kapetan v beli obleki, energičnega lica, ostrega pogleda. Za dame, ki prihajajo morda le zaradi njega na mostišče in ladjo, se ne zmeni. Pravi primorski Hrvat je, zaljubljen le v morje. Širno je morje in čisto. Kaj mari mornarju žensko oko. Globoko, sinje, veliko je oko Adrijo . . . Zamišljen stoji kapetan pri kompasu. Od Adrije mu hiti pogled na vrhove Učke. Solnce jo zlati, beli oblaki se kopičijo nad njo, plavajo počasi dalje. Srečno plovbo, jasne dni obeta Učkina čista glava. — Od Učke hiti

kapetanov pogled po okolici, objema tu zelene, tam gole, povsod lepe, od solnca ljubljene bregove.

Jutro je. Nad gorami krožita jastreb in sokol, orel se dviguje . . . Raz strma brda se spušča človek po ozki stezi. Natovorjene lastavke hite razoglave, s pletilom v roki, v Opatijo. Zidar in kamnosek v modri prteni obleki, pinko in glavico česna v rdeči ruti, se spravljata na delo. Dekleta, fantje pojo, se pozdravljajo, se obdarujejo z bosiljkovim cvetjem. Cesta iz Opatije na Matulje se vije po bregu. Pod cesto se klanjajo veliki grmi brinja na rdeče stene Preluške. Tam so dimniki fužin, tam se bleste strehe v mestu sv. Vida. Dom junaških Uskokov, stari Senj, pozdravlja Reko. Cres in Krk ustavljata po morju hiteči pogled. Zvonik prastare Kastve ga vabi, složna cesta ga mami na Veprinac, na Učko. Po višini moli tu gola skala, tam pa raste bujno hrast, kutina, nešplja in kostanj. V nižini se družijo oljka s smokvo in breskvo. Trta se vije zmagovito iz skale, robi polja v dolini, senči verande prijaznih hiš. Okrog kapusa in breskev žare lica paradižnikov. Po gozdičih se družijo dren, bezeg in lesnika, bršljan veže in ruši zidine, robida straži ob mejah. Bohotno se razpenja srobot, pokriva grmovje in drevje z močno dišečim cvetjem. O ti divna, kršna Kastavščina! Lepa si. Vendar se pooblači lice kapetanu. Vsak dan, vsako uro je na poti med Lovrano in Reko. Pretesna mu je samo ta pot. Vabi ga širno morje, kjer izgine zemlja iz vidika, tam se razširi, umiri srce primorskega Hrvata.

Težke so misli mladega kapetana, ker hite v daljavo — ne motijo pa take sivega krmarja. On je obrodil že morja sveta. Truden se veseli počitka pri sv. Luciji. Sladko se spava pod staro Kastvo. Hite jadra — pa ne zmamijo mornarja. Toda čuj, Mate, kaj pravi veter: „Morda ne izmoli plovani (župnik) blagoslova nad truplom — kaj če te zagrne, zaziblje morje? Divna je morska uspravanka, Mate! Ko tuli in besni razdraženo vodovje, pleše na njem ladja lupinica, peresce . . . Združijo se črni oblaki in brizgi belih pen . . . Sikanje bliska razsvetljuje grozno temino zadnje ure mornarjeve . . . Vrišč nevihte se ti zdi smeh zlobnih duhov . . . Grmeča kličeta nebo, zemlja, mornarja k sodbi . . .

Plaho se prekriža sivi krmar. Kapetan se nasmehe, ker ugane njegove misli: „Usoda, Mate!“ Krmar pogleda nad Reko. Tam kraljuje morska zvezda, uteha mornarjev, ki bo vodila Mateta v varni pristan.

Kapetan se je ozrl na krov. Srečal je pogled letovičarja, doktorja iz Berolina, ki se je vozil že večkratov na „Liburniji“. Pozdravila sta se. „Sami, gospod doktor?“ je zaklical kapetan iz višine. — „Imam dopust“ — se je nasmehnil doktor. „Čestitam.“

Kapetan je segel po daljnogledu. „Liburnija“ je razpenjala krila. Zadnji hip je pritekel sluga v livreji, za njim mala dama z dekletcem. Obe v sivih plaščih, dekletce širok slamnik z dolgo pentljo, dama velik pajčolan okoli slamnika in vratu.

„Seveda!“ se je namrdnil doktor iz Berolina — „ženska“ . . . Porogljivo je gledal na hiteči. Morali sta mimo njega. Dama je pogledala doktorja in je zastala. Kri ji je zalila lica. Komaj da je odkimala na njegov pozdrav. Nekdanji Šimonov Pavle iz Zemona se je nasmehnil očividni zadregi grofice Sternanove. Hitela je mimo njega. Anica je videla Ulinega očeta in se ozrla po otrokih. Mornar se je zaletel v njo, padla bi, da je ni prijel Pavel in posadil na sedež poleg matere. Pavel ni občeval rad z damami, posebno z umetnicami ne. Pazi, da narediš pri vsaki tretji besedi poklon njeni nadarjenosti, njeni lepoti. Glej, da ne žališ z nerodno kretnjo in besedo . . . Pavel je vedel zdaj, da je grofica Parižanka. Pri tistem slučaju z žogo je še mislil, da je Čehinja. Čudno se mu je zdelo, da se ljubi Francozinji učiti se slovanskih jezikov. On sam je bil skoraj pozabil na rodni jezik, to eterično bitje pa se trudi ž njim. Tak trud zasluži vendar priznanja. Hotel jo je pohvaliti. Gotovo kaj takega tudi pričakuje od njega. Saj ga pogleda vselej, ko jo sreča, tako proseče . . . Škoda, da ima tako modre oči, tako zlate lase. Hinavke so take . . . Pa preden jo pohvali, mora vendar povedati, da je on doktor Pavel Stergar, profesor v Berolinu. — To je v redu, — si je mislil začuden, ko mu ni odgovorila na običajno frazo in postala iz rdeče vsa blede. Stisnila je ustni, roki sta ji trepetali. Takrat je pokazala Anica, kaj zna. V tonu odrasle gospodične je rekla: „Mama je vesela in vaša punčika je fletna. Toda mamó boli zob.“

„Obžalujem!“ se je poklonil Pavel. Kaj hočeš, si je mislil, od ženske, ki ima take lase in oči . . . ki je Parižanka, umetnica, grofica in se uči tujih jezikov. Umetnice imajo svoje posebnosti.

Zdaj se ozira grofica za njim. Kak pogled! Ta tako zvesta žena — je koketka kakor vse, rada bi se norčevala iz nerodnega profesorja . . . Pavel se je jezil, in vendar se mu je smilil blede obrazek. Bila je tako šibka, ko bi zapihala tramontana močnejše, bi jo odnesla raz krova. Z belim pajčolanom, z zlatimi lasmi, bi se utapljala . . . Pa zakaj se ozira vanjo?

Vtopil se je v sliko reške okolice in pozabil ženskih kapric. Dim je naznanjal tovarne torpedov, videlo se je kantridsko kopališče, videla zapuščena ladjedelnica. V dobi elektrike in para se zgradi le še kaka barka v njej. Stergar se je zamislil v nekdanje veselo življenje, ki je vladalo ob morju.

Iz senjskih šum so pripeljali dolge obsežne hlode. Tu so jih tesali vešči Uskoki za obrambo bregov, pohode in rope. Smola je vrela v črnih kotlih, dišala, vrvi so se močile. trske letele v gorate kupe. Uskoki so sestavljali deske, mazali, mašili, so upili, pili in peli krvave davorije ... Vznešene, močne, so čuvala njih žene orožje, hodile okrog mož. Trakovi iz beneške svile so jim prepletali kite, oprsniki iz turške kadife so žareli na bujnem životu. Turški piastri, beneški cekini, so viseli na njihovih vratovih, hvalili hrabrost njih mož.

Po kamenitni poti je prijezdil svetli vitez s ponosnim spremstvom. Pregledoval, ukazoval je Frankopan. Ladja za ladjo je razgrnila bela jadra, se spustila v svet ... Burja je pihala, jambor škripal — divje je žarelo Uskokovo oko ...

Strinjal se je s to sliko stari črni Trsat-grad strinjala se stara Reka na Gomili ... Moderne stavbe so priklicale Stergarja v sedanost. Pomislil je, koliko boja je bilo treba s silnim morjem, preden je odstopilo prostor za novo mesto. Kolikokratov se je vzdignilo razljučeno in uničilo v hipu delo celih let ... koliko jezer kamena so mu nasuli ...

Že je prebrodila „Liburnija“ kratko pot ... Dvigala so se skladišča, štrleli jambori, črneli dimniki, stale barke, hiteli čolni. Že so zapuščali potniki krov, že je izginil grofičin beli pajčolan v pisanem vrvenju na mostiček.

Bogve v kake pohode je bila namenjena grofica? Stergar je hotel na Trsat, da si ogleda znamenito božjo pot in obišče prijatelja patra frančiškana.

Reko si je bil že ogledal z Julijo. Po stopnicah, v brda, pa žena ni hodila rada. Ljubila je složnost. Pobožnost je ni vlekla na težavni romarski poti, starine je niso zanimala. Sedela je rajši v senci, pri vrčku pive.

Po navadi ljubeznivih zakonskih mož je bil pa tudi Stergar vesel, da se otrese nekaj ur sladkega jarma. Saj je križ z otroki na potu ... Ne veš včasih, ali bi se smejal ali jezil ... In ženska ostane — ženska. Zanimaj se ti za stari napis — ona se za novi slamnik. Govori ji o renesančni ali gotični stavbi, ona ve le, kaka je reformna ali angleška obleka ... Zatopi se v globoke probleme življenja, ona se pritoži čez kuharico, razlagaj ji pravila estetike, ona govori o draginji čebule ... Kar je v Opatiji, se mu zdi žena kakor težka klada, ki ga vleče navzdol. Nekaj daljnega si ga svoji, mu širi prsi ... To je žar juga, pozdrav mladosti ...

Danes je fant. Potegnil si je burski klobuk na uho in šel mimo parnikov in kupčijskih bark. Pestro življenje obmorskega mesta ga je veselilo. Z otokov so prihajale barčice na Rečino. Možje so vezali jadra, žene so razkladale prvence južnega sadja. Lakomni

otroci so se potikali okoli debelih komar, ki so prodajale rožiče iz vlečenega sladkorja, skuto in druge okusne stvari. Dekle so stale, koš v roki, in gledale pohištvo iz javorjevega lesa. Čička je poganjala dolgouho mulo, resen je hodil Čič zraven nje; včasih sta zapela: „Uglje — fačiči ...“

Stergar, svoboden mož, je pogledal mladi Rečanki v plameneče oko, se nasmehnil lepi Čički in prikimal objestnim šiviljam, ki so klicale: „O de bel!“ Po tacih junaških činih je prišel čez most, ki veže in loči Reko in Hrvaško. Trsatske stopnice niso delale našemu junaku težav. Skoro je stal na višku in se zatopil v velekrasno sliko pred njim. Nad njim je bila visoka pinija, spodaj mesto, morje, otoki. In moreča megla, ki je ležala že dolgo let na njegovi duši, se je dvigala ob tem divnem razgledu; nevidna struna je v srcu zadonela. Dolga leta je molčala. Ni mogel več misliti in ustvarjati. Menil je, da je umrla ustvarjajoča sila v njem, ker mu je ugasnilo oko, ki jo je oživljalo, in ker je umrla ljubezen, izginila vera ... v deklco, ki mu je bila vir poezije. Menil je, da jo sovraži. Pa to sovraštvo dolgih let je bilo le tajno hrepenenje. Da bi jo videl še enkrat! Nove cvetke bi se razcvetele pred njenim pogledom, njegovo življenje bi dobilo nov polet.

Pavel je razkril vročo glavo. Veter se je poigral z gostimi lasmi in prinašal vonj rož in vijol. Tak je bil vonj drobnih pisemc, ki jih je odpiral s tresočo roko v daljni deželi mladosti ... Slika za sliko tistih čarovitih krajev je vstajala ... Mesto pod njim se je spremenilo in spremenil se je on, kar je hodil pred štirinajstimi leti tod. Veselo je sprejel pater Avguštin nadebudnega pisatelja, bodril ga je s prijazno besedo, ga peljal na razgled, govoril o slovanskem morju in rodu. Takrat je bil naredil maturo. Bil je grozno navdušen, uverjen, da reši narod. Zaupal je patru, da ne more, noče v bogoslovje. Tedaj je ona stala pod lipo, mu segla v roko in se smejala ... Patru to ni bilo povšeči. Nasmehnil se je tožno: „O Pavel! Žal ti bo. Pa zaljubljenim ni sveta.“

Prav si imel, pater! Pekoče so padale materine solze v mehko pesnikovo dušo. V borbi z vestjo, za kruh, je prebil težke dni. Bolj kot vse pa so ga mučila Lijanina pisma. Z železno vztrajnostjo je delal. Svet je občudoval njegovo fantazijo, pridnost in ljubezen, ki je vela iz vsake vrste do zlatolase junakinje. Bližal se je že cilju. Kar dobi njeno zadnje pismo. Da gre v svet, mu piše, da se poroči z bogatašem, pa niti imena ženinega ni povedala. Megla je legla na dušo občutljivemu pesniku. Bil je bolan. In ko je ozdravel, mu je mrzelo vse, kar je ljubil poprej.

Prijatelj sošolec ga je odvedel v Berolin. Tam je nastopil službo. Ogibal se je ženskih, postal čuden, neroden. Pisal je še, pa suhoparno je bilo, mrtvo, kar je pisal. Nezadovoljen je pokončaval svoja dela.

Nikdar se Pavel ne bi bil oženil. Pa prijatelj je imel sestro. Pavel še vedel ni prav, kako je prišlo. Julija ga je ljubila, on se je je privadil. Otroka je ljubil nad vse. Pisateljvati mu ni pustila žena. Svoje proste ure mora posvetiti njej, ne praznemu čečkanju, ki gre tako v peč. Prva leta se je upiral. Toda misli so se vlekli lene, brez življenja. Potem, zadnja leta se je vdal. Ubogal je ženo, pil pivo in se redil. Pa prišlo ga je včasih, da bi kar zbesnel. Mladost, polna revščine in prevar, se mu je zdela začaran vrt, v katerega bi se vrnil tako rad! Da ne stoji tu kerub s plamenečim mečem... Domovina, priznanje, ki ga je žel kot mladenič - pisatelj, sta ga mamili s prelestnimi slikami... Posmehoval se je sam sebi, ko so minule take ure. Skrbna žena se je posvetovala z zdravnikom. „Nervoznost — morske kopeli,“ je rekel. „Svakinja se hvali, da je bila v Opatiji. To naredimo tudi mi lahko, še lažje.“ Nekaj sladkega je zatrepetalo v Pavlovem srcu, ko mu je objavila Julija svoj odlok. In peljal se je skozi kraje, ki so se mu kazali v sanjah, ga vznemirjali... Zvečer se je peljal mimo rodne vasi. Oddaleč so se zasvetili ognji... Zdaj sede okrog ognjišča... In da pride potnik, kdo ga sprejme, kdo spozna? Kdor nima lastne zemlje, nima doma. Prazna fraza je domovinska ljubezen gostača. Pavel ni rekel ženi: Tukaj sem doma. Ali naj pokaže ošabni Nemki, skrito vas, borno kočjo? Pa so le trdne vezi, ki vežejo poedinca na narod, velika je moč domače govorice. Pavel je trepetal, ko jo je slišal. Možu je privrela solza v oko. Na vseh krajih in potih so ga čakali spomini — ga objemala nekdanjost...

Kmalu za Pavlom sta stopili dve nežni romarici na trsatske stopnice, Lijana in Anica. Plašče in slugo sta pustili v mestu. Beli vili sta se zdeli beračem ob poti. Dobri beli vili. Bogata miloščina je padala iz roke otožnolične mlade gospe. „Molite zame!“ je naročala in stopala počasi naprej. — Prišle so poprej neznane težave. Kakor barčica, ki jo odtrže vihar od stebra in jo vrže na širno morje — taka je zdaj Lijanina duša. Miru je iskala pri sestri, v gozdu. Šumel je gozd in velel: Lijana — ostani pri nas... Pod nami ne hodi ponosnež, tu si varna njegovega pogleda. V gozdu je čistost, mir. — Počivala je na sestrinem srcu, na materinem grobu. „Naj ostanem pri tebi!“ je prosila Ivko. — „Moža imaš, otroka,“ je rekla sestra in gladila ljubeča glavico, ki je slonela na njeni rami. — Saj je vse dobro, moja Lijana. Na smrtni postelji te je blagoslovila najina, ti je odpustila Pavlova mati. Pavel, praviš,

da je srečen. Jaz sem zdaj zadovoljna... Tvoja dušica ne bo nikoli... Preslab, nizkoten je svet zate. Vse je dobro, moj malež, moj srček.“

Ivka, zlata čista duša, ki ne veš, kaj je besnenje strasti! Tebe ne spremlja v sanje obraz moža druge žene, tebi ne šepetajo veter in drevje sladke besede: „Moja Lijana!“

Nemirna je šla Lijana v gozd, nemirna se je vrnila. Nikjer ni bilo utehe. Stopila je v cerkev. Resno so jo opominjali kipi svetnikov: „Lijana, tvoja duša ni čista...“ Vabile so spovednice, pa trudna je bila duša, neodločna. Grofico je bil prevzel napuh življenja. Hodila je v cerkev, dajala miloščino, pa že dolgo ni sklonila glave... Ponosna, da stoji trdno, ni iskala podpore, zato je bila zdaj — slaboten trs...

Romaj, romarica, romaj, na goro polno milosti! Star mož je pater Avguštin, poznal te je otroka... Grofica si se pripeljala z iskrimi konji, z ošabnimi kočijaži. Delila si za cerkev, za reveže, in pater se je smehljaj: „Pa na srcu nimate nič, grofica?“ Nič ni imela. Bil je hud na njo pred leti, radi Pavla, odsvetoval ji je bil vzeti grofa — hotela mu je pokazati, da se je prevaral. Hotela se je razkazati Danes pa ima mnogo na srcu...

Za zamišljeno materjo je skakala vesela Anica. Lepo je danes, ker ni guvernante, papá in še Žan je ostal v mestu. Štela je prage, plašila vrabce, ustavljala se pri kapelicah.

Mama se je ustavila in pokazala na hrib nad Pečino. Trije križi so se belili med cipresami. „To je Kalvarija, Anica. Glej, križi govore: Hodite romarji zaupno... ker je trpel Gospod za vas...“

„Že vem mama...“ Anica je gledala doli. Kje je ostalo mesto! Strma je pot na Kalvarijo, težak je bil Gospodov križ... Anica je vzdihnila: „Ubožec, kako daleč je nosil križ!“

Glasno se je nasmejala Lijana. Razžaljena jo je pogledala Anica... Pa mama jo je stisnila k sebi in ji dala slaščic.

Romarji so dohitevali in srečavali romarici. Z zaupanjem so hodili gori, vračali se s tolažbo. Milosti poln je Trsat.

Na Ravnici sta že slišali slovesni glas orgelj. Prikazal se je dom milosti, uteha pobožnega Slovenca in Hrvata. Veliki prostor pred cerkvijo je bil prazen. Brezzobe stare kume so obsule Lijano, ponujale lesene izdelke. Anica je prosila, da ji kupi mama srce. „Daruj ga Mariji, ljubček,“ se je nasmešnila Lijana.

Stopili sta v prostorno cerkveno ladjo. Bil je kraj čudežev in milosti. Tiho so stopali romarji, vneto molili. Stara mamica je vzdihnila: „Pomagaj, majko trsatska!“ in se premikala na kolenih skozi železna

vrata, ki zapirajo prostor, kjer je stal dom svete Družine. Zdaj je tam veliki oltar in solzni se plazijo romarji okrog njega. Poljubujejo stene, hodijo v žagrad. Solzni gledajo na Marijino sliko...

Mlad mornar se je plazil z debelo voščenco okoli oltarja. V smrtni nevarnosti jo je bil obljubil Morski zvezdi. Solze so tekale v curkih po zago-relem licu, ko je položil svečo na žrtvenik. Romarji so ogledovali po maši slike na stenah. Večina jih je naslikana z nerodno roko, vsaka pa kaže vero, ki je iskala in našla pomoči pri Mariji. Tam se lomi jambor, šviga blisk... Jadra se trgajo v silnem pišu, valovi odnašajo blago raz krov. Krmilo je zlomljeno, ladja hiti proti čeri — v pogubo... Kapitan z mornarji kliče Morsko zvezdo. Tolažbe polna se prikaže v oblakih.

Anica je čakala težko, da se spusti mama na kolena. Mornar joka, mama je solzna... Tudi Anica je iztisnila solzico iz očka, ko je položila svoje srce poleg mornarjeve sveče.

Po patru Avguštinu je vprašala Lijana. „Se vam li mudi, milostljiva? Sprejeli so ravno tujega gospoda. Morda izvolite pozneje... Ako ne — pokličem takoj!“

Lijana je videla, da je prijaznemu bratu težko motiti patra. Gotovo ljub obisk. Anica je šepetala: „Pozneje, mama.“ Njo je zanimala krama pred cerkvijo bolj kakor pater Avguštin. Mama je dala deset

kron, da nakupi spominkov. Vsakemu poslu je hotela prinesiti kontesina nekaj. Prodajalke so se veselile „zlate minje“ in hitro je bila torbica polna, mož-njiček prazen.

Lijana je bila prenemirna, da bi čakala v cerkvi. Vleklo jo je v stolp starega gradu. Pogled z višine ti razširi srce, majhen si pred seboj in nepomen-ljiva postane tvoja boleost. Hodila je med debelo-deblimi grmi rožmarina, stopila čez podrti steber, skozi lesena vrata. S svetim strahom je gledala Anica po debelih zidovih. Otrok je čutil, da veje duh minljivosti iz njih. Na zapuščenem prostoru ne-kdanjega vrta so šepetala drevesa, pripovedovala je trava: „Bilo je...“

Anica se je spustila po divje nageljce po vrtu, Lijana se je vzpela na stolp, zrla okoli sebe, na morje.

Bili so. Vladali so okolici. Z železno verigo so zaprli pristan, v varnem zavetju so čakali brodi na Rečini. Straža se je ozirala s stolpa, naznanjala njih zastave. Drzen je bil, ki si je postavil dom ob robu prepada. Podrtine nosijo še pečat, da je ljubil njih gospodar moč in lepoto. Ves Trsat spominja ponosnih Frankopanov. Bila je moč, družila se ji je slava. Svetni in duhovni mogotci so izniknili iz slav-nega rodu. Martin in Peter sta zidala cerkve, Ivan in Peter se borila s Turki in Benečani, in poslednji — Fran Krst... (Dalje.)

Moj pogum.

Zložil Zvonimir.

V žarkih žarečih junaku
rdeči plašč plapolá,
vihra vihrava ga spremlja
na zapád neba,
bojne fanfare bučijo
zdrav, junak srcá!

Zdrav! Oj ti vrneš se enkrat,
svetli vitez moj?
V parku topoli šumijo
sladko za teboj,
srca stotera ječijo — — —
Bog s teboj! Bog s teboj!

Hej, za poljano zapadno
bučen vstaja šum...
streli zvoné, meči goré,
v plašču krvavem vihrá
vitez srcá moj pogum!
vitez srcá moj pogum!

Pod oljko in lavorom.

Zapiski iz solnčne Italije. — Spisal dr. Evgen Lampe.

(Dalje.)

Na pragu Rima.

epopisno čuvstvo prevzame potnika, ko zagleda prvič, bližajoč se večnemu mestu, kupolo sv. Petra.

Vlak se zavije, in v sinji daljavi se dvigne med griči elegantna kupola, kakor iz zraka sezidana. Oko obvisi z zadovoljstvom nad divno zgradbo, in srce se potniku razširi, ko se bliža cilju svojih želja. „Sv. Peter!“ se sliši v kupeju in vsi pogledi se obrnejo tja. Za hip pozabimo vse drugo in strmimo tja, kjer je največji veleum ustvarjajočih umetnosti postavil nedosežen monument največji skrivnosti svetovne zgodovine. Harmonija oblike spojena z gigantsko veličino napolni duha z nekim pobožnim občudovanjem ter ga naredi sprejemljivega za globoke pretresujoče vtiske, ki ga čakajo v svetem mestu. Zopet se zavije vlak, in kupola izgine, da čez nekaj trenutkov priplava pred oko še večja in impozantnejša. Vlak drdra dalje, obkoljujejo ga visoke hiše, in slednjič obstoji na kolodvoru sredi črnih dimnatih lokomotiv in nepreglednih vrst vagonov. Vsakdanost prozaičnega življenja in pretresujoča bližina najvišjih idealov se nikjer tako hitro ne menjujeta kakor v teh prizorih.

Rim je mesto studij in premišljevanja. Sicer prihaja tudi sem vsako leto obilica tujcev iz radovednosti ali za kratek čas, vendar je vse ozračje v Rimu versko, znanstveno in umetniško. Na vsak korak vidiš monumente starodavne prošlosti, neme zgodovinske priče svetovnih dogodkov in spomenike najvišje od večnih idealov oživljene umetnosti. Zato pa moraš premišljevati in proučevati, vsak pogled te k temu sili in ti odpira nove misli in te zbuja k novim studijam. Neizčrpen je vir, iz katerega zajemaš, in vsak izprehod ti obogati duha in razvname domišljijo. Stoletja govore iz teh stavb, in trije veki si podajajo roko na istem mestu, vsak govoreč v svojem jeziku in kažoč najboljše, kar je ustvaril.

So na svetu mnoga večja mesta od Rima z impozantnimi, krasnimi stavbami, a eno je, kar daje Rimu prednost pred vsemi: Rim je original. Tu vidiš stvarjajočega umetniškega duha v njegovem nastajanju in razvoju. Največji duhovi, ki so ustvarili vzorne oblike za vse čase, so tu snovali svoja dela, in zato se izprehajaš tu v najodličnejši delavnici

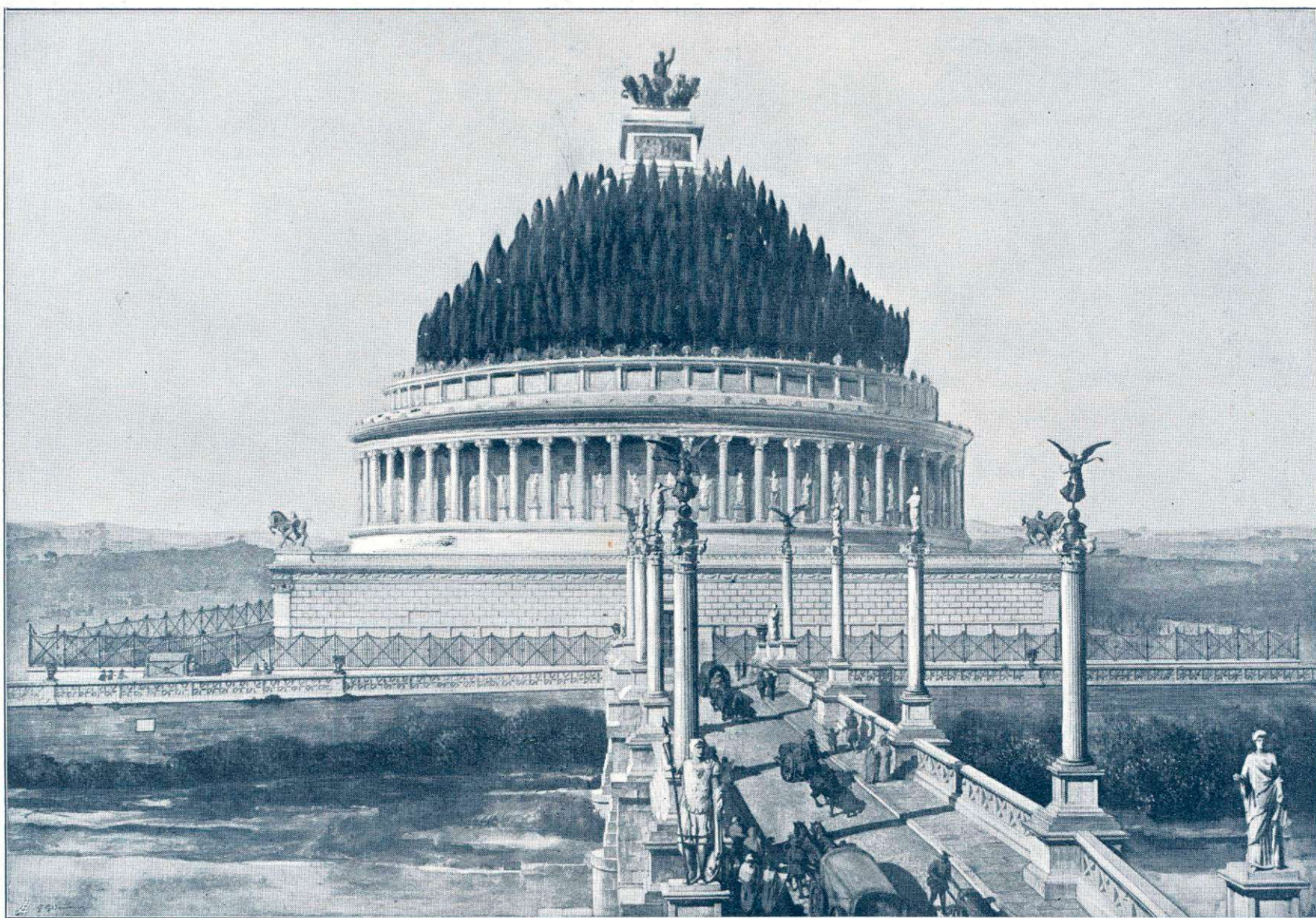
človeškega duha. Od starega veka dalje, ko je Rim sprejel grško umetnost, je ostal zgled vsemu svetu, in kar vidiš drugod, je večinoma posnetek. Ti posnetki so morda večji in dragocenejši, a vendarle ima najvišjo vrednost original. In to je, kar nas najbolj mika. Od cerkve do cerkve, od slike do slike hodimo, in vsak pogled nam pokaže dotični vek v sredi njegove ustvarjajoče sile.

Sedanji Rim je nazunaj čudna mešanica starine in modernizma. Večno mesto se je seveda prilagodilo modernemu razvoju, in zato je tudi zunanost njegova v marsičem podobna vsem novodobnim mestom. A ta modernizem se kaže le tam, kjer odločujejo novodobne prometne potrebe, in tudi tu preveva vse neka mirna, distinguirana eleganca. Z največjo skrbjo pa ohranjujejo in odkrivajo ostanke starega imperatorskega Rima, ki resno gledajo iz svojih razvalin kot neme priče nekdanje moči in svetovnega vladarstva. Sicer pa daje mestu še danes karakteristični znak renesanška arhitektura, ki prevladuje nad vsemi. Najmanj je še ostalo — razen cerkva — iz srednjega veka, katerega oblike so se žrtvovale za časa renesance tej novi, živi in zmagoslavni umetnosti.

Kje naj začnemo svoj izprehod po večnem mestu? Postavimo se tja ob starih Flaminskih vratih, skozi katera so v prejšnjih časih večinoma prihajali romarji v sveto mesto, in ki se zovejo zato Vrata ljudstva. Romantičen pogled! Ob levi se dviga Pincio s svojimi mičnimi izprehodi, kjer je nekdanji sladkosnedni Lukul zasadil svoje razkošne vrtove in kjer je Mesalina, Klavdijeva žena, z ostudnimi orgijami osramotila svoje ime. Že stari Rim je znal ceniti ta „grič vrtov“, kjer je najčistejši zrak in mičen razgled na mesto, ki se razgrinja pod njim. Tu sem — pravi srednjeveška legenda — so prinesli ostanke Neronove in so jih shranili v nagrobniku Domicianove vladarske hiše. Pa ni bilo miru ob tiranovem grobu. Kakor bi imeli vsi peklenščki tod svoj semenj, je tulilo in strašilo, in pošten človek se ni mimo upal. Zato so pa sezidali spodaj ob vznožju cerkev Materi Božji, ki je prva med neštevilnimi rimskimi cerkvami, katero so pozdravljali romarji, prišedši v Rim. Odlej je mirno na tem nesrečnem kraju. Cerkev pa je polna izrednih umetnin. Nihče drugi nego sam Rafael je naslikal kartone za mozaike v kapelici Chigi. Bog Stvarnik, obdan od angelov, kraljuje na

vrhu oboka in vlada svet; planeti pa, ki jih predstavljajo mitološke podobe Diane (luna), Merkurja, Venere, Apolona, Marta, Jupitra, Saturna in zemlje pa krožijo po migljaju božjem, in vsak ima svojega angela, ki ga varuje in vodi. Rafael je stal na višini svojega razvoja, ko je slikal to fino in nepopisno mično skupino. Za cerkvijo je samostan avguštincev, v katerem je Luter stanoval, ko je prišel v Rim, da se pohujšuje nad napakami tedanje družbe, zapirajoč svoj pogled vsemu, kar je veliko in vzorno v katolicizmu. V širokem krogu se razprostira obširna in prostorna Piazza del Popolo. Tri velike fontane

mogli prodreti v skrivnost tajnih in čarobnih črt in znamenj, ki jih je vanj vklesalo bogvedkaj egiptovsko dleto. Zdaj so nam pa odkrili čitavci hieroglifov, da je ta obelisk že stal ob Nilu in gledal, kako je mali Mojzes plaval v košarici po valovih. Dvaintrideset stoletij je že staro pismo, ki sta nam ga na tem kamnu zapustila kralja Ramzes in Menefta, da se ne pozabijo njiju imenitna dela. Štirje granitni levi bljujejo pod njim vodo v fontano. Glej, enemu je zlezel na hrbet rjav dečko iz Kampanije v pisani obleki, se je oklenil vratu ter pije levo vodo iz ust.

IZ IMPERATORSKEGA RIMA: NAGROBNIK HADRIANOV — SEDAJ ANGELSKI GRAD

žuboré svojo enakomerno pesem. Pod Pincijevo balustrado, s katero je Napoleon I. okrasil najlepše rimsko izprehajališče, stoji Roma med Tiberom in Anijem, njej nasproti pa Neptun s Tritoni ukazuje vodam. V sredi trga pa strmi v nebo visok, tenak obelisk, ki ga je cesar Avgust I. 10. pred Kristusom pripeljal iz Egipta, in ga je posvetil solnčnemu bogu kot večni spomenik zmage nad deželo faraonov ter ga postavil v veliki cirkus. Ob njegovem vznožju so vršali vozovi pri dirkah in igrah v cirkusu, in čul je aplavz tisočere množice, ki se je naslajala ob igrah. Pa vsi ti Rimljani ga niso spoznali in niso

Že sem videl podoben prostor: Place de la Concorde v Parizu! Tudi tam se dviga v sredi veliki egiptovski obelisk, žubore fontane, in se širijo pota na vse strani. Krasni grški fasadi svete Magdalene odgovarja na drugi strani pročelje Bourbonske palače, sedanje zbornice. Vse je v Parizu ogromnejše, dragocenejše, perspektiva velikanska, morda edina te vrste na svetu. Vendar rimska Piazza del Popolo je lepša, je mičnejša, nam je ljubša, kajti ona je original, v Parizu je pa blesteč posnetek.

Tri ulice vodijo odtod v srce mesta. Med dvema cerkvama, katerih skoro simetrični kupoli tvorita

impozanten vhod v glavno ulico, se začneja Corso. Tu blizu je Goethe stanoval in gledal rimski karneval ter pesnil rimske elegije. Tu so v srednjem veku prirejali slavne konjske dirke; iskri berberi so dirjali skozi Corso do Beneške palače, kjer je sedaj avstrijsko poslaništvo. Pod Kapitolom so jih vjeli. Tam zadaj sedaj štrli v nebo velikanski oder za zgradbo spomenika Viktoriju Emanuelu. Ozreš se nazaj, pa vidiš skozi mestna vrata v dolgo predmestno ulico; daleč tam zunaj so katakombe svetega Valentina.

Tako te že pri prvem koraku v mesto obdaja vsa svetovna zgodovina v svojih monumentih in spominih. In vendar si šele pri vratih — kaj boš šele videl in čutil, ko stopiš na posvečene kraje svetih zgodeb in te obda tajnostni šepet duhov, ki so obvladali človeštvo in vodili njegovo zgodovino!

Tujec na pragu Rima!

Zadaj se dviga Monte Mario, s katerega so romarji prvič zagledali večno mesto. Pod nogami se jim je zabliščala vatikanska bazilika, daleč pred njimi se je raztezalo glavno mesto sveta s svojimi svetišči, stolpi in kupolami. Tedaj so padli na kolena, poljubili zemljo in molče strmeli solznih oči na nepopisno lepi prizor. Nato so pa zapeli zahvalno pesem in z razvitimi zastavami kot zmagovavci slovesno korakali h grobu apostolov, kjer so jih čakala gostoljubna zavetišča.

Tujec v Rimu! Ali ni to problem za veliko razpravo, v kateri se razvija kulturna zgodovina dolgih tisočletij? Kako različno je sprejemal Rim prišlece iz tujih dežel v raznih dobah svojega razvoja!

Kako so se časi izpremenili! Prve tujce so povabili Romulovi razbojniški tovariši med se, da so jim uropali njihove hčere. Kraljevi in republikanski Rim je smatral vse izven sebe kot pripravljeni plen, ki le čaka, da ga gospodar sveta pograbi in porabi zase. Tujec ni videl Rima drugače kakor uklenjen ali kot ponižni oznanovavec, da se je zopet ena pokrajina vdala. Rimljani so vedeli, da se najboljšje brani oni, ki napade sovražnika še preden se je ta pripravil za naskok. Enkrat le so Galci vzeli Rim in ga razdejali, a to je bilo dobro zanj, ker je vzrastel nov in mlajši iz razvalin in na mestu ozkih, temnih ulic so nastali lepo urejeni mestni deli. Boječi klic, da je Hanibal pred vrati, je enkrat pretresel republikanski Rim, a ko je veliki Afričan opešal pred vrati in je Italija bila pokorna rimski oblasti, se je utrdila zavest, da ni nikogar, ki bi kdaj še drugače prišel v ponosno mesto, nego s sklonjeno glavo in z darovi v roki.

Odtlej se je rimski državljani smatral za nekaj višjega in je zaničeval tujca. Rim edini je bil bo-

žansten, ves svet je bil barbarski. Servij Tulij je bil iz strahu pred sovražniki obdal mesto s krepko utrdbo, od katere se vidijo še danes precejšnji ostanki blizu velikega kolodvora pri Dioklecijanovih termah. V obodu 1300 m je obdajal mesto 30 m širok jarek in debel zid je branil nepoklicanemu tujcu dohod v mesto. Na vzhodnem koncu Esquilina se je začel ta obrambni pas, se je vzpenjal čez Celij, je oklepal obe višini Aventina in se je končal ob obrežju Tibera blizu sedanje cerkve sv. Sabine. A ko se je Rim povzdignil iz vrste navadnih mest v gospodujočo oblast, mu je ta tesni oklep postal premajhen in mesto se je svobodno razširjalo čezenj, odprto na vse strani, saj se ni bilo bati sovražnika na svetu, ki bi se drznil približati večnemu mestu.

Zavladali so imperatorji, ki so sami sebe povzdignili za bogove in si postavljali spomenike iz belega marmorja in pozlačenega brona. Z njimi se je čutil povzdignjenega tudi rimski državljani, zakaj ti časti in vžitka lakomni bogovi so se morali laskati rimskemu prebivalstvu, da se ohranijo v oblasti in v življenju, ki sta bili obe vedno v enaki nevarnosti. Bogovi s Palatina so morali Rimljanu skrbeti ne le za dobro vodo in ceno žito, ampak tudi za prijetna kopališča, za kratkočasje in za senzacijo. In da nasitijo cezarji nikdar zadovoljne želje rimskega prebivalstva, so mu vrgli za plen inozemca, zaničevanega barbara, da se z njim igrajo in kratkočasijo ter da si napasejo pohotne poglede nad njegovimi ranami in nad njegovo svežo krvjo. In to je bil Rimljanu najljubši pogled, ko je videl v areni od divjih zveri raztrganega tujca, kako je umažan od krvi in prahu krčevito se tresoč izdihal svojo dušo, slavnemu občinstvu v veselje.

Še danes mi je uganjka, ki si je ne morem rešiti, kako je mogel stari Rim tako očarati ves zunanji svet. Da so si Rimljani z železno vojaško disciplino, ki je skozi toliko stoletij delala dosledno za en določen smoter, podjarmili druge narode, ki niso imeli urejenih držav in izšolanega vojaštva, to je jasno in naravno. A rimska oblast je bila podobna oni kači, ki s svojim pogledom najprej omaami nesrečno žrtev, da se ji da potem brez upora objeti in povžiti. Kamorkoli je segel glas o večnem mestu, se je polastila ljudi neutešna želja, da bi pohiteli tja in ga videli. In prihajali so, v trumah jih je sprejemal imperatorski Rim, da jih zasmehuje, izkorišča in mori.

Prišla je novica, da je dosegel ta Septimij Sever, ta Druz, ta Tiberij, ta Tit slavno zmago. Bolj nego zmage se je vzradovalo rimsko ljudstvo prijetne nade, da bo videlo velikanske slavnosti, ki bodo tako nečuveno bogate in zanimive, da svet še ni kaj takega videl. In stavili so velike slavoloke, pri-

pravljali so igre in ljudske veselice brez konca in kraja, kakor da bi Rim imel odslej le še eno nalogo: uživati svojo srečo in utapljati življenje v čašah opojnosti in razkošja. Prišel je dan zmagoslavja, v velikanskem sprevodu, z vsem bleskom slave in bojne sreče je prijahal Divus Augustus v Rim na triumfatorskem vozu, obdan od silne armade, bliščeče se v sijajnih bojnih opravah, z godbo in petjem, z razvitimi zastavami, visoko dvignjenimi orli in z bogatim plenom, ki so ga ponosno razgrinjali zmagovavci pred očmi strmeče množice. Najdražje pa v tem plenu, kar je radovedna množica najbolj požirala z očmi, še bolj kot leve in slone v izprevodu, to je bil nesrečni tujec, inozemec, barbar. Priklenjeni na triumfatorski voz so korakali premagani kralji in vojvode, krčevito stisnjenih usten, z očmi strmeč v tla, da ne bi videli onih, ki upijejo slavo prevzetnemu zmagoslavcu, ki se ponaša z njihovo nesrečo in jih tepta v prah, da bi sebe povzdignil. In zdaj slede dolge čete uklenjenih mož in mladeničev, vijó se vrste žena, deklet in otrok, ki jih je Rimljan uplenil, da bi mu brezpravno služile. Smehljajoči triumfator jih kaže množici, češ: Tu jih imate, podarjam jih vam, naredite ž njimi, kar hočete! Ali jih vzemite v hiše za sužnje, ali jih vrzite v cirkus za igrače, dajte jih svojim prijateljem za darilo ali levom za hrano; uživajte njih delo ali pijte njihovo kri — tu so, Cezar daruje barbara Rimljanu!

Pa barbari so se maščevali. Prišel je čas, ko se je prestrašeni Rim moral zopet z visokim zidom zapreti pred tujcem. A zaman! Prihrumeli so s severa, in tedaj so se grozno maščevali za vse, kar so njih očetje pretrpeli od cesarskega tiranstva.

Tujec v Rimu, kako vse drugače te je sprejemalo krščanstvo! Kakor mati svoje otroke je klicalo večno mesto prebivavce vsega sveta, da pridejo in se združijo v eni veri in v eni ljubezni. Pojoč

psalme so prihajali trumoma, ob svetih letih jih je prišla nešteta množica vseh narodov in jezikov. Vsi narodi so imeli svoja zavetišča, kjer je trudni potnik dobil krepila in gostoljubne strehe. Ni bilo več domačinov in tujcev, ni bilo več preganjavcev in tiranov — en nauk jih je združil v eni rodbini, nad katero bedi in skrbi en pravični oče, vsem ljubezniv in dobrotljiv.

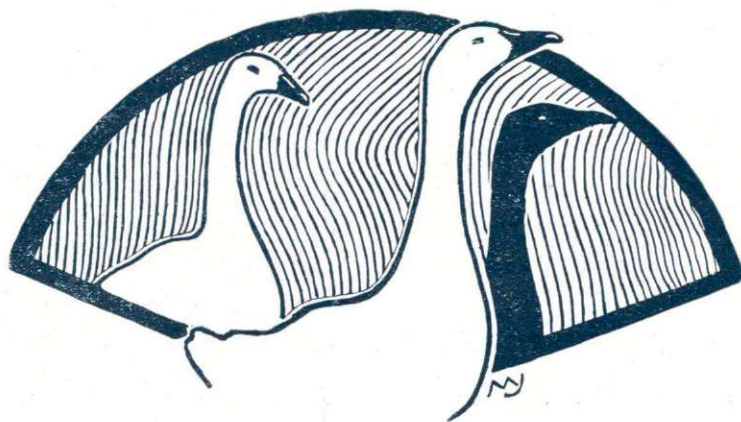
Na desno se razprostira nov mestni del, skozi katerega vodi pot k Vatikanu, a stopimo na levo gori po vijugasti poti na Pincio! Krasen razgled se odpre na mesto, ki je položeno valovito po svetovnoznanih sedmih gričih. Ob Tiberu se vidi ogromno okroglo poslopje, nad katerim se dviga bronast angel. To je nekdanji nagrobnik Hadrijanov — sedaj Angelski grad. Na drugi strani Tibera je nepregledna množica hiš z mnogimi ravnimi strehami, vmes pa se dvigajo lične kupole cerkva in vrhovi večjih spomenikov.

Pa vse to ne mika pogleda tako kakor tam ob desni sivkasto-modrikasta kupola sv. Petra. Solnce zahaja ravno za njo in jo obliva z zlato lučjo. V dolgi, resni črti stoji poleg nje Vatikan, veliki kipi nad fasado plavajo fantastično v žarečem ozračju.

Pod zelenim vejevjem igra vojaška godba. V najlepših ekvipažah se je pripeljala mestna gospôda, da si tu izmenjuje obiske in pozdrave; vse polno je šetavcev, ki stopajo k balustradi, da uživajo krasni razgled. Vsem pa zahajajo pogledi tja k divni kupoli, in bolj kot godbeni šum mi preveva dušo triumfalna pesem, ki se vsako leto z dišečim kadilom dviga v višave, opevajoč največje bogastvo večnega mesta, edinega na svetu:

O Roma felix, quae duorum Principum
es consecrata glorioso sanguine:
Horum amore purpurata ceteras
excellis orbis una pulchritudines.

(Dalje.)

Književnost.

Slovenska.

Jos. Stritar. Analiza njegovega življenja in delovanja. Spisal dr. Jos. Tominšek. V Ljubljani 1906. Samozaložba. — Kot slavnostni spis je zamišljena ta razprava, zato se giblje skoro v samih superlativih. Dr. Tominšek je napel vse sile, da bi z najvišjim patosom povzdignil Stritarja kot nekak ideal popolnosti, pa pri tem se je včasih preveč zaletel in je skočil previsoko. O Stritarju piše: „Cilji so mu univerzalni, in — rekli bi — univerzalna je tudi njegova beseda.“ „Če bi hotel, bi lahko dejal s ponosom upravičenim: Učenci ste moji vsi na desni in na levi in vse življenje to je moje delo!“ „S pomočjo Prešerna s Stritarjem in s sotrudniki, ki si jih je prigojil preko klasične dobe do slovenske moderne, to se mi zdi formula za Stritarjevo (?) življenje in delovanje.“ „Prešeren je ob ‚Krstu‘ izkrvavel, a Stritar si je ob ‚Zorinu‘ izčistil zavrelo kri.“ „Kot individualiteta in kot človek v našem slovstvu nima para.“ Tako ne govori kritik, ampak panegirik. Dr. Tominšek z veliko pridnostjo nabira gradivo, a v svojih sodbah je premladeniški.

K tej dr. Tominškovi razpravi je objavil dr. Ivan Prijatelj precej rezko kritiko. Dr. Prijatelj je direktno nasprotje k dr. Tominšku. Kadar dr. Tominšek entuziastično splava v višave, pa nagubanči dr. Prijatelj čelo ter išče kakšne zamotane filozofske definicije, da ga potegne v nižave. Dr. Tominšek slavi Stritarja kot idealista, ki je „nastopil v boj za harmonijo v življenju, v domovini, v človeštvu.“ To je pa dr. Prijatelju dalo povod, da odvrne: „Idealizem označuje filozofsko strukturo duha, soglasujočo kaotične konkretnosti v sferah abstrakcije v podobi harmoničnih, idealnih likov. A pri Stritarju zaman iščeš zmisla za ideološko delo. Tudi njegov Schopenhauerianizem bo treba revidirati. Jaz slutim v Stritarju tihega aktivnega pristaša Büchnerja in Moleschotta...“

Zaman iščemo človeka na našem planetu, ki bi razumel dr. Prijateljevo definicijo idealizma, za revizijo Stritarjevega schopenhauerjanstva pa bi mu bili hvaležni.

Jako daleč gresta vsaksebi oba kritika v sodbi o Stritarju kot pesniku. „Tako srčkano in srčno, tako preprosto človeško“, gruli dr. Tominšek; „veselje do življenja, oduševljeno uživanje slasti, ki jih nudi svet... a to uživanje je tako ljubko in obdano z vonjem poezije...“ Dr. Prijatelj pa piše hladno: „Dajmo Stritarju, kar je res Stritarjevega, proglasimo ga za našega največjega literarnega pedagoga, in ta luč ga bo osvetlila vsega, da ne bo nič nejasnega na njem. Dobili bomo pravo sodbo o njem kot pesniku. Kot takega ga je njegova doba jako precenjevala in sugerirala celo njemu samemu višje mnenje, nego ga je imel prvotno sam o svojem pesniškem talentu. Stritarjeve pesmi, porojene iz lastne iniciative, iz spontanega notranjega ognja, so danes blede in vele. Svojo silo so ohranile samo njegove polemične pesmi, oni karajoči, ogorčeni in res temperamentni ukori učitelja, ki ga je pripravila objestna mladež v sveto jezo. Najboljši Stritarjevi verzi so brezdvomno „Dunajski soneti“. Mladi Stritar se je dobro

poznal, zato je v prvih letih o svojem pesniškem delovanju nekolikokrat govoril z Juvenalovimi besedami: „Si natura negat, facit indignatio versus“... Čim smo dali Stritarju njegovo pravo mesto nazaj, čim smo ga predstavili s Parnasa v šolo, postane nam jasen on in njegovo delo. Govorili ne bomo več o Stritarju kot estetiku, ampak o literarnem učitelju, ki je naše očete učil poetike. In res bi zastonj iskali v Stritarjevih spisih razprav in raziskavanj o kardinalnih vprašanjih, o bistvu estetike. Estetika je del filozofije. Stritar pa ni nikdar kazal nagnjenja in veselja do zistematičnega filozofskega mišljenja. Ko bi iz njegovih pesmi ne vedeli, da on ni pesnik, ampak učitelj, bi to spoznali iz njegovih literarnih pogovorov.

Dr. Prijatelj je šel še dalje in iz zasebnih pisem sodobnikov priobčil nekatere — res neestetične — kritike o Stritarju, ki pričajo, da so literatje že tedaj imeli med sabo drugačno mnenje, nego se je vzdrževalo v javnosti umetnim potom. Pa ni lepo, da se vlačijo na dan take stvari...

K dr. Tominškovega spisu je dr. Prijateljeva kritika potrebna korektura, dasi njegove prezirljive opazke odklanjamo.

Dr. E. L.

Liturgika. Nauk o bogočastnih obredih sv. katoliške Cerkve. S štiridesetimi slikami. Spisal Alojzij Stronj, spiritual v kn. šk. duhovskem semenišču v Ljubljani. Cena vezani knjigi 1 K 40 v. V Ljubljani 1907. Založila „Katoliška bukvarna.“ Tiskala „Kat tiskarna“. Str. 635. — Dobro liturgiko pisati je težka stvar. Kajti bogočastne obrede popisati tako, da se ne zaide v suhoparno naštevanje rubrik, se le težko posteči. G. pisatelj se je potrudil, da je tvarino obdelal kar moči kratko, a da jo je vendar poživil, kar se mu je posrečilo zlasti s skrbno izbranimi slikami. Knjiga razpravlja o cerkvenih osebah, o sv. krajih in sv. rečeh, o sv. dejanjih in o sv. časih. Povsod se ozira pisatelj tudi na naše razmere, kar daje knjigi dvojno vrednost. Iz slik dobe učenci tudi nekaj pojmov o cerkveni umetnosti, kar je za umevanje bogoslužja neobhodno potrebno. Knjiga bo gotovo izvrstno služila svojemu namenu.

D. S.

Jugoslovanska biblioteka, ki je začela izhajati v Belgradu, priobčuje Ivana Cankarja „Vinjete“ ter obeča, da prinese še več prevodov iz slovenske književnosti.

Hrvaška.

Dr. A. Tresić-Pavičić: **Preko Atlantika do Pacifika.** Život Hrvata v Sjevernoj Americi. Putopisna, estetska, ekonomska i politička promatranja. Nagradila Matica Dalmatinska. Izdao o svomu trošku Srećko Skakoc. Dionička tiskara v Zagrebu. 1907. Cena 4 K. Strani 268.

Amerika je res čudna dežela. Dan za dnevom privablja nebrojne množice priprostih delavcev, tehnike, industrijalce, trgovce itd., da bi pa kedaj privabila tudi pesnika tja preko oceana, mislim, se le redkokedaj

čuje. V tem oziru je naredil dr. Tresić-Pavičić rekord. Izkazal se je tudi kot „pristnega globetrotterja, ko je kar z veliko žlico zajemal kilometre in milje“: tekom dobrih treh mesecev — zimskih! — je prevozil svojih 20.000 kilometrov. Precej dalj časa je potreboval, da je izdal to knjigo: preko 25 mesecev. Bolje bi bilo obratno, da bi vsaj 25 mesecev spoznaval Ameriko na licu mesta. Potem bi bil podal hrvaškemu občinstvu boljšo knjigo. Kakor si dr. Tresić-Pavičić predstavlja Ameriko, taka ta dežela ni niti približno niti „pridaljno“. Postavil se je na najbolj nesrečno stališče, s katerega presoja deželo in vse, kar je v njej, nekako na stališče evropskega gigerla. Komur že doma malokaj imponira, je Amerika naravnost pravi Eden za smešenje in preziranje itd. Z ozirom na to in pa na „poetsko svobodo“, katere se je posluževal v kaj nevarni meri pri tako prozajičnem predmetu kot je Amerika, se ni čuditi, ako je v tej knjigi nagromadenih toliko netočnosti, neresnic in nerodnosti, da bi bilo bolje, ako bi te knjige sploh nikdar ne bilo, da bi bilo treba napisati debelo knjigo, ako bi se jih hotelo vse navesti, osvetliti in popraviti. Samo dve tri v dokaz.

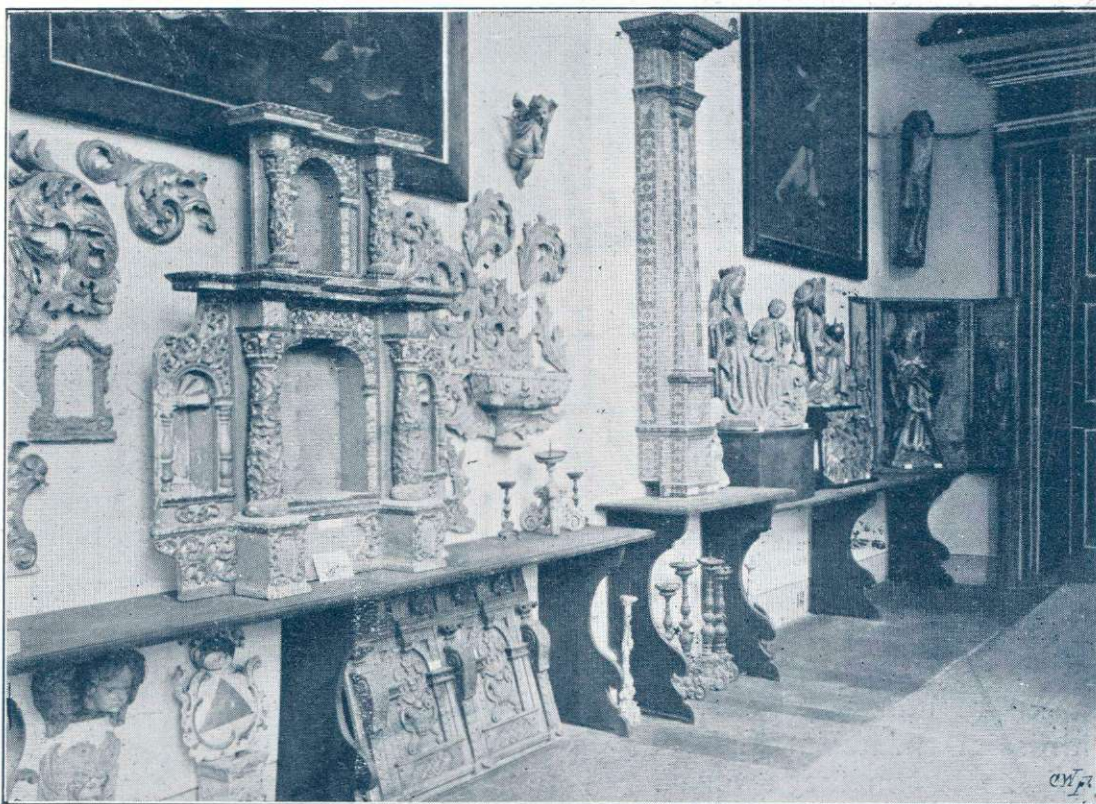
Skoro 12 000 km je prevozil pisatelj po ameriški zemlji; skoro dovolj prilike torej, da bi si ustanovil pravo sliko o ameriških železnicah. Ko pa človek čita o njegovih ameriških železnicah, bi skoro dvomil, ali je bil sploh kedaj v železničnem vozu. Vozil se je večinoma v „smokerju“, t. j. v vozu za kadivce, kakor se nahaja po — samo — eden pri vsakem vlaku. Tamkaj je imel priliko opazovati za Evropca v resnici pozornosti vredne pljuvalne zmožnosti Amerikancev in iz tega izvirajočo nesnažnost. Po smokerju pa gre pisatelj sklepat, da so železniški vozovi nesnažni in zakajeni! Dalje mu ni po volji hitrost vlakov, ter trdi, da je glas o njihovi brzini — pretiran! Vožnja se mu zdi draga, četudi je — absolutno in relativno cenejša nego v Evropi itd. Ker je Amerika dežela neomejene svobode, je dr. T. P. šel in v Duluthu, Minn., zahteval na postaji nekaj takega, kar se imenuje v Evropi „Rundreisebillet“. V Ameriki! In za take daljave! Od tamkaj je hotel naravnost v državo Colorado — vzemite v roko zemljevid, da bolje razumete — v majhno rudarsko gnezdo Crested Butte, visoko gori v Skalnatem gorovju. Odtod preko Ogdena, Utah, v San Francisco, California, in odtod preko St. Louisa, Missouri, in nekih drugih krajev v Usburg, Pensilvania!! To je ravno tako kakor ako bi hotel na postaji v Zagrebu zahtevati vozni listek za progo: Zagreb, Kazan, Arhangelsk, Dunaj, Pariz, London, Rim. Pisatelj zabavlja seveda na ameriške železnice, pripoveduje, da se je ubogi uradnik mučil dve uri ter mu navsezadnje takega voznega listka — ni dal. V Evropi se sploh ž njim niti menili ne bi.

Za svoje potovanje si je izbral najbolj neprimeren čas: januar, februar, marec. In tako vidi iz železniškega voza same puste in prazne pokrajine, kjer so v resnici poleti najbujnejša polja in prerijske. Mesto Milwaukee, Wis., da navedemo eno primero njegovega opazovanja, vidi kot „majhno nemško naselbino, ki je

vse skupaj ena sama pivovarna!“ In vendar šteje Milwaukee nad 350.000 prebivalcev z velikansko trgovino in industrijo. In podobna temeljitost in poznavanje prevladuje po celi knjigi!

O izdelovanju železa in jekla trdi pisatelj, da gledajo Američani samo na to, da ga naredijo kolikor mogoče veliko, da se pa prav nič ne brigajo za kakovost. Kje najde dokazov za take trditve, nam ni znano. Da čitatelj spričo tako velikih trditev ne pride do misli, da dr. Tresić-Pavičić ne pozna zgodovine razvoja jeklene in železne industrije v Ameriki, doprinese takoj sijajno prepričevalen dokaz: trdi namreč, da so Američani krivi — ruskega poraza pri Cušimi, ker so imeli Rusi od Amerikancev ali iz ameriškega železa zgrajene ladje, in so šle japonske kroglice kar skozi! Čemu pisatelj raje ne trdi, da so poslali Američani Rusom mesto železnih ladij papirnatih!

Glede zamorcev in zamorskega vprašanja zavzema stališče jingovcev, pogreva bajke o napadih črncev na bele ženske, najde med zločinci največ črnih itd! Globok

SKULPTURE V ŠKOF. MUZEJU LJUBLJANSKEM (RUDOLPHINUM)

vtisk pa so nanj naredile zamorke. Predaleč bi zašli, kakor se vidi, ako bi še nadalje omenjali podrobnosti, in naj se tičejo popisa dežele ali mest, tovaren ali rudnikov, muzejev, šol ali cerkva, politike ali verstva, temperenclerjev ali pijancev itd. itd. (Kar piše glede zadnjih o zdravniškem humbugu dr. Kelleya, naredi vtisk, da je prepisal oglas dotičnega podvzetja ali pa je celo oglas sam.) Iz vsega pa se vidi, da pozna pisatelj Ameriko precej tako kakor — angleščino. O tej namreč prav po nepotrebnem večkrat pripoveduje, da je sicer ne zna govoriti, pač pa jo razume in čita. Kadarkoli pa napiše kaj angleškega, pokaže, da ne pozna niti izgovarjave, niti avtografijske, niti slovnice (langwich, american itd.), da se mu na mah vidi, da ume angleščino toliko, kolikor se ji je priučil za časa svojega bivanja med Hrvati v Ameriki.

In podobnega je dovolj po celi knjigi, da, v preobilni, pesniški meri; vseeno pa pogrešamo ene besede, ene najlepših besedi in enega najimenitnejših izrazov

ameriške angleščine. Četudi iščemo zaman tega pristnega amerikanizma izpisanega v knjigi, ti vendar veje njegov duh iz vsakega njenega lista, iz vsake strani, ki jo odpreš v knjigi, iz vsake črke ti veje nasproti oni duh, ki ga izraža po celem svetu znana in nedosežna beseda — greenhorn!

Toliko o Tresičevem popisu Amerike. Njegova knjiga je razdeljena v celo vrsto poglavij, v katerih popisuje svoje potovanje od odhoda iz Havra na Francoskem, do odhoda iz New Yorka v Evropo. V teh poglavjih večinoma opisuje Ameriko na ravno omenjeni način, vmes so pa raztreseno vpleteni kratki opisi življenja Hrvatov in semintja opazke o ostalih Slovanih. Akoravno je ta del boljši od prejšnjega, vseeno ne odgovarja popolnoma resnici ali vsaj ni nepristranski in precej pomankljiv. Akoravno ga nihče ni vabil v Ameriko, četudi ga nihče ni pričakoval, se je prišedši tja dal vabiti na vse kraje. Ko so ga nekateri videli tamkaj, so ga začeli gostiti; zato jim poje slavo z vsemi silami za take stvari tako bogatega hrvatskega jezika. One pa, ki se niso dosti menili za njegova vabila in so ga po strani gledali, obsoja, smeši, graja. Akoravno se ne more tajiti, da je med Hrvati marsikaj, da, zelo mnogo, kar zasluži najostrejšo grajo, dr. Tresič-Pavičić ne najde nobene grajalne besede za največje škodljivce hrvaškega naroda v Ameriki, za potniške agente, ali kakor se imenujejo, bankarje, in saloonerje. Ti so ga

seveda najbolj gostili. Kadar omenja Srbe, je čutiti znano narodno mržnjo. O ostalih Slovanih piše bore malo, in vendar so bili oni, ki so omogočili njegove „konferencije“, brez njih bi mogel „obdržavati“ jedva eno. To velja posebno o Slovencih, katere stavi glede nesnažnosti in pijančevanja na isto stopinjo s Hrvati. Drugega ne pove o njih. No, četudi moramo priznati, da so naši Slovenci v nekaterih krajih res nekoliko podobni, vendar se mora, priznati, da jih vobče v moralnem oziru daleč nadkriljujejo. Omenjeni dve lastnosti sta, žalibog, splošno priznani, tipični za ameriške Hrvate. Najodločnejšo zavrnitev pa zasluži dr. Tresič-Pavičić za svoje nekvalifikovane besede o monsignoru Buhu. Izkušeni monsignor Buh mu najbrže ni zaupal in ga seveda — ni častil, kakor marsikdo drugi. Kaj pa so bile njegove „konferencije“, o katerih tako bombastično poroča? „Konferencije“ so bile politične in literarne; obstojale so iz njegovega govora, polnega znanih fraz z običajnim udrihanjem po Avstriji in madžaronih, in spredaj in zadaj s pozdravnimi govori. Čemu je tem shodom ali predavanjem ali kaj je pravzaprav že bilo, nadel ime „konferencija“, ne vemo, kakor tudi ne, kaj je nameraval doseči z njimi. Na tak način ne potuje po Ameriki, kdor hoče proučiti to deželo s tako razvitim in kompliciranim gospodarskim napredkom.

Udeleženec čikaške „konferencije“.

Glasba.

Jamski odmevi. Poklonjeni slovenskim rudarjem. Zbirka rudarskih pesmi za moške zборе. Spesnil Jožef Zazula. Uglasbil Danilo Fajgelj. Opus 345. Cena 50 v. — Rudarske pesmi! Tudi trdo delo pod zemljo ne more udušiti poezije, in gosp. Zazula, živeč med idrijskim rudarskim ljudstvom, ki ga poznajo naši čitatelji že iz sonetnega venca. „Slava rudarstvu!“, je posegel v to poezijo ter nam ustvaril nekaj pesmi, ki izražajo duha in čuvstva rudarjeva. Najprej imamo „Mašne pesmi“, namenjene za rudarski nastop pri bogoslužnih prireditvah. Potem pridejo „Rudarska korčnica“, „Rudarska“ in „Žalostinka“, namenjena, da

jo peva rudarski zbor za slovo umrlemu tovarišu. Zbirka je torej jako pripravna za rudarsko ljudstvo. G. Fajgelj je zložil primerne napeve v resnem, krepkem slogu, tako da jih lahko pojeta tudi mešani ali ženski zbor s primerno transpozicijo. Rudarji, sezite po tej zbirki, kajti to so — vaše pesmi!

Narodne pesmi za šolsko mladino. Izbral in uredil Janko Žirovnik. V Ljubljani 1907. „Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta v Ljubljani.“ — I. zvezek obsega 30 znanih lahkih narodnih ali ponašanih napevov dvoglasno postavljenih. Pesmi so povsem primerne šolski mladini.

To in ono.

Iz državnega zbora prinašamo danes nekaj slik. Vseh poslancev šteje zdaj avstrijski parlament 516. V naši zbirki so vsi slovenski poslanci razen dveh, katerih portretov še nismo dobili. Zbirko še izpopolnimo. Najmarkantnejše osebe iz drugih taborov, o katerih se mnogo čita po listih, vidijo čitatelji tudi v tej zbirki, v kateri smo tudi pripisali klube, v katere so se razdelili.

Majolično slikarstvo v Slovencih. G. Peter Žmitek je naslikal več jako zanimivih in značilnih narodnih motivov za majolične slike, ki jih je izvedla tvrdka v Kamniku.

Deloma so portreti (Prešeren, Gregorčič), deloma motivi iz mitologije (Žreci se klanjajo solnčnemu bogu), dalje motivi narodnih pesni (Pegam in Lambergar, Ženski boj) in pokrajinske ali okraske za sobno opravo. Veseli nas, da je slovenski umetnik obrnil svojo pozoornost tej praktični struji, ki utegne v Jugoslovanih jako prospevati, ako se okus občinstva nagne na to stran, ki je našemu narodnemu čuvstvu prikladna. Želimo le, da bi se namesto drugih motivov, ki se jih je toliko uvedlo v naše političstvo, udomačile take domače poetične oblike. To bi bil hkrati nov vir za našo domačo umetnost.

Balkanska razstava v Londonu. Prvo soboto v maju je otvoril londonski župan v Earl's Court „Razstavo balkanskih držav“ (Balkan States Exposition). Na razstavi so zastopane: Bolgarska, Črnagora, Srbija in Rumunija. Najbolj zanimivi del razstave je balkanska vas, kjer pojo in plešejo kolo člani omenjenih balkanskih narodov ter izvršujejo svoje raznovrstne obrti kakor doma. Angleški listi so polni hvale o razstavi, ki je ena najbolj zanimivih, kar jih je bilo v Londonu že vrsto let. Saj jim kaže del Evrope, ki je vobče malo znan, manj kakor marsikateri najbolj oddaljeni kraji zemlje. V to razstavo so utaknili tudi — iz neznanega vzroka — staro japonsko vas.

I. M.

I. U. Dr. I. Hermenegild Jireček, vitez Samokovski, imenitni pravniški zgodovinar češki in slovanski, znan književni zgodovinar, je dovršil 80 let svojega zaslužnega življenja. — Rojen 1. 1827. v Visokem Mitu na Češkem, je študiral gimnazijo deloma v Litomišlu deloma v Pragi; pravniške študije je dovršil v Pragi. Že kot dijak je pisal novele iz vaškega življenja ali pa iz zgodovinskih spominov, ki so izhajale v listih: „Česká Včela — Poutnik — Květy“ in dr., obenem pa je bil sotrudnik Havlíčkovih „Narodních Novin“. Končavši pravniške študije je odšel na Dunaj in postal član uredništva konservativnega lista „Videňský Denník“, kjer je nadaljeval svoje leposlovne spise. Njegovo veseloigro „Tajemná paní“ so dne 18. aprila 1. 1852. predstavljali v gledališču „Theater an der Wien“ za velike udeležbe dunajskih Čehov. L. 1855. je Jireček zapustil leposlovje in se je posvetil znanstvenemu delovanju. Najprej je pisal poročila o slovanskih književnostih za „Časopis českého musea“. L. 1854. je stopil kot praktikant v naučno ministrstvo, v katerem je ostal 40 let. Kmalu potem se je začel pečati z vprašanji stare češke književnosti in češkega prava. L. 1860. je izdal ilustrirano delo „Obrazy z říše rakouské“ in pod psevdonimom „Voksa z Plesu“ zbirko humorističnih črtic iz književnosti staro- in novočeške pod naslovom „Veselé čtení“. Obenem s svojim bratom Jožefom je branil pristnost „Rokopisa kraljedvorskega“ proti Schwammelju, Feifaliku in Büdinggerju, h koncu sedemdesetih let tudi proti Šemberi. Zanimiv spis Jirečkov so „Dějiny zemí rakouských v letech 500 až 1000“; najimenitnejše njegovo delo pa je „Slovanské právo v Čechách a na Moravě“, ki je zbudilo v slovanskem svetu takšno zanimanje, da je hrvaški dvorni kancelar Mažuranič 1. 1864. ponudil dru Jirečku profesuro na pravniški akademiji v Zagrebu, ruska vlada pa 1. 1869. učiteljsko stolicu slovanskega prava na varšavski univerzi. Da Jireček ni postal profesor pravne zgodovine avstrijske na praški univerzi, so preprečili takratni nemški vseučiliški profesorji v Pragi. L. 1868. je bil Jireček tajnik, pozneje ministerialni svetnik v naučnem ministrstvu. Od 1. 1874.—1877. je bil Jireček učitelj češkega jezika in slovstva pri prestolonasledniku Rudolfu, za kar je bil odlikovan z redom železne krone III. vrste in povišan v viteški stan. L. 1880. je Jireček izdal slovar spominov slovanskega prava (ruskega, poljskega, češkega in jugoslovanskega). Jireček je redni član „Česke akademije“, dopisni član znanstvenih akademij v Peterburgu, Dunaju, Zagrebu in dr.

František Ondříček, znani češki virtuozi na gosli, je obhajal 29. aprila svojo petdesetletnico. Izmed živčih velikih glasbenih umetnikov ne le čeških ampak sploh svetovnih je Ondříček največji. V češkem glasbenem svetu samem je trojica največjih imen: Slavík, Laube, Ondříček. — Fr. Ondříček se je porodil 1. 1857. v Pragi iz družine eminentno glasbene. Njegov oče je bil dober učitelj igre na gosli in iz vseh svojih otrok je želel vzgojiti glasbenike iz poklica. V dobi Františkove mladosti je vzdrževal malo godbo, ki je igrala po praških gostil-

nicah in hkrati oskrbovala glasbo v smihovskem gledališču; za to je predvsem vzgojeval svojega najstarejšega sina. Obiskovavci gostilnic, v katerih je Ondříčekov oče igral s svojo godbeno družbo, so smatrali malega Františka za čudežnega otroka. Postavljali so ga na mizo, da bi ga vsi videli, in majhen deček je igral tako temperamentno in izvrstno, da o njegovi nadarjenosti ni bilo dvoma. Vzbuja je občudovanje in je „služil“. Oče je bil s tem zadovoljen, toda sin je gojil hrepenenje postati — umetnik. Skriva, da bi oče ne izvedel, se je učil, in kmalu je proti očetovi volji vstopil v praški konservatorij, kjer je bil v letih 1873—1876 učenec Bennevitjev. Tu je Ondříček tako uspeval, da je njegov sloveči učitelj sam proglasil, da ne more sam dalje uriti njegove nadarjenosti, in zato ga je poslal v tujino. Ondříček je s podporo plemenitega rodoljuba Al. Olive odšel v Pariz, kjer je 1. 1881. dobil prvo nagrado pariškega konservatorija. Tako odlikovan je potoval po Francoskem, Angleškem in komaj petindvajsetleten mož se je vrnil v domovino, da bi pokazal, da je postal — umetnik. Od te dobe je vsak koncert Ondříčekov pomenil nov uspeh — na Dunaju, v vseh evropskih deželah, celo tudi v Ameriki, kjer je Ondříček potoval 1. 1895. in 1896. Umetnost Ondříčkova ima češki znak, ona je govorica češke duše. Ondříček se je oklenil češke glasbene tvorbe in njeno slavo razširja s svojo umetniško reprodukcijo po celem svetu.

Karel Šípek, najboljši češki humorist, je obhajal svojo petdesetletnico. Pravo njegovo ime je Jožef Peška. Literarna delavnost K. Šípka se kaže v dveh smereh: K. Šípek je dramatični pisatelj in nadarjen „kat' eksohen“ češki humorist. V prvi smeri je poizkušal svoje pero v vseh strokah. Spisal je glediško igro „Starší závazky“, dalje tri librete in razen tega je pisal dolga leta izborne glediške referate za list „Světobor“. Njegovi najboljši librete so „Psohlavci“ (uglasbil Kovařovic), „Na starém bělidle“ in „Noc Šimona a Judy“. Širjemu češkemu občinstvu pa je bolj znan po svojih humoreskah in šaljivih črticah. Nekatere svoje spise je Šípek zbral v tri zbirke pod naslovom: „Žertem i do opravdy — Rub a lic“ in „Za větrem“. A nebroj drobnih črtic je še raztresenih v listih „Paleček“ in „Švanda dudák“. Šípek je eden najboljših čeških pripovedovavcev, je novelist v pravem pomenu besede. Osebe v njegovih humoreskah so vzete iz resničnega življenja, so človeški pojavi pa ne karikature. Humor, ki odmeva iz Šípkovih spisov, je fin, je humor človeka modroslovca, ki ljubi junake, ki jih je ustvaril.

Alois Vojtěch Šembera. Pred kratkim so v Visokem Mitu na Češkem obhajali stoletnico po rojstvu in petindvajsetletnico po smrti češkega slavista in profesorja na dunajski univerzi A. V. Šembere. Ob ti priliki so vzdali spominsko ploščo na rojstveno hišo. — A. V. Šembera se je porodil v Visokem Mitu in je spadal k najboljšim češkim buditeljem. Študiral je pravo ali postal je vendar profesor češkega jezika na dunajski univerzi. Najprej se je pečal z zgodovino; v ti stroki je izdal delo „Západní Slované v pravěku čili razbor kratičkový, že Čechové, Moravané a Slováci a vůbec Slované v Germanii a Illyri bydlí ve své vlasti od doby předhistorické“. To delo, ki po Kollárjevem načinu išče in vidi Slovane v vseh dobah in krajih, je vzbudilo med strokovnjaki ostro polemiko. To je edino večje zgodovinsko delo izpod peresa Šemberovega; pozneje se je bavil le z jezikoslovjem in je izdal spis „Dějiny řeči a literatury české“, ki je izšel v več izdajah. Šembera je tudi ustanovitelj pravniške terminologije novočeške. Omeniti je tudi treba, da je bil Šembera eden izmed prvih, ki so začeli znanstveno dokazovati, da je češki rokopis kraljedvorski ponarejen.

Fr. Št.

Iz avstrijskega

Dr. Iv. Benkovič
Slovenski klub

Fr. Demšar
Slovenski klub

Jožef Fon
Slovenski klub

Jožef Gostinčar
Slovenski klub

Dr. Ant. Gregorčič
Slovenski klub

Dr. Janko Hočevan
Slovenski klub

Franc Jaklič
Slovenski klub

Dr. A. Korošec
Slovenski klub

Dr. Jan. Ev. Krek
Slovenski klub

Fr. Pišek
Slovenski klub

J. Pogačnik
Slovenski klub

Franc Povše
Slovenski klub

J. Roškar
Slovenski klub

Fran Šuklje
Slovenski klub

Dr. Iv. Šusteršič
Slovenski klub

Dr. Ignacij Žitnik
Slovenski klub

državnega zbora

Fr. Grafenauer

Ivan Hribar
Jugoslovanski klub

Matko Mandić
Jugoslovanski klub

Dr. Ploj
Jugoslovanski klub

Dr. Otokar Rybář
Jugoslovanski klub

Vekoslav Spinčić
Jugoslovanski klub

Al. Štrekelj
Jugoslovanski klub

T. M. Kadlčák
Kat. naroden Čeh

Dr. A. C. Stojan
Kat. naroden Čeh

Grof Jaroslav Thun
Kat. naroden Čeh

Dr. J. Záček, podpredsednik posl. zbornice

Trgovinski minister dr. Jož. Fořt, Mladočeh

Dr. J. Herold
Mladočeh

Dr. K. Kramář
Mladočeh

Dr. Tomáš Masaryk
Češki realist

Vaclav Klobáček
Češki narodní socialista

Dr. K. Baxa
Češki radikalec

Grof Vojteh Sternberg
Svobodni agrarec

K. Prášek
Češki agrarec

**Poljski minister grof
Dzieduszycki**

Dr. Albert Gessmann
Kršč. socialc

Princ Al. Liechtenstein
Kršč. socialc

Dr. Karol Lueger
Kršč. socialc

Dr. Jos. Scheicher
Kršč. socialc

**Dr. Weisskirchner, pred-
sednik posl. zbornice**

Nemški minister Prade
Nemška ljudska stranka

**Železniški minister
dr. Derschatta**

Dr. Viktor Adler
Socialni demokrat

Georgij Stepanovič Lytkin. Nedavno so na pokopališču v Peterburgu pokopali G. St. Lytkina, ki je bil znan v učenem svetu kot izvrsten poznavalec jezikov priuralnih plemen in med misijonarji kot prelagatelj bogoslužnih knjig na zirjanski jezik. Umrli je bil 35 let profesor zgodovine in zemljepisa na 6. peterburški gimnaziji in iz vzgojeslovne stroke je spisal mnogo razprav za „Žurnal minist. narodn. prosvěšč.“ za list „Semja i škola“ in še druge liste. Lytkin je bil rodom Zirjan iz vologodske gubernije. Dopršivši kurz na vzhodnem oddelku peterburške univerze z odliko, je bil imenovan pri isti univerzi za lektorja kalmiškega jezika. A Lytkin je kmalu zapustil to službo in se je posvetil delovanju za prosveto svojih rojakov; v tem času je naučno ministrstvo nameravalo ustanoviti nadzorstvo narodnih učilišč v zirjanskem kraju in Lytkinu je bilo obljubljeno mesto nadzornika. Toda načrt se ni vsled raznih okoliščin uresničil in Lytkin je postal profesor na

gimnaziji. Umrli je celih 50 let prevajal na zirjanski jezik razne dele Sv. pisma, bogoslužne knjige in izdal razne učne knjige v zirjanskem jeziku. V zadnjih šestih letih je Lytkin sestavil in objavil s pomočjo ruske znanstvene akademije „Russko - zirjanski slovar“.

Leonid Jegorovič Obolenskij. Dne 6. oktobra je nagle smrti umrl ruski publicist, kritik in filozof L. J. Obolenskij (roj. 1839.) Umrli je dobro znan v časnikarskih ruskih krogih. L. 1878. je vstopil na časnikarsko polje in je izdal in urejeval „Svět“, „Mysl“ in „Russkoje bogatstvo“. V teh listih je objavil veliko študij iz sociologije, psihologije in modroslovja. Pod psevdonimom M. J. Krasov je pisal najprej verze, potem je izdal romane „Dva poljusa“, „Bliže k prirodě“ (1882), „Bez majaka“ (1891) in nekoliko zbirk novel in povesti, na primer: „Žažduščije světa“. V spisih Obolenskega se opazuje vpliv učenja L. N. Tolstega.

Znanstvena društva na Litvi. Znanstveno in socialno življenje na Litvi se vzbuja iz polstoletnega spanja: Poljska kultura, ki ima v tem delu poljskega ozemlja lepo preteklost, se začenja oživljati, po letih nesreč in nadlog napoveduje nov razcvit književnosti, znanstva in umetnosti v prastari prestolnici jagelonski. Na Litvi je bilo sicer tudi v najžalostnejših dobah vedno nekaj mož, ki so marljivo delovali za blagor domovine z nado v boljšo, jasnejšo bodočnost. Tamošnja poljska družba je v zadnjih desetletjih imela nekoliko dobrih znanstvenih, pisateljskih in umetniških moči, ki so deloma v rojstvenem kraju, deloma izven Litve delovali, toda niso imeli potrebnega središča. Sedaj pa so se v Vilnu ustanovili naenkrat trije zavodi, okoli katerih se bodo skupili litvanski učenjaki, pisatelji in umetniki. Zavodi se imenujejo: „Muzeum nauk i sztuk — Towarzystwo przyjaciół nauk — Towarzystwo miłośników wiedzy“. Nekdaj je Vilno kot glavno mesto Litve bilo na čelu cele Poljske v književnem in znanstvenem gibanju. S batarovskega vseučilišča so izšla prva gesla romantizma, napovedujoča novo dobo v poljski književni zgodovini. Dela Śniadeckih in Lele-velov so obogatila poljski znanstveni zaklad. Upati je torej, da bo Vilno tudi sedaj ognjišče poljskega duha na Litvi.

Wladyslaw Belza, poljski pesnik in mladinski pisatelj — „śpiewak maluczkich“, kakor ga Poljaki imenujejo — ob- haja letos štiridesetletnico svoje književne delavnosti. L. 1867. je izšla v Varšavi Belzova prva zbirka pesmi za mladino z na- slovom „Podarek dla grzecznych dzieci“ in od tega časa so se z veliko hvaležnostjo odpirali Belzi predali vseh poljskih „Kurjerów“ in „Tygodników“. Belza je veliko potoval po La- škem, Francoskem, Nemškem in Češkem in navsezadnje se je naselil na Poznanjskem. Tu je bil tudi na političnem polju zelo delaven; ustanovil je „Tygodnik Wielkopolski“, poljsko gledališče in pri tem je siral pesmi kakor iz rokava, tako da ga je leta 1870. pruska vlada izgnala iz Poznanjske kot „sitnega tujca“. Belza je odšel v Lvov, kjer živi še sedaj. V Lvovu je bil najprej časnikar, knjigotržec in uradnik deželnega odbora; sedaj je predstojnik uprave in založništva šolskih knjig. Poleg tega ima vselej še toliko časa, da more pisati lirčne pesmi, študije in razne razprave, predvsem pa pesmi za mladino. Nje- govih spisi „Zaklete dzwony — Abecadnik w wierszach — Dawni królowe tej ziemi — Królowa korony polskiej — Kate- chizem polskiego dziecka“ so izšli v več izdajah. Dasi se pes- niški proizvodi Belze nahajajo v vsaki poljski hiši in je Belza vobče češčen in hvaljen, vendar je zelo skromen mož, ki je celo življenje ostal zvest svojemu „credo“, ki se glasi:

Mojem niebem świątek mały,
A v tem niebie male dzieci!

Macierz Polska. Odkar je „Macierz Polska“ v Lvovu nehala izdajati tednik „Niedziela“, ki se je sicer izdajal za ljudstvo, a ljudstvu se nikoli ni prikupil, se razvija delavnost tega društva čimdalje bolj. Društvo izdaja sedaj samo poljudne knjige za ljudstvo in število njegovih udov vsako leto raste. Najbolj je društvo poljskemu občinstvu ustreglo z izdajo Mickie- wiczevega „Pana Tadeusza“ (po 20 vin.), ki se je razširil v 120.000 iztisih med poljskim preprostim ljudstvom. Drugo lepo delo „Macierzi Polske“ je „Polska — obrazy i opisy“; spisa je že izšlo sedem snopičev in pišejo ga najboljši poljski pisa- telji. Drugi del spisa bode obsegal zgodovino poljske književ- nosti. Hkrati s tem delom izdaja društvo že v drugi pomno- ženi ilustrirani izdaji spis „Encyklopedia, zbiór wiadomości ze wszystkich galézy wiedzy“. O delovanju „Macierzi“ priča sledeče poročilo za leto 1906. V obče se je izdalo 9 knjig in 7 snopičev v 67.000 iztisih. Med poljske čitatelje se je raz- poslalo 56.207 brošur; za 9000 več nego l. 1905. Število iztisov

vsake knjige raste vsako leto; tako se je leta 1903. natisnilo 33.000 iztisov, sledeče leto 37.000, potem 58.000 in sedaj že 67.000.

150 letnica carskega gledališča v Peterburgu. Pred 150 leti, 12. septembra je izšel carski ukaz o ustanovitvi gle- dišča v Peterburgu. Že poprej je bilo v Peterburgu malo dvorno gledališče, ki ga je Peter Veliki izpremenil v narodno. Toda ruski narod ni bil še prepričan o vzgojevalni in umetniški vrednosti gledališča, zato je po smrti Petra Velikega propadlo. Za vlade Ane Ivanovne se je dvorno gledališče obnovilo; ca- rica Elizabeta Petrovna pa je l. 1756. izdala že zgoraj omenjeni ukaz, da bi se ustanovilo v Peterburgu rusko gledališče, kate- rega ravnatelj je bil Sumarokov in v katerem je imenitni usta- novitelj ruskega gledališča po vzoru zahodno-evropskem Fedor Grigorjevič Volkov (1729–1763) dobil naslov „prvega dvor- nega igravca“. Rusko gledališče dolgo ni predstavljalo ruskega narodnega življenja, ruskih ljudi. Spisi ruskih dramatikov, Su- marokova, Knjeznina, deloma tudi Fon-Vizina, A. Onisimoviča, Ablesimova so bili prevodi ali pa posnemki tujih vzorov zlasti lažiklasičnih tragedij in veseloiger francoskih. Ruski igralci, kakor Volkov, Ivan Afanasjevič Dmitrevskij in Tatjana Mihajlovna Trojepolska († 1774) so si osvojili lastnosti igre, ki so jih rabili zastopniki dramske umetnosti na zahodu. A ruska drama- tična umetnost se je hitro razvila. Že h koncu XVIII. stoletja se morejo v dramaturgiji in dramski umetnosti zapaziti znaki tiste struje, ki je pozneje postala bistvo ruske književnosti in umetnosti. Ta nova struja se je pa v ruski umetnosti in drama- turgiji udomačila kot umetniško načelo. Risanje resničnosti, ruskega življenja in pojavov narodnega duha je ustvarilo rusko umetniško-realno bistveno strujo. Na čelu te struje je v drama- turgiji stal Gribojedov, v gledališki umetnosti pa Mihajl Semjo- novič Ščepkin (1788–1863), ki je utrdil na ruskem odru umet- niški realizem in po svoji štiridesetletni delavnosti je ustanovil novo šolo ruske gledališke umetnosti. — Ruska opera se je začela precej pozno razvijati; navzlic temu so jo njeni zastop- niki in ustanovniki (Dargomyžski, Borodin, Masorgski, Glinka, Čajkovski, Rubiňšejn) v razmerno kratkem času tako povzdig- nili, da je rusko Marijinsko operno gledališče eno izmed naj- boljših na svetu.

Fr. Št.

Maloruski muzeji. V zadnjih 100–150 letih so veliko ukrajinske (maloruske) starine uničili. Šele kakih 20–30 let sem začenjajo Malorusi bolj skrbeti za ohranitev svojih starin. V tem času je nastalo mnogo muzejev. V Kijevu je najsta- rejši muzej zbirka starih denarjev pri univerzi; v ti zbirki so tudi predzgodovinske stvari in slovanski grobovi. Največjo za- slugo za ta muzej ima prof. Vladimir Antonovič, ki je dober poznavavec predzgodovinskih in zgodovinskih ukrajinskih starin. Pred 25 leti se je tudi pri kijevski duhovni akademiji ustanovil cerkveno-arheološki muzej, ki je že zelo bogat. L. 1898. so začeli v Kijevu zidati mestni muzej, ki se imenuje: „Muzej imperatora Nikolaja II.“ in ima že nekoliko bogatih oddelkov. V Č e r n i g o v u sta dva muzeja; največji je „Muzej ukrajinske starine imeni V. V. Tarnovskij“. Umrli Tarnovskij je namreč celo svoje življenje posvetil nabiranju kazaških starin. En od- delek je posvečen maloruskemu pesniku T. G. Ševčenku. Zelo lepi so tudi muzeji v Poltavi, Žitomiru, Podilu, Katerinoslavi, Hersonu, Harkovu in Odesi. V Odesi je poleg ukrajinskih starin zanimiva zbirka iz davnih grških naselbin pri črnorskem obrežju.

Prosvetni napori Belorusov. Nedavno se je nekoliko narodno zavednih Belorusov, ki so se skupili v Vilnu okoli beloruskega lista „Naša Niva“, obrnilo do kijevskega malo- ruskega društva „Prosvita“ s prošnjo, da bi jim poslalo pra-

vila tega društva, ker nameravajo enaka prosvetna društva ustanavljati tudi med beloruskim ljudstvom. To je dokaz, da bo beloruska inteligenca v kratkem začela narodno prebujati dozda revno, narodno nezavedno belorusko ljudstvo. Dosedaj so beloruski jezik rabili le mužíki; kdor izmed Belorusov je

hotel biti gospod, je „balakal“ po moskovsko ali poljsko. Šele v zadnjem času je nekoliko beloruskih omikancev izdalo nekaj šolskih, poljudnih in leposlovnih knjig v beloruskem jeziku, in sedaj ustanavljajo tudi narodna prosvetna društva.

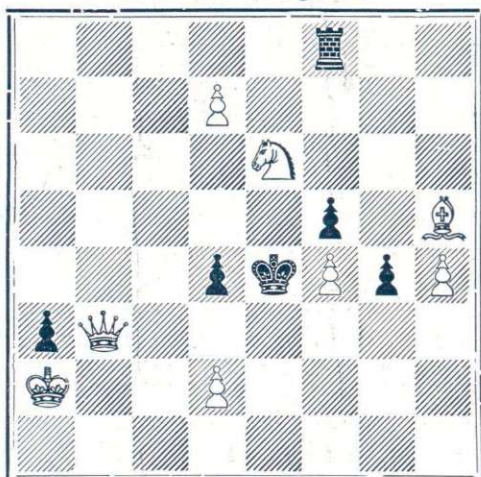
Fr. St.

Šah.

Prireja A. Uršič.

Naloga 294.

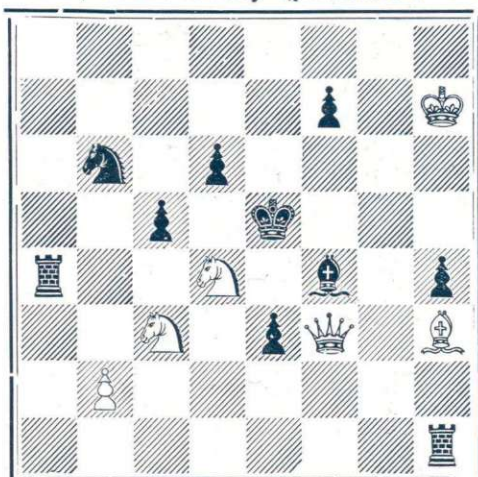
V. Holst (original).

Mat v tretji potezi.

Naloga 295.

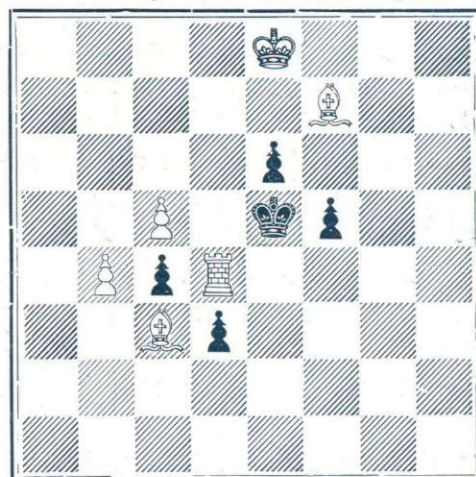
† I. Dobrusky (ponatisk).

Mat v tretji potezi.

Naloga 296.

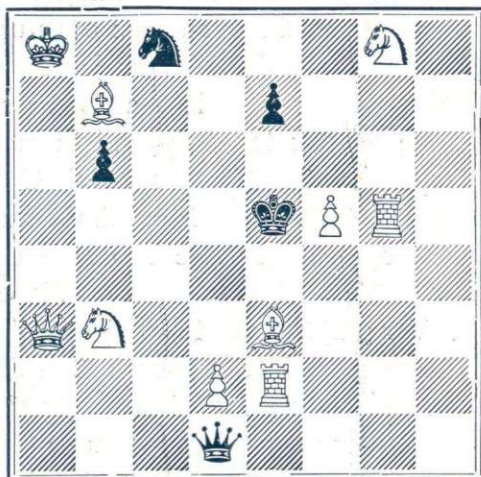
I. Van Dijk Nederl. Schaakprobl.

Mat v tretji potezi.

Naloga 297.

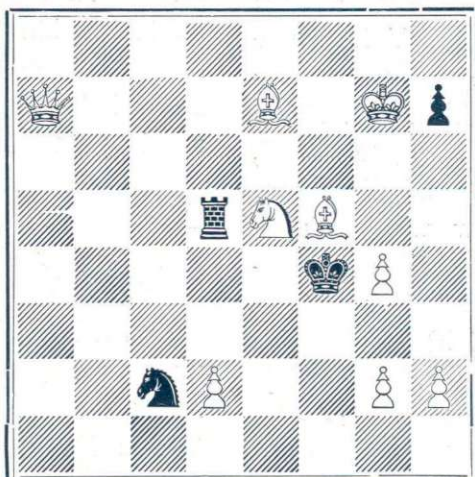
I. Van Dijk iz zbirke.

Mat v drugi potezi.

Naloga 298.

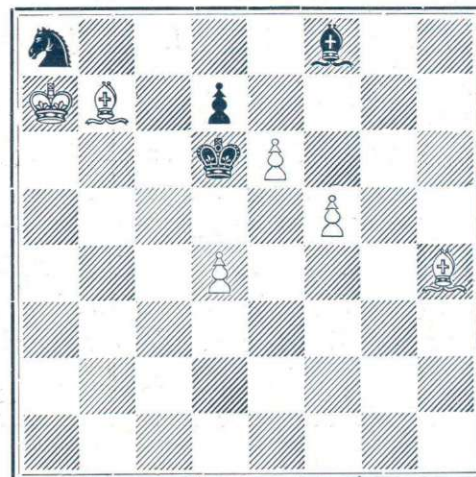
I. Colpa iz zbirke.

Mat v drugi potezi.

Naloga 299.

I. Lubrano (Revue d' Echecs).

Mat v drugi potezi.

Rešitev nalog. Št. 279. 1. Dd8; št. 280. 1. Da8; št. 281. 1. Db8; št. 282. 1. Lf2; št. 283. 1. Sc4-d6; št. 284. 1. Dc7, Sh5, 2. Tf6-h6! i. t. d. drugo lahko. Št. 285: 1. Ke3; 2. Ld4; 3. Kd3; 4. Kc3; 5. S, K mat, št. 286. 1. Ta8, d4 × c3; 2. Ta4-a7, c3-c2; 3. Lc4-ab, K × a2; 4. Lc4 mat, št. 287. 1. Le2, Sd3; 2. Td2 × 3 i. t. d.; 1 - S × e4, 2. f3 × e4 i. t. d.; 1. - Sg4, 2. f3 × g4 itd; 1. Sd1, 2. Le2 × d1 itd.; 1. Sh1, 2. Tc2. itd

Književnost.

V založništvu G. B. Van Goor Zonen v Goudi na Holandskem je izšla zbirka „Nederlande Schaakprobleme“ ki jo je priredil znani šahovski kritik in komponist A. Van Eelde. Obsega 166 dvozložk, 154 trozložk in 46 četverzložk. 159 nalog je bilo odlikovanih z nagradami in s častnimi priznanji.

Uvod ima tudi mično razpravo o originalu in ponarejanju z dokazi; stvar je za sedanje čase jako važna posebno zaradi prioritete objavljenja. Naloga 22. mora imeti pešca na c2 (kakor kaže naša objava nal. 298) ne na b2; nal. 161. ima na b6 belega pešca ne letavca; nal. 242. je napačna zaradi 1. Dh 5 mat. To niso bogve kaki nedostatki! Knjiga stane 1 gl. 75 kr. oziroma 3 krone 50 v., ki jo zaradi lepe vsebine in tudičnosti (lep tisk in trden papir) priporočamo slovenskim šaholjubom. Jezik ne dela ovire, kdor količkaj pozna nemščino. Sicer so pa kratice vse kakor naše le P je kratica za naš S.

Listnica. V Ostendu so veliki mojstri končali svoj turnir. Tarrasch je prvi, drugi pa Dunajčan Schlechter. 30. maja je umrl slavn čiški komponist dr. Dobrusky, zadet od kapi med obravnavo